

AASE

Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ

No.1 — 2024

SUOMALAINEN TIEDEAKATEMIA
FINNISH ACADEMY OF SCIENCE AND LETTERS
ACADEMIA SCIENTIARUM FENNICA

Suomalainen Tiedeakatemia

Finnish Academy of Science and Letters
Academia Scientiarum Fennica
Mariankatu 5 A, FIN-00170 Helsinki
e-mail acadsci@acadsci.fi
www.acadsci.fi

Toimitus

Päätoimittajat – Anna Mauranen ja Risto Nieminen
Toimitussihteeri – Anna Chydenius

AASF Annales Academiae Scientiarum Fennicae

Ilmestyy 2 kertaa vuodessa: journal.fi/aasf
AASF is accessible on the internet, address: journal.fi/aasf

ISSN 2953-9048 (print)

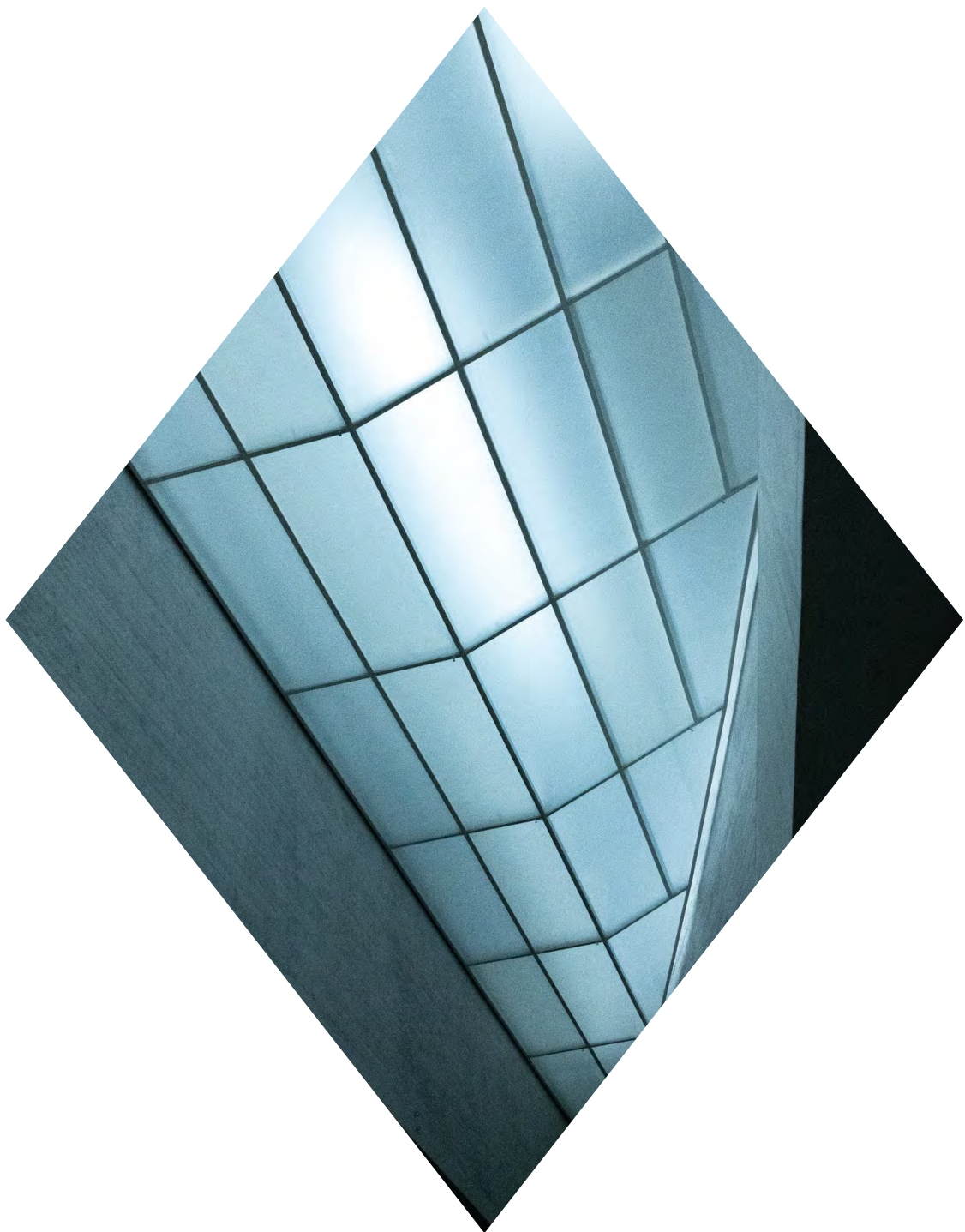
ISSN 2954-1050 (online)

ISBN 978-951-41-1193-8 (painettu)

ISBN 978-951-41-1194-5 (verkkojulkaisu)

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Sisälllys

#1 Essentializing Ethnicity: Expellees and Ethno-National Categorizations in the European Postwar Moment, 1943-1948

#2 Sosiaalinen neurotiede nyt

#3 Multimediaalisuus ikkunana työelämän digitalisaatioon

#4 Språk, land och kommunikativa mönster

#5 Osuuskuntien sääntely ja osuustoimintaperiaatteet – Mihin suuntaan osuuskuntalakia olisi kehitettävä?

#6 Learning From the Global Experience in Conflict Prevention

#7 Muistokirjoitus
Philip W. Anderson: monipuolinen ja poikkeuksellinen tiedemies

---

Pertti Ahonen Sivu 10

Jari Hietanen Sivu 24

Esa Lehtinen Sivu 44

Camilla Wide Sivu 60

Ville Pönkä Sivu 76

Timo Kivimäki Sivu 98

Pedro Echenique Sivu 114
Risto Nieminen

#P

Pääkirjoitus

Anna Mauranen

Risto Nieminen

Päätoimittajilta

AASF jatkaa monitieteisellä linjalla jo kolmatta vuotta. Kirjoittajat ovat nopeasti omaksuneet ajatuksen kertoa omasta työstään monialaiselle, oppineelle yleisölle, ja mielestämme he ovat onnistuneet tehtävässä erinomaisesti. Käsikirjoitusten arvioijat ovat myös tukeneet tätä näkökulmaa, ja yhteistyön ansiosta tekstit avautuvat tieteeseen perehtyneelle lukijakunnalle alasta riippumatta.

Myös alusta asti omaksumamme kolmikielinen linja jatkuu edelleen, ja mukana on artikkeleita suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Avoimille julkaisuille ominainen kansainvälinen näkyvyys on mukana englanninkielisissä abstrakteissa, ja lehdellä on jo kokemusta siitä, että abstrakti on kiinnostanut ulkomaisia julkaisuja pyytämään lupaa saada julkaista teksti uudelleen paikallisilla kielillään.

Tällä kertaa kaikissa kirjoituksissa on vahvasti mukana sosiaalinen tai yhteiskunnallinen näkökulma, vaikka ne eivät varsinaisia yhteiskuntatieteitä edustaisikaan. Numeron varsinaiset artikkelit ovat uusien jäsenemme laatimia esittelyjä omasta tutkimusalastaan ja tämänhetkisistä tutkimushankkeistaan.

Ensimmäiseksi **Pertti Ahonen** tarkastelee kansallista ja etnistä essentialismia fokuksenaan toisen maailmansodan jälkeisen Saksan tekemät uudelleenmäärittelyt ja rajanvedot siitä, ketkä voidaan katsoa "saksalaisiksi". Vaikka tekstissä ei käsitellä suomalaisia esimerkkejä tai nykyaikaa, lukijalle syntyy helposti assosiaatioita lähemmistäkin ilmiöistä.

Jari Hietasen artikkeli pureutuu neurotieteiden uuteen haasteeseen: miten tutkia ihmisten välistä vuorovaikutusta sillä hienovaraisella tasolla, jonka mahdollistaa aivotoimintojen synkronoitumisen tutkimus, ja samalla tavoittaa aivotoimintojen ja havaittavan käyttäytymisen, kuten vuorovaikutteisen puheen tai ilmeiden ja eleiden, keskinäinen yhteys? Myös yleisemmän tason ilmiöt, kuten jaetun kokemuksen ja ymmärryksen synty tai ilmeneminen vuorovaikutustilanteessa, ovat sosiaalisen neurotieteen ydintä.

Vuorovaikutustutkimus on myös **Esa Lehtisen** metodinen lähtökohta, joskin kielentutkimuksellisesta taustasta, ja hän pohtii meneillään olevan tutkimuksensa valossa multimediaalista osaamista, etenkin digitaalisuuden niveltymistä muuhun vuorovaikutukseen samoin kuin organisatorisiin rakenteisiin ja prosesseihin nykyaikaisessa työelämässä. Multimediaalinen, tilannesidonnainen osaaminen tuo mukanaan sekä uudenlaisia ehtoja että mahdollisuuksia, jotka koskevat jokaista työntekijää. Tämä merkitsee uusia vaatimuksia myös organisaatioiden ja tiimien johdolle.

Kielellinen vuorovaikutus on ytimessä myös **Camilla Widen** artikkelissa, jossa vertaillaan ruotsinruotsalaisia ja suomenruotsalaisia keskustelukäytäntöjä. Ruotsin kielen erilaisia piirteitä on monesti vertailtu molemmissa maissa ennenkin, mutta tässä esillä ovat kulttuuriset puhetavat ja vertailussa myös suomenkielistä aineistoa. Esimerkit on poimittu muun muassa potilastilanteista ja tavoista, joilla potilaita puhutellaan lääkärin vastaanotolla – sinutellaanko, teititelläänkö? Sinuttelu on tavallista molemmissa maissa, mutta Suomessa esiintyy myös teitittelyä ja epäsuoraa puhuttelua. Kaiken kaikkiaan suomenruotsalaiset sosiaaliset puhetavat näyttävät monella tavoin asettuvan ruotsinruotsin ja suomen välimaastoon.

Ville Pönkä tarkastelee osuuskuntia juridisesta näkökulmasta. Artikkelisi sijoittaa Suomen osuuskuntatoiminnan historialliseen ja kansainväliseen kontekstiin, mistä ilmenee muun muassa se, että Suomi on melko myöhäinen tulokas osuuskuntatoiminnassa. Osuuskuntia koskeva sääntely on Suomessa myös pitkälti seurailut osakeyhtiölakia, mikä poikkeaa muista pohjoismaista. Artikkelissa esitetään monia parannusehdotuksia osuustoiminnan sääntelyyn ja esitetään perusteita sille, miksi osuustoimintaa koskevan lainsäädännön tulisi olla toisenlaista kuin sen, mikä koskee osakeyhtiöitä.

Viimeisessä artikkelissa irtaudutaan Suomen kontekstista ja pureudutaan globaaliin problematiikkaan. **Timo Kivimäki** tarttuu hankalaan ja hyvinkin ajankohtaiseen kysymykseen konfliktien ehkäisemisestä. Erityiseen fokukseen hän nostaa omien tutkimustensa nojalla piirteitä, jotka valottavat nimenomaan länsimaille ominaisia ongelmallisia tapoja lähestyä kansainvälisiä konflikteja. Kivimäki ruotii konflikteja muun muassa sellaisten käsitteiden valossa kuin *toimijakeskeisyys* vs. *relatiionaalisuus* ja *syllisten rankaiseminen* vs. *uhrien tukeminen*. Kivimäki toteaa, että relationaalinen käsitteellistäminen, orientoituminen uhrien suojeleluun ja dialogiset lähestymistavat ovat johtaneet YK:n ja joidenkin itäaasialaisten valtioiden toiminnassa menestyksellisiin ratkaisuihin useammin kuin länsimaille tyypilliset toimintatavat.

Tässä numerossa on tutkimusta käsittelevien artikkelien lisäksi mukana uusi osio, *Foorumi*, joka on muodoltaan ja teemoiltaan vapaampi kuin tutkimusartikkelit ja johon ovat tervetulleita kommentit, puheenvuorot, keskustelut ja muut tieteellistä yleisöä kiinnostavat teemat. Kutsumme lukijoita osallistumaan tällaisillakin tavoilla Tiedeakatemian ja lehden puitteissa käytävään keskusteluun.

Ensimmäisen foorumin teksti on muistoartikkeli edesmenneestä merkittävästä teoreettisen fysiikan tutkijasta **Philip W. Andersonista**, hänen työstään ja elämästään ja ennen kaikkea hänen panoksestaan alan kehitykselle. Muistoartikkelin ovat laatineet hänen työstään inspiroituneet entiset oppilaat **Pedro Echenique** ja **Risto Nieminen**. ■

#1

Essentializing Ethnicity: Expellees and Ethno-National Categorizations in the European Postwar Moment, 1943-1948

Pertti Ahonen

Abstract

This article introduces an ongoing project that examines a key aspect of the transition from war to uneasy peace in the aftermath of WWII in Europe: the ethno-national categorization of the expellees forcibly transported across inter-state borders as national minorities. Using Germany as a case study, it argues that the level of ethno-national homogeneity between incoming expellees and more established population groups in the 'postwar moment' has been exaggerated. In fact, this period witnessed complex processes of redefining and renegotiating the boundaries of the postwar national community in which ethno-national categories were contested and whose consequences have been far-reaching.

1. Forced migrations in twentieth century Europe and their interpretations

Massive cross-border forced migrations, or expulsions, were a key feature of Europe's twentieth century history. Several major waves of forced population movements swept the continent, starting before the First World War, continuing into it and its aftermath and reaching a crescendo during and after the Second World War. Although significant forced migrations also took place subsequently, in the Cold War era and afterwards, particularly amidst the violent disintegration of Yugoslavia in the 1990s, the population movements around and after WWII were easily the most devastating such events in twentieth century Europe, both numerically and in terms of their overall impact. Predictably, they have drawn extensive attention from historians and other scholars. Two quotations from major interpretative surveys by two leading authors illustrate the way in which these events feature in historical accounts of 20th century Europe.

In the words of Dan Stone: "Some 12 million ethnic Germans were expelled from the Sudetenland (Czechoslovakia), Romania, Hungary, the Baltic States, Poland, and elsewhere; and continuing its wartime policy of deporting "enemy peoples" ... the Soviet Union also authorized the 'transfer' of more than two million Poles from the USSR and some 700,000 Ukrainians out of south-east Poland into Soviet Ukraine between 1945 and 1947. At the end of the process, Poland, whose population before the war was comprised of only two-thirds ethnic Poles, was almost entirely ethnically

homogeneous." (Stone 2014, p.19)

And, to quote Sir Ian Kershaw: "In all, at least 12 million Germans were deported from central and eastern Europe into the occupied zones of Germany .... Expulsions – euphemistically called population transfers – were far from confined to ethnic Germans. Mass deportations of Poles and Ukrainians as well as Germans followed the border alterations agreed at Yalta and Potsdam ... At least 1.2 million Poles and close to half a million Ukrainians were evicted from their homes, often amid great violence and brutality, and packed off to distant destinations. Another 50,000 Ukrainians left Czechoslovakia, while over 40,000 Czechs and Slovaks went in the opposite direction .... About 100,000 Hungarians were expelled from Romania, and nearly as many were deported from Slovakia to the Sudetenland, while 70,000 Slovaks entered Czechoslovakia from Hungary." (Kershaw 2015 pp. 477, 474-5)

Stone and Kershaw are outstanding historians, and both books cited here are excellent, insightful interpretative surveys of recent European history. However, in these particular passages the texts also illustrate a tendency of most of the relevant historical literature, certainly the more general literature, to portray the forced mass migrations that swept Europe around the end of WWII as consisting of distinct and clearly identifiable ethno-national groups. In other words, the (usually) unstated underlying assumption is that undisputed Polish nationals were pushed from here to there, Ukrainians from there to here, Germans from all kinds of areas towards the west, and so on. The result was allegedly a transfer of co-ethnic migrants into what became nationally homogeneous post-1945 nation states.

2. Challenging ethno-national categorizations of forced migrants

This assumption of a neat and tidy ethno-national categorization of the forced migrants in the European “postwar moment” (Zahra 2011) – the crucial but under-investigated transitional period, roughly between late 1943 and 1948, from wartime to the uneasy era of “violent peace” (Gatrell & Baron 2009) – is what my ongoing work aims to challenge. I am currently pursuing a broad project, funded by the Academy of Finland, in which our four-member team is working towards a comparative, transnational analysis of the ethno-national categorization of forced migrants in the European postwar moment, based on a series of regional case studies.

In this endeavour, we engage with – and contribute to – the specialized historical and social scientific literature that has begun to emerge during the last two-to-three decades, as issues of national belonging in modern European border regions have come under nuanced scrutiny. Pioneering, historically grounded constructivist scholarship has highlighted the complicated nature of political identity formation in such borderlands. On the one hand, scholars have paid attention to “borderland nationalism” (Spevack 1996) and “long-distance nationalism” (Anderson 1992), i.e., cases in which particular borderland and diaspora populations have developed stronger feelings of national belonging than regular residents of their titular nation. On the other hand, various cases of ethno-national ambiguity or even

indifference in linguistically and culturally mixed border regions have also been explored (Van Ginderachter & Fox 2019; Zahra 2010). Intersectional differences, including the frequently contrasting treatment of men and women and the particular priority often given to children as malleable elements within particular nation-building projects, have received considerable attention (Zahra 2008). This highly valuable new scholarship has consisted primarily of regional case studies, with a heavy emphasis on certain areas, particularly Polish–German and Polish–Ukrainian borderlands (Service 2013; Kulczycki 2016; Snyder 2004; Wylegala 2019). Another typical feature has been an extended time frame, in which the postwar moment around 1945 has often featured as one episode among many within a long-term trajectory of historical development (Bjork 2008; Karch 2018; Murdock 2010).

3. New perspectives: borderland regions in the ‘postwar moment’

Our project builds on this recent scholarship and develops it further in two directions. First, we provide in-depth examinations of four cases from particular borderland regions that have been explored much less than the leading examples mentioned above. The four cases are: so-called “ethnic German/*volksdeutsch*” expellees transported into occupied (western) Germany, particularly those uprooted from south-eastern Europe; “ethnic Germans” and other ethno-national entities regarded as

undesirables in defeated Hungary; population groups forcibly moved and ethnically reclassified in the disputed border regions between Italy and Yugoslavia; and expellees transported into postwar Finland from formerly Finnish parts of Karelia that the USSR annexed after WWII. Importantly, our examination of these cases focuses specifically on the postwar moment around 1945, not only as a sequel or a prequel to momentous events, but as a brief but crucial epoch of indeterminacy and reorientation. In other words, we intend to restore to the postwar moment at least some of “the exciting but transitory openness of the political circumstances produced by the end of the war”, whose absence in the historiography leading scholars have lamented (Eley 2008, p. 208; Horn 2020). We approach the postwar moment not just as a coda to the story of World War II or a prequel to the Cold War, but as a crucial period in itself: a moment of uncertainty and openness when various arrangements and outcomes seemed possible and many terms and understandings that subsequently became fixed were still undetermined.

4. Grassroots experiences: the forced migrants

Our project questions the overly sweeping ethno-national categorization – or ethnic essentializing – of European forced migrants in the postwar moment in two contexts. The first concerns the forced migrations themselves and the perspectives and experiences of the people caught up in them. Straightforward ethno-national

labels did not match the self-perceptions of large numbers of forced migrants in the late stages of the war and the subsequent postwar moment. This was particularly true in borderland regions that had traditionally been zones of interaction and coexistence between neighbouring ethnic groups and polities. Here senses of belonging were typically complex, fluid, and shifting – and often not nationally exclusive. Hybrid identities were common. A large proportion of the population lacked a clear-cut ethno-national affiliation in 1945, as specialized recent literature has begun to show. There was considerable national ambiguity and indifference to – or even lack of interest in – explicit and exclusive national categories.

Although these grassroots dynamics were evident in a number of European regions at the end of WWII, the most abundant evidence stems from the largest ethno-national group affected by these forced migrations: people defined as “ethnic Germans”. The empirical examples provided in the rest of the article will also be drawn from this group. The supposedly unified Germanness of the “*volksdeutsch*” communities of eastern Europe, a key ideological tenet of National Socialism, had been largely fictional all along. East European communities that defined themselves as German had in most cases intermingled closely with surrounding society in preceding decades and centuries, with the result that their nationality – an amorphous category even in the best of times – was often much less clear than official proclamations claimed (Weger, 2008).

This fact had been recognized, at least implicitly, even in the Third Reich, as the various ethnic German evacuees brought

into the Reich with the expectation of being sent to newly conquered East European territories as Germanic colonizers had first been subjected to extensive screenings and examinations whose purpose had been to determine their racial qualities. Many had been found wanting and had therefore spent months, or even years, in observation camps and other institutions, being taught Nazi-style discipline, cultural values, and in many cases even such basic civic skills as how to read and write proper German. A sense of a unified national community had been lacking, all official propaganda notwithstanding, as presumed beneficiaries of such *Heim ins Reich* actions had privately complained about being kept “like prisoners” and “not being treated like re-settlers but rather like convicts” (Schulze 2001). Many had held on to alternate or hybrid ethno-national identities, and the same trend continued in the early postwar context too. American occupation authorities in southern Germany, for example, noted with concern that many an expellee classified as an ethnic German rejected “the prospect of living the rest of his life in a foreign community where the natives are unfriendly and resentful, where the habits are strange, and where everything already belongs to someone else” (Douglas 2012, p. 315).

These issues require more attention, certainly in the German context but elsewhere too. Scholars need to be sensitive to the multiplicity and complexity of identities and senses of belonging, as perceived by the people themselves in the immediate postwar moment. Correspondingly, researchers should be cautious about applying essentializing national categories

that may really reflect later political developments and imperatives rather than contemporary postwar perceptions. Our ongoing project aims to promote these objectives, and the other case studies within in explore such dynamics also in other contexts than the postwar German setting used as an example here.

5. Perceived ethno-national differences and postwar nation-building: local conflicts

There is also a second area of forced migrations and their consequences in the European postwar moment around 1945 that needs closer analysis: the role that questions of perceived ethno-national difference between incoming expellees and local majority populations played after the expulsions, in postwar processes of integration, reconstruction, and nation-building. Within supposedly homogeneous postwar nation states, conflicts that divided the population along perceived ethno-national lines were in fact frequently evident on two levels – although the conflicts in question have typically not been analysed much in these terms.

First, on the grassroots level of everyday interactions, it is widely acknowledged in the literature that the arrival of expellees caused very significant tensions and clashes between the newcomers and more established local population groups. Such conflicts have usually been interpreted as struggles over material resources and local and regional identities (Kossert

2008; Krauss 2008). Both of these were important causal factors, but so was another, still under-investigated element: the definition and negotiation of boundaries between perceived ethno-national communities. In other words, the newcomers often faced rejection because they were seen by the local populations not as co-nationals but as foreign intruders. Because of their hybrid identities and other ambiguities of the postwar moment, many of the incoming expellees also initially refused to commit themselves to the majority nationality around them. There is very good evidence of such trends from early postwar Germany. An American opinion poll conducted in Baden-Württemberg in late 1946, for instance, found that around 40 percent of the ethnic German expellees there defined themselves not as Germans but as Hungarians, Czechoslovaks or members of other nationalities. The same poll also showed that only about half of the more established population regarded the newcomers as fellow Germans (Douglas 2012, p. 314). Many other contemporary opinion surveys yielded comparable results, and interviews conducted around the same time further north, in Lower Saxony, testified to similar attitudes, as locals dismissed the forced migrants with comments such as: “they have different blood; I do not want to get too close to them” (Schulze 1990, p. 84).

6. Perceived ethno-national differences and postwar nation-building: governing authorities

The second level where perceived ethno-national divisions featured significantly in the shaping of the early postwar order involved the interaction between governing authorities – both Allied occupation forces and (re-)emerging national governments – and the ethno-nationally ambiguous arriving forced migrants. As Tara Zahra and others have shown, the postwar moment in Europe was a very nationally -- and nationalistically -- charged time (Zahra 2008). The priorities of the governing authorities were to re-establish control and to (re)build sustainable, supposedly ethnically homogeneous nation states, particularly as problems with ethnic minorities were widely blamed for the collapse of the interwar order. These nationalizing priorities left little room for individual or collective ambiguities of identity, such as those common among arriving forced migrants. As a result, rigid ethno-national definitions and affiliations were typically imposed on the forced migrants in the postwar moment. In many cases, political authorities pushed the newcomers into strict national categories, regardless of their subjective sentiments.

The actions of American occupation authorities in early postwar Germany provide an excellent illustration of these dynamics. The United States military government held a very powerful position in defeated Germany, and its decision and policies in the postwar moment set important precedents that significantly

shaped those subsequently adopted by emerging West German authorities. The classification and treatment of arriving “*volksdeutsch*” expellees was one area in which the influence of the American authorities was fundamental, not only for the postwar moment but also for the future Federal Republic.

The US occupation authorities were well aware of the complicated situation on the ground in early postwar Germany, from their opinion polls and other observations. They knew that there was plenty of conflict between incoming expellees and other groups, most importantly longer-established local populations. They knew that many ethnic Germans arrived in the US occupation zone with unclear or confused ethno-national identities. They also realized that there was plenty of rejection of the newcomers, especially the “*Volksdeutsche*”, as a foreign element, and that there was a tendency among many ethnic German expellees to define themselves as ethno-nationally distinct from the German majority population. However, such confusion was highly unwelcome to the occupiers in a chaotic postwar setting in which very large numbers of several different categories of people were involuntarily on the move – not only expellees but also prisoners of war, former forced labourers, liberated concentration camp inmates, wartime civilian evacuees, and others. The occupation authorities wanted distinct dividing lines between different population categories. They wanted a clear message about these issues to come through in their public communications. Accordingly, people expelled as Germans had to be classified as Germans and treated as such. Ambiguity was to be avoided. (Seipp 2013; Holian 2011).

7. *Die Neue Zeitung* and the stances of the US occupation forces in postwar Germany

This message was evident in relevant reporting and commentary in the official American occupation-era newspaper, *Die Neue Zeitung*, which was published in German and aimed at (re-)educating the German population. The Germanness of all incoming expellees, including the “*Volksdeutsche*”, was taken for granted; a wide definition of who counted as a German prevailed. Conflicts at the grassroots level between incoming expellees and longer-established local populations were certainly acknowledged, as in a particular December 1946 feature story about high tensions in a small Upper Bavarian village of whose total population of 1,177 no fewer than 510 were recently arrived expellees. However, the paper found the causes of such tensions in difficult material conditions and in individual feelings of “cold-heartedness” and “indifference” towards fellow citizens rather than in any more fundamental perceptions of difference (*Die Neue Zeitung* – hereafter *NZ* 20.12.1946). The national belonging of the incoming expellee was not questioned in *Die Neue Zeitung*’s coverage. Rather, the paper repeatedly emphasized the need for the local German population to accept the newcomers as “equals in all areas of public and private life” (*NZ* 8.11.1946). It stressed the existence of a “community of need” (*Notgemeinschaft*) between longer-established locals and arriving expellees (*NZ* 5.5.1947) and heaped particular praise

upon a small refugee camp that had allegedly managed to establish a true “national community” (*Volksgemeinschaft*), with excellent relations among the camp residents and close links between them and the surrounding town (NZ 24.1.1947). Overall, the emphasis of the reporting lay on promoting a sense of national community at a time of tribulation, a shared fundamental crisis that locals and expellees needed to address together, as Germans. In other words, a strong essentializing tone characterized *Die Neue Zeitung*’s reporting about the German expellees and their position in early postwar Germany.

This material highlights the significance of the US occupation forces in Germany as postwar agenda setters who shaped key terms and discourses and, to a considerable degree, determined the parameters of future policies, including those concerning the ethno-national labelling of the expellees. Emerging national-level authorities in western Germany largely carried on with the policies established in the postwar moment, partly because the occupiers – who soon transformed into powerful allies – expected them to do so and partly because the priorities established in the early postwar closely matched those of the fledgling West German state in any case. After all, the Federal Republic, too, emphasized ethno-national unity and cohesive Germanness, not least to bolster its claim to be the only legitimate representative of the entire German nation, in defiance of the rival East German state established in 1949.

8. Long-term consequences of ethno-national essentializing in the postwar moment

The extensive essentializing of expellees’ ethno-national identities in the European postwar moment, then, had far-reaching consequences, both immediately and in the longer term. It helped to put (re-)emerging European states on a path of extensive national homogenization. Occupation powers and national authorities sought to impose exclusive ethno-national labels on forced migrants, with the objective of building homogenous states that would be free of the perceived problems with national minorities of the interwar era – and draw a clear ethno-national distinction vis-a-vis population groups across current state borders. At the same time, it compelled many forced migrants to suppress and redefine aspects of their complex life stories and ambiguous feelings of belonging in order to fit in with strong external expectations. The effects were manifold and complex, on both the national and international levels.

The essentializing has also had a noticeable impact on subsequent scholarship. The categories of national belonging that were imposed after the war and then incorporated into the national narratives of many post-1945 states have typically been internalized into scholarly analyses too. There has been a tendency for these labels to be applied back to the immediate postwar setting with a seeming precision that simply was not there at the time. That tendency shows in the books cited at the start of this article, and indeed in many

other studies. Specialized scholarship more attuned to contemporary differences and distinctions has emerged, as discussed above, but it remains somewhat scattered and has not yet made sufficient impact on more general interpretative patterns. Our project, with its new empirical foci and broad transnational framework, will try to move things forward in this area.

9. Contemporary relevance

In closing, it is worth pointing out that the story of the ethno-national categorization of forced migrants in post-WWII Europe is not just a matter of historical or scholarly importance; it possesses wider contemporary relevance as well. At a time when European societies are struggling with multiculturalism and with ongoing refugee crises that are often presented as unprecedented, particularly in terms of the ethnic otherness of the arriving populations, a critical look at simplistic postwar

national narratives of the arrival and integration of the previous, truly massive wave of forced migrants after WW II can be enlightening. It can serve as a reminder of the fact that those national narratives omitted most of the considerable diversity that came with the expellees, perpetuating myths of national homogeneity and postponing a confrontation with the challenge of ethnic diversity. At least in an incipient form, that challenge had begun to manifest itself much earlier in post-1945 Europe than commonly acknowledged, not with the large-scale arrival of so-called guest workers and other rather obviously different-looking and different-sounding migrants in the 1960s and 1970s, especially in Western Europe, but rather with the influx of early post-WWII expellees whom contemporaries perceived as much more ethnically and nationally diverse than subsequently assumed. A greater awareness of the intricacies of expellee arrival and integration after 1945 could help Europe face similar challenges vis-à-vis today's – and tomorrow's – immigrants (Ahonen 2020; Ahonen 2014).

Author

Pertti Ahonen

Pertti Ahonen is Professor of History in the Department of History and Ethnology (HELA) at the University of Jyväskylä. His primary research interests lie in modern and contemporary European history, with a geographical emphasis on Germany and Central Europe and a chronological focus on the period since the Second World War.

University of Jyväskylä, pertti.t.ahonen@ju.fi

Cited Sources

Anderson, B. (1992). *Long Distance Nationalism*. The Wertheim Lecture 1992. CASA.

Ahonen, P. (2020). The Dynamics of Expellee Integration in Post-1945 Europe. In J. C. Jansen & S. Lässig (Eds.), *Refugee Crises, 1945-2000: Political and Societal Responses in International Comparison* (pp. 115-132). Cambridge UP.

Ahonen, P. (2014). On Forced Migrations: Transnational Realities and National Narratives in Post-1945 (West) Germany. *German History*, 32(4), 599-614.

Bjork, J. (2008). *Neither German Nor Pole: Catholicism and National Indifference in a Central European Borderland*. Michigan UP.

Douglas, R.M. (2012). *Orderly and Humane: The Expulsion of the Germans after the Second World*. Yale UP.

Eley, G. (2008). Europe after 1945. *History Workshop Journal* 65, (1), 195-212.

Gatrell, P. & Baron N., (2009). *Warlands: Population Resettlement and State Reconstruction in the Soviet-East*

European Borderlands, 1945-1950. Palgrave Macmillan.

Holian, A. (2011). *Between National Socialism and Soviet Communism: Displaced Persons in Postwar Germany*. Michigan UP.

Horn, G.-R. (2020). *The Moment of Liberation in Western Europe: Power Struggles and Rebellions, 1943-1948*. Oxford UP.

Karch, B. (2018). *Nation and Loyalty in a German-Polish Borderland: Upper Silesia, 1848- 1960*. Cambridge UP.

Kershaw, I. (2015). *To Hell and Back: Europe 1914-1949*. Allen Lane.

Kossert, A. (2008). *Kalte Heimat. Die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945*. Siedler.

Krauss, M. (2008). *Integrationen: Vertriebene in den deutschen Ländern nach 1945*. Vandenhoeck & Ruprecht.

Kulczycki, J. J. (2016). *Belonging to the Nation: Inclusion and Exclusion in the German-Polish Borderlands, 1939-1951*. Harvard UP.

Murdock, C. E. (2010). *Changing Places: Society, Culture and Territory in the Saxon-Bohemian Borderlands, 1870-1946*. Michigan UP.

Neue Zeitung, 8.11.1946: Länderrat verabschiedet Flüchtlingsgesetz.

Neue Zeitung, 20.12.1946: Ein kleines oberbayerisches Dorf.

Neue Zeitung, 24.1.1947: Zuerst war nur ein Schutthaufen.

Neue Zeitung, 5.5.1947: Gefährliche Illusionen.

Schulze, R. (2001). Forgotten Victims of Beneficiaries of Plunder and Genocide? The Mass Settlement of Ethnic Germans "heim ins Reich. *Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento* 27, 533-562.

Schulze, R. (1990). Zuwanderung und Modernisierung: Flüchtlinge und Vertriebene im ländlichen Raum. In K. J. Bade, (Ed.), *Neue Heimat im Westen: Vertriebene, Flüchtlinge, Aussiedler* (pp. 81-105). Westfälischer Heimatbund.

Seipp, A. R. (2013). *Strangers in the Wild Place: Refugees, Americans and a German Town, 1945–1952*. Indiana UP.

Service, H. (2013). *Germans to Poles: Communism, Nationalism and Ethnic Cleansing after the Second World War*. Cambridge UP.

Snyder, T. (2004). *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*. Yale UP.

Spevack, E. (1996). Borderland Nationalism, Western Migration and Anti-Polish Aggression: The Case of the Grenzmark Posen-Westpreussen, 1919–1939. *East European Quarterly*, 30(3), 301-330.

Stone, D. (2014). *Goodbye to All That? The Story of Europe since 1945*. Oxford UP.

Van Ginderachter M. & Fox J. (2019). *National Indifference and the History of Nationalism in Modern Europe*. Routledge.

Weger, T. (2008). *‘Volkstumskampf’ ohne Ende? Sudetendeutsche Organisationen, 1945 – 1955*. Peter Lang.

Wylegala, A. (2019). *Displaced Memories: Remembering and Forgetting in Post-war Poland and Ukraine*. Peter Lang.

Zahra, T. (2011). *The Lost Children: Reconstructing Europe’s Families after World War II*. Harvard UP.

Zahra, T. (2010). Imagined Communities: National Indifference as a Category of Analysis. *Slavic Review*, 69(1), 93-119.

Zahra, T. (2008). *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. Cornell UP.

#2

Sosiaalinen neurotiede nyt

Jari Hietanen

Abstract

Humans are inherently social animals and need the company of others for their well-being. Accumulating evidence suggests that our cognitive system as well as the associated neural networks include domain specific mechanisms specialized for processing information from other people. This information is necessary for efficient and smooth social interaction. This article first describes findings from two main areas of social neuroscience research: processing of visual information from other people's faces and bodies, and processing of (non-visible) information about other people's minds. After this, the article focuses on the big challenges the researchers in the field are facing: how to move on from the typical laboratory experiments in which participants are often mere spectators looking at pictures of other people. How to design studies which are genuinely social?

1. Johdanto

Ihminen on sosiaalinen eläin, jolla on sekä halu että kyky olla ja toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Erilaiset sosiaaliset verkostot ja vuorovaikutus toistemme kanssa ovat keskeinen osa elämäämme.

Kyky tehdä yhteistyötä, oppia toisiltaan, ohjata ja johtaa toisiaan sekä neuvotella ja pitää huolta toisistaan on tarjonnut ihmiselle merkittävän edun muihin eläinlajeihin verrattuna. Tätä taustaa vasten on psykologian ja neurotieteiden alalla oltu viimeisten vuosikymmenien aikana enenevässä määrin kiinnostuneita sosiaalisesti tärkeän aisti-informaation käsittelyyn ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvistä kognitiivisista toiminnoista ja niiden taustalla olevista aivomekanismeista.

Sosiaalinen kyvykkyys voidaan määritellä lyhyesti kyvyksi sovittaa oma käyttäytyminen tarkoituksenmukaisella tavalla muiden käyttäytymiseen. Sosiaalisen kyvykkyuden ja sen aivoperustan osittaista erottumista niin sanottuihin yleisiin kognitiivisiin kykyihin liittyvistä tiedonkäsittelytapauksista on perusteltu esimerkiksi tapauksilla, joissa henkilön kyky havaita sosiaalisesti tärkeää informaatiota ja kyky säädellä omaa sosiaalista käyttäytymistään on ratkaisevalla tavalla heikentynyt samalla kun yleinen kognitiivinen suoriutumisen on säilynyt entisellään. Yksi tällainen havaintotoimintoihin liittyvä neuropsykologinen häiriö on prosopagnosia, jossa oireena ovat vaikeudet kasvojen havaitsemisessa ja tutuiksi tunnistamisessa (ks. katsaus Corrow et al., 2016). Toisenlaista näyttöä sosiaalisen ja yleisen kognitiivisen kyvykkyuden erillisyydestä tarjoaa autismikirjo. Hyvästä yleisestä kognitiivisesta suoriutumisesta huolimatta yhtenä autismikirjolle tunnus-

omaisena piirteenä ovat vaikeudet ymmärtää neurotyypillisten ihmisten ajatuksia ja tunteita, mikä puolestaan voi johtaa vaikeuksiin selittää ja ennustaa heidän käyttäytymistään (Frith, 2001).

Tässä katsauksessa esitellään aluksi lyhyesti eräitä sosiaalisen neurotieteen keskeisiä tutkimuskohteita ja niistä saatuja tutkimustuloksia. Sen jälkeen kuvataan haasteita, joihin alalla on viime vuosina enenevässä määrin havahduttu ja joiden ratkaiseminen on edellytyksenä sille, että alalla tehtävä neurotieteellinen tutkimus voisi kohdistua aidosti *sosiaalisiin* ilmiöihin.

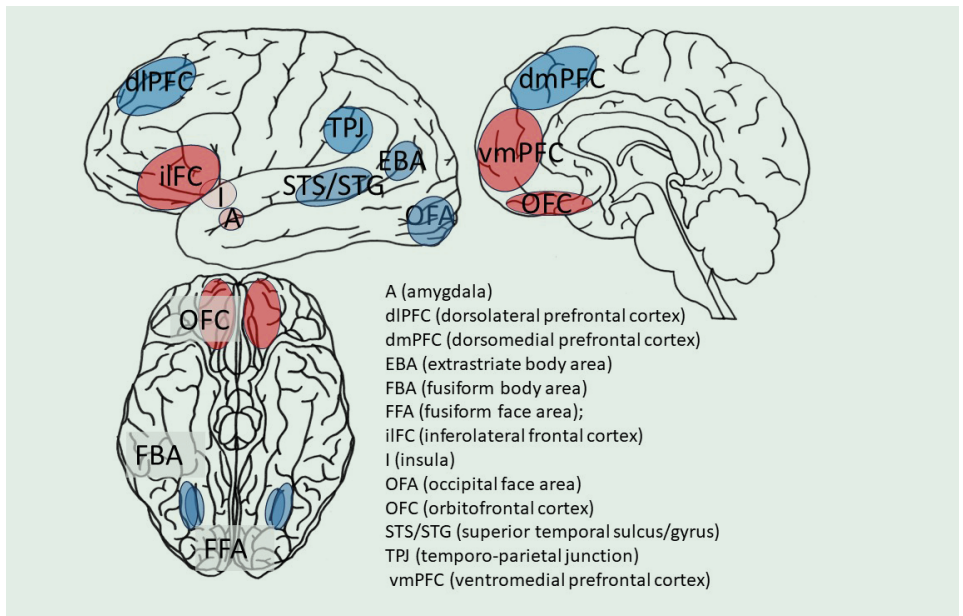
2. Sosiaalisten ärsykkeiden havaitseminen

Ihmisten välisen sujuvan vuorovaikutuksen perustana on paitsi se, että ymmärrämme toistemme puhetta, myös se, että kykenemme tekemään tarkkoja havaintoja toisistamme; kasvojen piirteistä, kehon asennosta ja liikkeistä, kasvojen ilmeistä, ääntelystä ja katseen suunnasta. Massiivinen määrä tutkimusta on kohdistunut erityisesti kasvojen ja kehon ja niiden välittämien erilaisten sosiaalisten vihjeiden (signaalien) havaitsemiseen. Kasvojen välittämän informaation havaitseminen ja tunnistaminen ovat keskeisimpiä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavia kykyjä. Sen jälkeen kun apinoiden aivo-kuorelta löydettiin 1980-luvulla niin sanottuja kasvosoluja (Bruce et al., 1981) – hermosoluja jotka aktivoituivat voimakkaasti silloin, kun koe-eläin näki kasvot – ihmisaivojen kasvojen havaitsemiseen osallistuvia mekanismeja alettiin tutkia intensiivisesti (esim. Bentin et al., 1996;

Haxby et al., 1994; Kanwisher et al., 1997; Sergent et al., 1992).

Kasvoilta havaitaan monenlaista vuorovaikutuksen kannalta tärkeää tietoa. Toisten ihmisten henkilöllisyyden tunnistaminen perustuu useimmiten kasvoihin. Kasvojen perusteella teemme oletuksia myös ihmisten sukupuolesta ja iästä. Kasvoilla näkyvät muutokset ilmeiden aikana vaikuttavat tulkintoihimme henkilön tunnetilasta, ja suun alueen liikkeet puheen aikana (visuaalinen puhe) auttavat puheen vastaanottamisessa.

Silmien liikkeiden ja katseen suunnan perusteella arvioimme paitsi toisten kiinnostuksen ja tarkkaavaisuuden kohteita myös erilaisia ominaisuuksia ja piirteitä, kuten vaikkapa pätevyyttä, valta-asemaa, sosiaalisia taitoja sekä uskottavuutta. Nykykäsityksen mukaan kasvojen havaitsemiseen osallistuu joukko anatomisesti erillään olevia, mutta toisiinsa yhteydessä olevia alueita (ks. Kuva 1). Näillä alueilla on erilaisia tehtäviä kasvojen havaitsemiseen osallistuva

Kuva 1. Kuvassa on esitetty kasvojen ja kehojen ja niiden välittämien vihjeiden havaitsemiseen liittyviä alueita sekä alueita, joiden on esitetty olevan mielen teorian taustalla. Affektiiiviseen mielen teoriaan ja tunneinformaation käsittelyyn yhdistetyt alueet on väritetty punaisella ja kasvojen ja kehojen havaitsemiseen ja kognitiiviseen mielen teoriaan yhdistetyt alueet on väritetty sinisellä. Esimerkiksi ohimolohkon ylemmän uurteen ja poimun (STS/STG) alue on osoitettu osallistuvan sekä kasvojen ja kehojen välittämien tunnevihjeiden havaitsemiseen että laajemmin kognitiivisen mielen teorian prosessointiin. Kuvissa näkyy isoajojen sivupinta, keskipinta ja alapinta. Manteliumake (A, amygdala) ja aivosaaireke (I, insula) eivät sijaitse ohimolohkon sivupinnalla kuten kuva esittää; manteliumake on ohimolohkon sisällä ja aivosaaireke on osa aivokuorta, joka jää "piiloon" ohimolohkon etuosan taakse.

verkosto sisältää kolme aluetta (ks. katsaus Haxby & Gobbini, 2011); yksi takaraivo-lohkojen sivupinnalla (occipital face area, OFA), toinen ohimolohkojen alapinnalla (fusiform face area, FFA) ja kolmas ohimolohkojen sivupinnalla (superior temporal sulcus/gyrus, STS/STG). OFA-alueella analysoidaan karkeaa informaatiota kasvojen rakenteesta ja kasvojen piirteistä. Fusiformisessa poimussa sijaitseva kasvoalue (FFA) osallistuu keskeisesti sellaisten ominaisuuksien analysoimiseen, jotka ovat keskeisiä kasvojen yksilöllisten piirteiden erottelussa, siis henkilöllisyyden tunnistamisessa. Ylemmän temporaalivuoron ja -poimun alueella (STS/STG) puolestaan analysoidaan kasvoilla tapahtuvien liikkeiden välittämää sosiaalista informaatiota, kasvojen ilmeitä, katseen suuntaa ja visuaalista puhetta. Tämä verkosto on kaksisuuntaisessa yhteydessä muihin alueisiin. Ohimolohkojen etuosien rakenteet ovat keskeisessä asemassa ihmisistä karttuneiden tietojen tallentamisessa. Näin tuttuihin kasvoihin voidaan yhdistää esimerkiksi henkilön nimi ja muuta hänestä muistettua tietoa. Kasvoilla näkyvien tunneilmajujen analysointiin osallistuu STS/STG-alueiden lisäksi esimerkiksi manteliumake (amygdala), aivosareke (insula) ja muita tunteiden käsittelystä huolehtivia limbisen järjestelmän alueita. Informaatiota katseen suunnasta ja pään asennosta syötetään paitsi edellä mainituille tunteiden käsittelyyn osallistuville alueille myös pälaenlohkon ja otsalohkojen tarkkaavaisuuden suuntautumista sääteleville alueille. Nämä yhteydet osallistuvat mm. katsekontaktin aikaansaamiin tunnereaktioihin ja niin sanotun sosiaalisen tarkkaavaisuuden suuntautumiseen, eli siihen, että ihmiset

suuntaavat tarkkaavuuttaan muiden ihmisten katseen suunnan perusteella (ks. katsaus Frischen et al., 2007).

Samoin kuin kasvot, toisten kehot tarjoavat myös monenlaista sosiaalisesti tärkeää visuaalista tietoa. Aivokuorelta onkin löydetty myös alueita, jotka näyttävät olevan erikoistuneita toisten kehojen havaitsemiseen (Peelen & Downing, 2007). Aivokuoren takaosien sivupinnalla (alemman temporaalivuoron/keskimmäisen temporaalipoimun takaosissa) on kuvantamistutkimuksissa löydetty alue (EBA), joka aktivoituu voimakkaimmin, kun tutkittaville esitetään kuvia kehoista tai kehonosista. Kuvat kasvoista tai muista kontrolliärsykkeistä saavat aikaiseksi vain vähäistä aktivaatiota näillä alueilla.

Aivan kuten kasvoalueiden aktivoituminen on osoittanut tiettyä abstraktisuutta, riippumattomuutta tarkoista (valokuvamaisista) visuaalisista piirteistä, myös nämä alueet aktivoituvat piirroskuviin, tikku-ukkoihin ja silhuettikuviin kehoista. Fusiformisesta aivopoimusta, siis samasta aivopoimusta, josta on paikallistettu edellä mainittu FFA-kasvoalue, on löydetty myös alue FBA, joka aktivoituu voimakkaimmin, kun tutkittaville esitetään kuvia kehoista. FFA ja FBA sijaitsevat vierekkäin ja menevät osin päällekkäin, mutta näiltä alueilta löytyy kuitenkin kohtia, jotka aktivoituvat valikoivasti joko kasvoihin tai kehoihin, mutta eivät molempiin. Kasvojen ja kehojen visuaalinen prosessointi siis tapahtuu erillään. Erilaisia kehonosia ja erikokoisia kehonalueita esittäviä kuvia näyttämällä ja mittaamalla EBAn ja FBAn aktivaatiota on saatu näyttöä sille, että EBA on erikoistunut enemmän yksittäisten kehonosien koodaukseen ja FBA puolestaan koko kehoahmon koodaukseen. Kuten kasvot voivat

ilmaista tunteita kasvonilmeillä, myös keho voi ilmentää tunteita asentojen ja liikkeiden kautta. Kvantamistutkimukset ovat osoittaneet, että kehon asentojen ja liikkeiden ilmaisemien tunteiden prosessointiin osallistuu FBAn ja EBAn lisäksi laaja verkosto niin aivokuorella olevia alueita (esim. ylemmän temporaaliurteen takaosat) kuin aivokuoren alaisia rakenteita (amygdala) (De Gelder et al., 2015).

Koska luonnollisissa arkipäivän tilanteissa sosiaalisen informaation määrä on usein huomattavan suuri, on esitetty, että sosiaalinen havaitseminen tuskin perustuu pelkästään edellä kuvatun kaltaisten, melko rajattujen ominaisuuksien ja vihjeiden havaitsemiseen ja niitä analyysoivien mekanismien toimintaan. Sen sijaan on todennäköistä, että tällaisesta informaatiosta muodostetaan suurempia sosiaalisia havaintoja edustavia kokonaisuuksia. Tällöin tiedonkäsittelystä tulee tehokkaampaa, ja tällaisista kokonaisuuksista muistiin tallennetut edustukset ohjaavat tehokkaasti myös uusien havaintojen tekemistä (Freeman et al., 2012). Millaiset asiat sitten olisivat keskeisiä sosiaalisessa havaitsemisessa? Tuoreessa tutkimuksessa tutkittaville näytettiin suuri määrä lyhyitä pätkiä elokuvista ja heitä pyydettiin arvioimaan missä määrin he näkivät niissä erilaisia ihmisten piirteisiin, ominaisuuksiin ja käyttäytymiseen liittyviä vihjeitä (Santavirta, Malén et al., 2023). Tulosten mukaan sosiaaliset havainnot jäsentyivät kahdeksan eri ulottuvuuden suhteen. Näistä tärkeimmät olivat seuraavat kolme ulottuvuutta: havaitaanko tilanteet tunnesisällöltään miellyttävinä vai epämiellyttävinä, onko niissä vihjeitä ihmisten valta-asemasta (alistuvuus – hallitsevuus) ja havaitaanko toisten ihmisten käyttäytyminen hetken mielijohdeesta

johtuvaksi vai harkituksi. Muut ulottuvuudet liittyivät ihmisten persoonallisuuden piirteiden, seksuaalisuuden, seurassa olemisen ja sukupuolen havaitsemiseen. Aivotoiminnan kvantamistutkimuksista saadut tulokset tukevat myös tämäntapaista mallia ja osoittavat laajojen aivoverkostojen osallistuvan tällaisten ihmisistä tehtyjen sosiaalisen havaintojen käsittelyyn (Santavirta, Karjalainen et al., 2023).

3. Mielen teoria

Toisten ihmisten toiminnan ja käyttäytymisen ymmärtäminen edellyttää heistä tehtävien havaintojen lisäksi ymmärrystä siitä, mitä heidän mielessään liikkuu. Toisin kuin kasvoja ja kehoja, toisten mieltä ja sen tiloja ei voi nähdä tai muutoin aistia, vaan ne täytyy päätellä käyttäytymistä havainnoimalla. Se mitä toiset tietävät, uskovat, epäilevät, tavoittelevat ja tuntevat voidaan päätellä ainoastaan heidän kielellisen ja ei-kielellisen ilmaissensa perusteella.

Ihmisillä on kyky ymmärtää, että itsellä ja muilla on mieli ja erilaisia mielentiloja. Tätä kykyä kutsutaan mielen teoriaksi (Premack & Woodruff, 1978). Ihmisen mielen teoriaan liittyvät kyvyt ovat itse asiassa niin hyvin kehittyneet, että meillä on hyvin voimakas taipumus tulkita monenlaisia tapahtumia jonkin mielen aiheuttamaksi. Klassisessa Heiderin ja Simmelin (1944) kokeessa tutkittavat tulkitsivat heille esitetyissä filminpätkissä näkyvien yksinkertaisten geometrinen kuvioiden liikkeitä kuvioiden mielenliikkeiden aikaansaamiksi (”nyt tuo iso, ilkeä kolmio ajaa takaa pientä kilttiä neliötä”). Tällaiset kyvyt alkavat kehittyä jo ensimmä-

mäisen elinvuoden aikana (Rakoczy, 2022). Kehitys alkaa erilaisiin ei-kielellisiin vihjeisiin liittyvistä havainnoista. Vähitellen lapsi ymmärtää, että jos toinen ihminen suuntaa katseensa samaan esineeseen kuin hän itse, tuo toinen näkee ja hänellä on mielessään sama esine kuin lapsella itsellään. Noin neljän vuoden iässä lapsi saavuttaa tässä suhteessa jo melko kehittyneen tason ja ymmärtää esimerkiksi toisen ihmisen voivan ajatella jostakin tilanteesta eri tavalla kuin hän itse sen vuoksi, ettei tällä ole samoja havaintokokemuksia. Tässä iässä lapsi esimerkiksi alkaa vastata oikein seuraavanlaisissa tehtävissä: Maija säilyttää nukkeaan aina huoneensa lelulaatikossa. Maijan poissa ollessa Maijan veli ottaa nuken ja laittaa sen vaatekaappiin. Maija palaa huoneeseensa hakemaan nukkeaan. Mistä Maija etsii sitä? Tällaiset niin kutsutut väärän uskomuksen (false belief) tehtävät ovat eräs paljon käytetty menetelmä tutkittaessa mielen teorian kehitystasoa.

Onko aivoista sitten löydettävissä mekanismeja, jotka olisivat keskeisessä roolissa mielen teorian toteuttamisessa? Potilastutkimusten ja aivojen kuvantamistutkimusten perusteella on esitetty, että mielen teorian taustalla on kaksi järjestelmää, joista toisen tehtävänä ajatellaan olevan sen mahdollistaminen, että kykenemme jakamaan ja tuntemaan toisten ihmisten kokemia tunteita (affektiivinen mielen teoria) ja toinen puolestaan toteuttaa kognitiivisten päätelmien tekemistä muiden ihmisten erilaisista mielen tiloista (kognitiivinen mielen teoria) (Abu-Akel & Shamay-Tsoory, 2011). Jotkut tutkijat ovat viitanneet näihin kahteen mielen teorian osa-alueeseen ”kuumana” (hot) ja ”kylmänä” (cold) mielenteorian (Brothers & Ring, 1992).

Tutkimukset ovat esimerkiksi osoittaneet, että toisen ihmisen kivun näkeminen vaikkapa kuvissa tai videoissa aktivoi katsojan omat kivun kokemiseen liittyvät mekanismit ja että tällaisten ”empaattisten aivovasteiden” voimakkuus riippuu nähdyn kivun voimakkuudesta ja esimerkiksi siitä, kohdistuuko kipu miellyttävänä (esimerkiksi rehelliseen) vai epämiellyttävänä (epärehelliseen) pidettyyn henkilöön. Kognitiiviseen mielen teoriaan (mentaliisaatio) liittyvien aivomekanismien

"Ihmisillä on kyky ymmärtää, että itsellä ja muilla on mieli ja erilaisia mielentiloja. Tätä kykyä kutsutaan mielen teoriaksi."

tutkimisessa on käytetty esimerkiksi tehtäviä, joissa tutkittavien on pääteltävä, mitä videolla näkyvä henkilö toiminnallaan tavoittelee. Myös edellä kuvattuja väärän uskomuksen tehtäviä on käytetty kuvantamistutkimuksissa. Tällöin tilanteissa olevat henkilöt ja tapahtumat esitetään tutkittaville usein kuvien avulla ja tutkittavien aivojen aktiivisuutta mitataan samalla kun he päättävät oikeaa ratkaisua tehtävään.

Tutkimukset ovat osoittaneet (ks. Kuva 1), että aivojen otsalohkojen tietyt alueet (orbitofrontaalinen aivokuori,

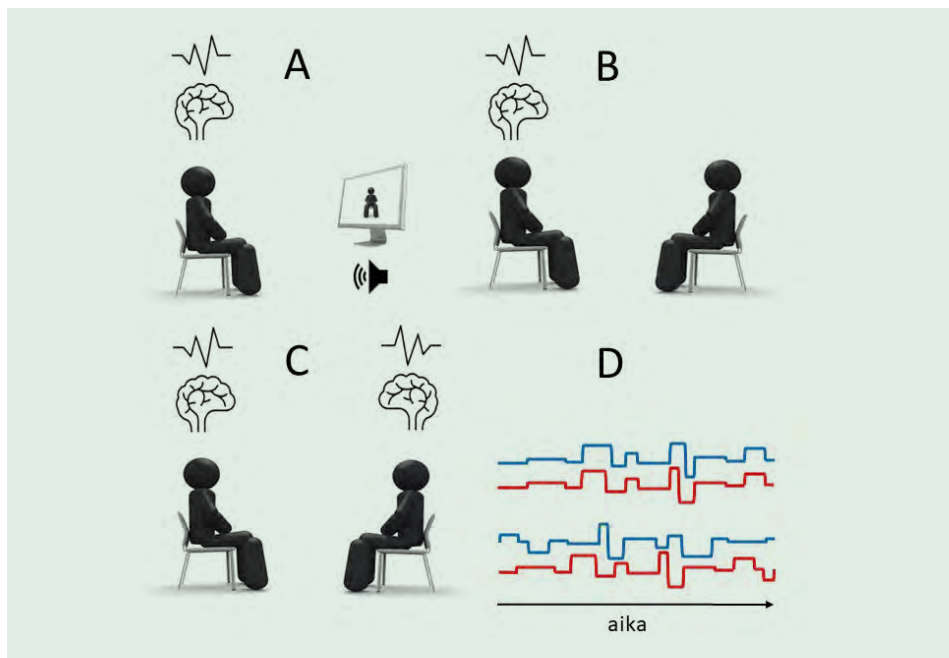

ventromediaalinen prefrontaalinen aivokuori, inferolateraalinen frontaalinen aivokuori) yhdessä mantelitumakkeen kanssa ovat keskeisiä affektiiviselle mielen teorialle. Kognitiiviseen mielen teoriaan liittyvien aivoalueiden verkoston keskeisiä rakenteita ovat kaksi muuta otsalohkojen aluetta (dorsomediaalinen prefrontaalinen aivokuori, dorsolateraalinen prefrontaalinen aivokuori), ohimolohkojen kärki, ohimolohkojen ylempi uurre ja ohimolohkon ja päänlaenlohkon liittymä (Abu-Akel & Shamay-Tsoory, 2011; Gallagher & Frith, 2003; Hein & Singer, 2008; Monticelli et al., 2021).

4. Tutkimuksen haasteet

Sosiaalisen kognition ja sosiaalisen neurotieteen tutkimus on pitkälti nojautunut kokeellisiin laboratoriotutkimuksiin. Tähän on ollut kaksi syytä. Ensinnäkin laboratoriossa on tutkittaville voitu kontrolloiduissa olosuhteissa esittää ärsykesarjoja, joissa yksittäiset ärsykkeet eroavat toisistaan ainoastaan joidenkin tiettyjen, tutkimuksen kohteena olevien ominaisuuksien suhteen. Esimerkkinä tällaisesta on vaikkapa kuvista tai lyhyistä videopätkistä koostuva, huolellisesti valmistettu kasvoärsykesarja, jossa kussakin kuvassa esitetään henkilön kasvot, mutta kasvoilla näkyvä tunnelmaisuus vaihtelee kuvien välillä. Kaikkien muiden kuvissa näkyvien ominaisuuksien suhteen kuvat ovat mahdollisimman samankaltaisia. Kun kokeessa sitten mitataan aivojen toimintaa samalla kun tutkittavat tunnistavat kuvissa näkyviä kasvoniilmeitä, voidaan tällä tavoin saada esille erityisesti kasvoniilmeiden

tunnistamiseen osallistuvien aivomekanismien toimintaa. Toisekseen aivojen sähköisen toiminnan (ja monien muidenkin psykofysiologisten) vasteiden analysointi on edellyttänyt sitä, että ärsykkeiden esittämisen ajankohta on voitu määrittää hyvin tarkasti (< 100 millisekuntia). Tämä on voitu toteuttaa laboratoriossa helposti esittämällä tallennettuja ärsykejä tietokoneen ohjaamana joko tutkittavan edessä olevalla näytöllä tai kuulokkeista. Tämäntapaisten tutkimusten avulla on saatu valtavasti tietoa erilaisiin sosiaalisiin havaintoihin, kategorisointeihin, valintoihin, päätelmiin ja tunnereaktioihin liittyvistä kognitiivisista prosesseista ja niiden taustalla olevista aivomekanismeista. Näihin tutkimuksiin liittyy kuitenkin yksi tutkimusaiheen kannalta oleellinen ongelma: kuvat eivät tarjoa mahdollisuutta todelliseen vuorovaikutukseen, eivätkä koeasetelmat ole erityisen 'sosiaalisia' (ks. Kuva 2A). Tietokoneen näytöllä esitetty kuva hymyilevistä, kohti katsovista kasvoista on vain kuva. Kukaan ei oikeasti katso tutkittavaa, ei hymyile hänelle, eikä reagoi mitenkään hymyilipä tutkittava hänelle takaisin tai ei. Vaikka tällaiset koeasetelmat ovat olleet välttämättömiä luotettavien ja toistettavien tulosten saamiseksi, ja niiden avulla on saatu paljon tietoa esimerkiksi kasvojen välittämän informaation prosessoinnin peruseräistä, henkilöllisyyden tunnistamisesta ja ilmeiden ja katsesuunnan havaitsemisesta, on kuitenkin mahdollista, etteivät saadut tulokset ole onnistuneet paljastamaan kaikkea sitä, mitä olisi voitu saada selville, mikäli näitä prosesseja olisi tutkittu todellisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Laboratoriotutkimusten tulokset saattavat olla jopa erilaisia verrattuna luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa saatuihin tuloksiin.

Kuva 2. Erilaisia alan tutkimuksessa käytettyjä koetilanteita. (A) Perinteisissä laboratoriotutkimuksissa mitataan aivojen toimintaa ja muita psykofysiologisia reaktioita vasteina erilaisiin kuvina tai ääninä esitettyihin ärsykkeisiin. Tällaisessa koetilanteessa tutkittava on kuitenkin yksin ja siitä puuttuu mahdollisuus vuorovaikutukseen. (B) Kun "ärsykeenä" esitetään toinen, läsnä oleva ihminen, koetilanne on sosiaalinen. Tutkittava ei ole pelkästään havaintaja, katselija tai kuuntelija, vaan hän myös tietää olevansa toisen ihmisen havaintojen kohteena. Koetilanne on aivan eri tavalla sosiaalinen verrattuna tilanteeseen (A), vaikka tutkittava ja toinen henkilö vain istuisivat hiljaa paikallaan toisiaan katsellen. Tällaisessa koetilanteessa aivojen toimintaa on mahdollista mitata myös aktiivisen vuorovaikutuksen aikana. (C) Mittaamalla aivotoimintaa yhtä aikaa kahden keskenään vuorovaikutuksessa olevan ihmisen aivoista voidaan tutkia, vaikuttavatko aivot toisiinsa; tapahtuuko kahden henkilön aivojen välillä esimerkiksi toiminnan synkronoitumista, aivoaktivaation samanaikaistumista. (D) Kuvitteellista aktivaatiota kahden eri henkilön (sininen ja punainen) aivoista mitattuna. Synkronia on voimakkaampaa ylempänä kuvatussa tilanteessa verrattuna alempaan.

Hyvän esimerkin eroavaisuuksista kuvaärsykeitä ja todellista ihmistä katsottaessa saaduista tuloksista tarjoavat meidän omat tutkimuksemme, joissa olemme mitanneet erilaisia psykofysiologisia vasteita katsekontaktiin (esim. Hietaanen et al., 2008; Pönkänen et al., 2011a, 2011b). Tutkimuksissamme tutkittaville esitettiin kohti ja sivulle katsovia kasvoja

kahdella eri tavalla: joko kuvina tietokoneen näytöllä tai niin, että tutkittavat näkivät edessään toisen henkilön "livenä" (ks. Kuva 2B). Tutkittavan ja mallihenkilön välissä olevalle pöydälle oli asetettu seinäke, johon oli asennettu nestekideikkuna (ns. älyikkuna). Tällainen ikkuna voidaan muuttaa muutamassa millisekunnissa läpinäkymättömäksi läpinäkyväksi ja

näin kasvoärsykkeiden esittäminen on melko samanlaista esitettiinpä henkilön kasvoja ikkunan läpi ”elävinä” tai tietokoneen näytöllä kuvina. Tyypillisesti tällaisissa tutkimuksissa ärsykejä esitetään korkeintaan muutaman sekunnin ajan kerrallaan. Ensimmäisestä kokeesta (Hietanen et al., 2008) saamamme tulokset löivät ällikällä. Tietokoneen kuvaruudulla esitettyjen kasvojen katseen-suunta ei vaikuttanut merkittävästi ihon sähköjohtavuuteen tai aivosähkökäyrämittauksen (elektroenkefalografia, EEG) avulla mitattuun eroon aivojen vasemman ja oikean otsalohkon aktivaatiossa (ns. frontaaliasymmetria), joka on liitetty lähestymis- ja välttämismotivaatioon. Kun sen sijaan sama henkilö näkyikin tutkittavalle älyikkunan läpi (täysin liikkumatta ja ilmeettä), edellä mainitut vasteet erosivat merkittävästi suoran ja käännetyn katseen välillä. Autonominen hermosto aktivoitui voimakkaammin suoraan kuin käännettyyn katseeseen ja aivojen frontaaliasymmetriamittaukset osoittivat, että henkilön suoran katseen näkeminen sai aikaan lähestymismotivaatioon liitettyä aivoaktiivisuutta ja käännetty katse sen sijaan sai aikaan välttämismotivaatioon liitettyä aktiivisuutta. Samantapaiset tulokset toistuiivat myöhemmissä jatkotutkimuksissamme (Pönkänen et al., 2011a, 2011b), ja samanlaisia tuloksia on sittemmin raportoitu myös muista tutkimusryhmistä (esim. Prinsen & Alaerts, 2019). Eräässä tutkimuksessa tutkittavien aivotoimintaa tutkittiin toiminnallisen magneettikuvantamisen (fMRI) avulla samalla kun tutkittavat näkivät kuvauslaitteessa maatastaan peilin kautta joko laitteen vieressä seisovan mallihenkilön kasvot tai kasvoista otetun kuvan (Cavallo et al., 2015). Tulokset osoittivat, että otsalohko-

jen sisäpinnoilla oleva, mielen teorian prosessointiin yhdistetty alue (mediaalinen prefrontaalinen aivokuori), aktivoitui voimakkaammin tutkittavien ottaessa katsekontaktia mallihenkilöön verrattuna tilanteeseen, jossa katsekontaktia ei ollut, tai kun he näkivät pelkän kuvan kohti katsovista kasvoista.

Edellä kuvatun kaltaiset tulokset viittaavat vahvasti siihen, että mitatut fysiologiset vasteet eivät ole vasteita pelkästään visuaalisiin ärsykeisiin – vasteita kohti katsoviin ja käännettyihin silmiin – vaan heijastavat katseen sosiaalisuutta. Läsä olevan ihmisen katseen kohteena oleva tietää tulevansa nähdyksi. Kun toinen katsoo kohti, havaitsija tietää toisen suunnan tarkkaavaisuutensa ja ehkäpä myös ajatuksensa häneen. Havaitsija kokee olevansa toisen ”mielen” kohteena. Kuvassa näkyvät kasvot sen sijaan eivät tällaista kokemusta herätä. Suoraa kokeellista tukea tälle väitteelle saimme tutkimuksessa, jossa tutkittavat näkivät toisen henkilön suuntaavan katsettaan älyikkunan läpi kahdessa eri tilanteessa. Ensimmäisessä tilanteessa ikkunan muuttuessa läpinäkyväksi tutkittavat ymmärsivät, että toinen henkilö kykenee näkemään heidät ikkunan läpi. Toisessa tilanteessa tutkittaville sen sijaan uskoteltiin, että älyikkunan päälle asetettiin niin sanottu yksisuuntainen ikkuna, poliisisarjojen kuulusteluhuoneista tuttu lasi, josta näkee läpi vain toiseen suuntaan. Vaikka älylasi muuttuikin läpinäkyväksi ja tutkittavat näkivät älylasin takana mallihenkilön katsovan heitä kohti, he ymmärsivät tällöin, että yksisuuntaisen ikkunan vuoksi mallihenkilö ei voinut nähdä heitä. Tulokset osoittivat, että mallihenkilön katseen suunta vaikutti tutkittavien fysiologisiin vasteisiin ainoastaan ensimmä-

mäisessä tilanteessa (Myllyneva & Hietanen, 2015). Ihon sähköjohtavuusvasteet ja tarkkaavaisuutta heijastava sydämen syketaajuuden lyhytkestoinen lasku olivat voimakkaampia katsekontaktiin kuin käännettyyn katseeseen ainoastaan ensimmäisessä tilanteessa, toisessa tilanteessa mallihenkilön katsesuunnalla ei ollut vaikutusta näihin vasteisiin. Tulokset tarjosivat siis suoraa näyttöä sen puolesta, että katsekontaktiefekti on luonteeltaan sosiaalinen ja se syntyy nähdyksi tulemisen kokemuksesta.

5. Kohti vuorovaikutuksen neurotiedettä

Viime vuosina sosiaalisen neurotieteen alalla on yhä voimakkaammin alettu tuoda esille sitä, että sosiaalisen kognition prosesseja ja niiden aivoperustaa olisi pyrittävä tutkimaan tavoilla, joissa pyritään mahdollisimman luonnonmukaisiin tilanteisiin joko aidosti tai simuloimalla sellaisia (Schilbach et al., 2013; Hari et al., 2016). Ei riitä, että tutkittavat ovat pelkästään passiivisia erilaisten sosiaalisten ärsykkeiden katselijoita. Laboratorioon on luonnollisestikin hankala luoda vähänkään monimutkaisempia ja luonnonmukaisempia, useita ihmisiä sisältäviä sosiaalisia tilanteita. Eräs enenevässä määrin käyttöön otettu keino on ollut elokuvien esittäminen tutkittaville (Hasson et al., 2004; Saarimäki, 2021). Elokuvat tarjoavat yksittäisten (valo)kuvien esittämisen sijaan mainion tavan tuoda erilaisia sosiaalisia ärsykejä, tilanteita ja tapahtumia laboratorioon tutkittavien nähtäväksi, jopa

samalla kun tutkittavat makaavat paikallaan kuvantamislaitteessa. Myös virtuaalitodellisuus (virtual reality) ja VR-laitteet ovat löytäneet tiensä sosiaalisen neurotieteen tutkimuksiin. VR-ympäristöt mahdollistavat lisäksi vuorovaikutuksen tutkittavan ja hänen näkemiensä VR-hahmojen välillä. VR-ympäristössä on mahdollista tutkia esimerkiksi edellä mainittua tutkittavan ja toisen henkilön välistä katsekäyttäytymistä. Mittaamalla tutkittavan silmänliikkeitä voidaan virtuaalihahmon katse ohjelmoida eri tavoin riippuvaiseksi siitä, miten tutkittava itse katsetaan käyttää. Kun tutkittava esimerkiksi kääntää katseensa johonkin kohteeseen, virtuaalihahmo suuntaa pienen viipeen jälkeen katseensa samaan kohteeseen (Schilbach et al., 2010; Wilms et al., 2010).

Elokuvien ja virtuaaliympäristöjen käytön tarjoamista monista eduista huolimatta niistäkin puuttuu kuitenkin yksi tärkeä elementti, joka aidossa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on: dynaaminen vuorovaikutus kahden toisensa havaitsevan ihmisen välillä. Luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa ihmiset havaitsevat (esim. näkevät ja/tai kuulevat) toisensa, tietävät tulevansa havaituiksi ja näin kykenevät säätelemään ja tahdistamaan vuorovaikutuskäyttäytymistään – puhettaan, katsekäyttäytymistään, kasvonilmeitään ja kehonsa asentoja ja liikkeitä. Sosiaalisen neurotieteen haasteena onkin kehittää tutkimusasetelmia ja saada käyttöönsä menetelmiä, joiden avulla voidaan tutkia ja mitata yhtä aikaa kahden toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevan ihmisen käyttäytymistä, erilaisia fysiologisia vasteita ja aivojen toimintaa (ks. Kuva 2C).

Miksi sitten on tärkeää mitata aivojen toimintaa yhtä aikaa kahden eri henkilön aivoista samalla kun he ovat vuorovaiku-

tuksessa? Voitaisiinhan aivotoimintaa mitata niinkin, että esimerkiksi henkilöiden A ja B keskustellessa mitattaisiin vain henkilön A aivotoimintaa suhteessa henkilön A omaan ja henkilön B kielelliseen ja ei-kielelliseen kommunikaatioon (tilanne kuvassa 2B). Tällöin saataisiin tietoa siitä kuinka yhdet aivot toimivat vuorovaikutuksen aikana. Kahden yhtä aikaa vuorovaikutuksessa olevan ihmisen aivotoiminnan mittaamisen etuna on kuitenkin se, että tällöin voidaan tutkia sitä, kuinka kahdet aivot vaikuttavat

"Kaksien aivojen" tutkimuksissa on mahdollista selvittää, kuinka aivot toimivat vuorovaikutuksessa ja kuinka henkilöt vaikuttavat toistensa aivotoimintaan.

toisiinsa. Voidaan esimerkiksi tutkia, tapahtuuko vuorovaikutuksen aikana aivotoiminnan synkronoitumista kahden henkilön aivojen välillä, alkaako aivojen aktivaatiotason vaihtelussa esiintyä samanaikaisuutta (ks. kuva 2D).

Tällaisissa "kaksien aivojen" (dual-brain) tai hyperskannaus- (hyperscanning) tutkimuksissa on mahdollista selvittää, kuinka aivot toimivat vuorovaikutuksessa ja kuinka henkilöt voivat vaikuttaa toistensa aivotoimintaan (ks. katsausartik-

keli Redcay & Schilbach, 2019). Toiminnallisen magneettikuvantamisen (fMRI) käytön rajoituksena tällaisissa tutkimuksissa on kuitenkin se, että tutkimustilanne ja vuorovaikutus eivät ole kovin luonnonmukaisia; tutkittavien on maattava meluisan kuvauslaitteen sisällä ja vuorovaikutus tapahtuu ilman välitöntä läsnäoloa. Tällaisia tutkimuksia on tehty niin, että tutkittavat ovat kahdessa eri laboratorioissa, jolloin laitteiden toiminta synkronoidaan ja tutkittavat ovat vuorovaikutuksessa verkon välityksellä joko pelaten jotain monitorilla näkyvää peliä yhdessä (King-Casas et al., 2005), tai niin että he ovat sekä ääni- että kuvayhteydessä toistensa kanssa (Bilek et al., 2015). On myös kuvannettu kahden ihmisen aivotoimintaa yhdellä kuvauslaitteella, jolloin kaksi tutkittavaa on asetettu makaamaan kasvokkain samaan kuvauslaitteeseen (Renvall et al., 2020). Ongelmaton tämäkään menetelmä ei ole; tutkittavat joutuvat esimerkiksi olemaan erittäin lähellä toisiaan, mikä voi tuntua epämiellyttävältä. Kahden ihmisen aivotoimintaa on mitattu myös magnetoenkefalografian (MEG) avulla, jolloin vältetään fMRI-mittauksiin liittyvä meluongelma. MEG-tutkimuksia on tehty sekä kahdessa eri laboratorioissa sijaitsevilla laitteilla (esim. Baess et al., 2012) että kahdella samassa huoneessa olevalla MEG-laitteella (esim. Lin et al., 2023).

Aivojen sähköisen toiminnan mittaaminen EEG:n avulla ja aivoalueiden aktiivisuuden (veren virtauksen) mittaaminen lähi-infrapuna spektroskopian avulla (fNIRS, functional near infra-red spectroscopy) mahdollistavat toiminnallista magneettikuvantamista paremmin luonnonmukaisempien tutkimusasetelmien järjestämisen. Molemmista menetelmissä tutkittavien päähän asetetaan

”sensorimyssy”, ja tutkittavat voivat istua kasvotusten tavallisessa huoneessa ja keskustella normaalisti. Molemmat menetelmät sallivat myös pienet kehon liikkeet. Eräässä tutkimuksessa mitattiin aivoaktivaation synkroniaa fNIRS:n avulla samalla kun kaksi tutkittavaa keskustelivat heille annetusta aiheesta (Jiang et al., 2012). Tulokset osoittivat, että verrattuna lepotilanteeseen, jonka aikana tutkittavat vain istuivat hiljaa silmät suljettuina, tutkittavien aivotoiminnan synkronia vasemman otsalohkon alaosissa (inferolateraalilla frontaalilla aivokuorella, joka on yhdistetty affektiiviseen mielenteoriaan) lisääntyi merkitsevästi, kun tutkittavat keskustelivat kasvotusten heille annetusta aiheesta. Kun tutkittavat keskustelivat siten, että he istuivat selät vastakkain eivätkä nähneet toisiaan, samanlaista aivotoiminnan synkronian lisääntymistä lepotilaan verrattuna ei havaittu. Eräässä toisessa tutkimuksessa mitattiin aivosähkökäyrää samanaikaisesti aikuiselta ja 8 kuukauden ikäisiltä vauvoilta samalla kun aikuinen lauloi vauvoille lastenloruja kahdessa eri tilanteessa: joko niin, että aikuinen katsoi kohti vauvaa tai niin että aikuisen katse oli suunnattu sivulle (Leong et al., 2017). Tämänkin tutkimuksen tulokset osoittivat, että aikuisen ja lasten aivojen aktivaatio synkronoitui enemmän katsekontaktin kuin käännetyyn katseen aikana. Viimeaikaisinta kehitystä mittausteknologian alueella edustaa ”puettava” magnetoencefalografia, jossa aivojen aktiivisuutta mitataan niin sanottujen optisesti pumpattujen magnetometriä avulla (optically pumped magnetometer, OPM). Samoin kuin EEG- ja fNIRS-mittauksissa käytettävät sensorit tällaiset magnetometrit voidaan kiinnittää myssyihin, ja näin ollen

myös tämän menetelmän avulla on mahdollista mitata aivotoimintaa ilman, että tutkittavien täytyy olla paikallaan. Tämän menetelmän huomattava etu on se, että se kykenee paikantamaan aivoaktivaatiota tarkemmin kuin EEG tai fNIRS ja samalla sen ajallinen tarkkuus hermosolujen toiminnan mittaamisessa on yhtä hyvä kuin EEG-mittauksissa (sekunnin tuhannesosa) (Holmes et al., 2023).

6. Lopuksi

Yksi sosiaalisen neurotieteen kiinnostavimmista kysymyksistä on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat aivotoiminnan synkronoitumiseen kahden ihmisen aivojen välillä vuorovaikutuksen aikana. Vaikka kaksien aivojen toiminnan synkronian mittaaminen mahdollistaa ulospäin näkyvän käyttäytymisen ”ohittamisen” (Montague et al., 2002), aivotoiminnan synkronoitumista on tutkittava suhteessa käyttäytymistason tapahtumiin. Ainakin nykykäsityksen mukaan on selvää, että kaksien aivojen välillä ei voi olla vuorovaikutusta ilman, että informaatiota siirtyy aistijärjestelmien välittämällä aivoista toiseen. Kielellisen vuorovaikutuksen aikana puheenvuorojen vaihtelun ja puheen rytmin havaitseminen ovat ilmeisiä mahdollisuuksia. Ei-kielellisistä vihjeistä kyseeseen tulevat esimerkiksi vuorovaikutuskumppanin katseen suunnan vuorottelu itseä kohti ja itsestä pois päin, silmien räpäytykset, kasvojen ilmeet ja kehon liikkeet. Voisiko aivotoiminnan synkronoituminen kahden henkilön välillä perustua ainoastaan tämänkaltaisten vihjeiden havaitsemiseen, ja mikä niiden kunkin rooli synkronoitumisessa on? Toinen

mahdollisuus lienee, että aivotoiminnan synkronoituminen edellyttääkin havaittujen vuorovaikutusvihjeiden ohella myös korkeamman tasoista, vuorovaikutuksessa esiin tulevaa ja jaettava yhteistä ymmärrystä ja kokemusta tilanteesta. Kiinnostava kysymys on luonnollisestikin myös se, miten aivotoiminnan synkronia ja osapuolten kokemus vuorovaikutuksen sujuvuudesta liittyvät yhteen. Onko synkroninen aivotoiminta esimerkiksi edellytys sille, että vuorovaikutustilanteessa osapuolista tuntuu, että heillä ”synkkaa”, ja missä määrin aivotoiminnan synkronoituminen liittyy toisaalta (tunne)kokemukseen vuorovaikutuksen sujuvuudesta ja helpoudesta ja toisaalta esimerkiksi jaettuun yhteisymmärrykseen keskustelun tai neuvottelun sisällöistä. Aivotoiminnan synkronoitumisen ja siihen liittyvien psykologisen tason ilmiöiden tutkimus saattaa oleellisella tavalla auttaa myös

ymmärtämään esimerkiksi autismikirjoon, skitsofreniaan, psykopatiaan ja sosiaaliseen ahdistuneisuuteen liittyviä ominaispiirteitä ja ongelmia vuorovaikutuksessa. Näiden taustalla olevien mekanismien aiempaa parempi tunteminen tulee olemaan avainasemassa myös uusien hoitomenetelmien kehittämisessä.

Kirjoittaja

Jari Hietanen

Jari Hietanen, PhD, on psykologian professori Tampereen yliopistossa. Hänen tutkimuksensa kohdistuu sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta tärkeän informaation havaitsemiseen ja sen hermostolliseen perustaan. Tutkimuksen kohteena on erityisesti kasvoilla näkyvien vihjeiden (esim. katsesuunta ja ilmeet) vaikutus tarkkaavaisuuteen, tunnereaktioihin ja niihin liittyviin erilaisiin psykofysiologisiin vasteisiin.

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Psykologia, Tampereen yliopisto
jari.hietanen@tuni.fi

Kuva: Jonne Renvall / Tampereen yliopisto

Lähteet

- Abu-Akel, A., & Shamay-Tsoory, S. (2011). Neuroanatomical and neurochemical bases of theory of mind. *Neuropsychologia*, 49, 2971–2984. <https://www.doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2011.07.012>
- Baess, P., Zhdanov, A., Mandel, A., Parkkonen, L., Hirvenkari, L., Mäkelä, J. P., Jousmäki, V., & Hari, R. (2012). MEG dual scanning: a procedure to study real-time auditory interaction between two persons. *Frontiers in Human Neuroscience*, 6:83. <https://www.doi.org/10.3389/fnhum.2012.00083>
- Bentin, S., Allison, T., Puce, A., Perez, E., & McCarthy, G. (1996). Electrophysiological studies of face perception in humans. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 8, 551–565. <https://www.doi.org/10.1162/jocn.1996.8.6.551>
- Bilek, E., Ruf, M., Schäfer, A., Akdeniz, C., Calhoun, V. D., Schmahl, C., Demanuele, C., Tost, H., Kirsch, P., & Meyer-Lindenberg, A. (2015). Information flow between interacting human brains: Identification, validation, and relationship to social expertise. *Proceedings of the National Academy of Sciences U.S.A.*, 112, 5207–5212. <https://www.doi.org/10.1073/pnas.1421831112>
- Brothers, L., & Ring, B. (1992). A neuroethological framework for the representation of minds. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 4, 107–118. <https://www.doi.org/10.1162/jocn.1992.4.2.107>
- Bruce, C., Desimone, R., & Gross, C. G. (1981). Visual properties of neurons in a polysensory area in superior temporal sulcus of the macaque. *Journal of Neurophysiology*, 46, 369–384. <https://www.doi.org/10.1152/jn.1981.46.2.369>
- Cavallo, A., Lungu, O., Becchio, C., Ansuini, C., Rustichini, A., & Fadiga, L. (2015). When gaze opens the channel for communication: Integrative role of IFG and MPFC. *Neuroimage*, 119, 63–69. <https://www.doi.org/10.1016/j.neuroimage.2015.06.025>
- Corrow, S. L., Dalrymple, K. A., & Barton, J. J. (2016). Prosopagnosia: Current perspectives. *Eye and Brain*, 26, 165–175. <https://www.doi.org/10.2147/EB.S92838>
- De Gelder, B., De Borst, A. W., & Watson, R. (2015). The perception of emotion in body expressions. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 6, 149–158. <https://www.doi.org/10.1002/wcs.1335>
- Freeman, J. B., Johnson, K. L., Adams, R. B. Jr., & Ambady, N. (2012). The social-sensory interface: category interactions in person perception. *Frontiers in Integrative Neuroscience*, 6:81. <https://www.doi.org/10.3389/fnint.2012.00081>
- Frischen, A., Bayliss, A. P., & Tipper, S. P. (2007). Gaze cueing of attention: visual attention, social cognition, and individual differences. *Psychological Bulletin*, 133, 694–724. <https://www.doi.org/10.1037/0033-2909.133.4.694>
- Frith, U. (2001). Mind blindness and the brain in autism. *Neuron*, 32, 969–979. [https://www.doi.org/10.1016/S0896-6273\(01\)00552-9](https://www.doi.org/10.1016/S0896-6273(01)00552-9)
- Gallagher, H. L., & Frith, C. D. (2003). Functional Imaging of “Theory of Mind”. *Trends in Cognitive Sciences*, 7, 77–83. [https://doi.org/10.1016/S1364-6613\(02\)00025-6](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(02)00025-6)
- Hari, R., Sams, M., & Nummenmaa, L. (2016). Attending to and neglecting people: Bridging neuroscience, psychology, and sociology. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 371, 20150365. <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0365>

- Hasson, U., Nir, Y., Levy, I., Fuhrmann, G., & Malach, R. (2004). Intersubject synchronization of cortical activity during natural vision. *Science*, 303, 1634–1640. <https://doi.org/10.1126/science.1089506>
- Haxby, J. V., & Gobbini, M. I. (2011). Distributed neural systems for face perception. In A. Calder, G. Rhodes, M. Johnson, & J. V. Haxby (Eds.), *Oxford handbook of face perception* (pp. 93–10). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199559053.013.0006>
- Heider, F., & Simmel, M. (1944). An experimental study of apparent behavior. *American Journal of Psychology*, 57, 243–259. <https://doi.org/10.2307/1416950>
- Hein, G., & Singer, T. (2008). I feel how you feel but not always: The empathic brain and its modulation. *Current Opinion in Neurobiology*, 18, 153–158. <https://www.doi.org/10.1016/j.conb.2008.07.012>
- Hietanen, J. K., Leppänen, J. M., Peltola, M. J., Linna-aho, K., & Ruuhiala, H. J. (2008). Seeing direct and averted gaze activates the approach-avoidance motivational brain systems. *Neuropsychologia*, 46, 2423–2430. <https://www.doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2008.02.029>
- Holmes, N., Rea, M., Hill, R. M., Boto, E., Leggett, J., Edwards, L. J., Rhodes, N., Shah, V., Osborne, J., Fromhold, T. M., Glover, P., Montague, P. R., Brookes, M. J., & Bowtell, R. (2023). Naturalistic hyperscanning with wearable magnetoencephalography. *Sensors*, 23:5454. <https://doi.org/10.3390/s23125454>
- Jiang, J., Dai, B., Peng, D., Zhu, C., Liu, L., & Lu, C. (2012). Neural synchronization during face-to-face communication. *Journal of Neuroscience*, 32, 16064–16069. <https://www.doi.org/10.1523/JNEUROSCI.2926-12.2012>
- Kanwisher, N., McDermott, J., & Chun, M. M. (1997). The fusiform face area: A module in human extrastriate cortex specialized for face perception. *Journal of Neuroscience*, 17, 4302–4311. <https://www.doi.org/10.1523/JNEUROSCI.17-11-04302.1997>
- King-Casas, B., Tomlin, D., Anen, C., Camerer, C. F., Quartz, S. R., & Montague, P. R. (2005). Getting to know you: reputation and trust in a two-person economic exchange. *Science*, 308, 78–83. <https://www.doi.org/10.1126/science.1108062>
- Leong, V., Byrne, E., Clackson, K., Georgieva, S., Lam, S., & Wass, S. (2017). Speaker gaze increases information coupling between infant and adult brains. *Proceedings of the National Academy of Sciences U.S.A.*, 114, 13290–13295. <https://www.doi.org/10.1073/pnas.1702493114>
- Lin, J.-F. L., Imada, T., Meltzoff, A. N., Hiraishi, H., Ikeda, T., Takahashi, T., Hasegawa, C., Yoshimura, Y., Kikuchi, M., Hirata, M., Minabe, Y., Asada, M., & Kuhl, P. K. (2023). Dual-MEG interbrain synchronization during turn-taking verbal interactions between mothers and children. *Cerebral Cortex*, 33, 4116–4134. <https://doi.org/10.1093/cercor/bhac330>
- Montague, P. R., Berns, G. S., Cohen, J. D., McClure, S. M., Pagnoni, G., Dhamala, M., Wiest, M. C., Karpov, I., King, R. D., Apple, N., & Fiske, R. E. (2002). Hyperscanning: Simultaneous fMRI during linked social interactions. *Neuroimage*, 16, 1159–1164. <https://www.doi.org/10.1006/nimg.2002.1150>
- Monticelli, M., Zeppa, P., Mammi, M., Penner, F., Melcarne, A., Zenga, F., & Garbossa, D. (2021). Where we mentalize: Main cortical areas involved in mentalization. *Frontiers in Neurology*, 12, 712532. <https://www.doi.org/10.3389/fneur.2021.712532>

Myllyneva, A., & Hietanen, J. K. (2015). There is more to eye contact than meets the eye. *Cognition*, 134, 100–109. <https://www.doi.org/10.1016/j.cognition.2014.09.011>

Peelen, M. V., & Downing, P. E. (2007). The neural basis of visual body perception. *Nature Reviews Neuroscience*, 8, 636–648. <https://doi.org/10.1038/nrn2195>

Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*, 4, 515–526. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00076512>

Prinsen, J., & Alaerts, K. (2019). Eye contact enhances interpersonal motor resonance: Comparing video stimuli to a live two-person action context. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 14, 967–976. <https://doi.org/10.1093/scan/nsz064>

Pönkänen, L. M., Alhoniemi, A., Leppänen, J. M., & Hietanen, J. K. (2011). Does it make a difference if I have an eye contact with you or with your picture? An ERP study. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 6, 486–494. <https://www.doi.org/10.1093/scan/nsq068>

Pönkänen, L. M., Peltola, M. J., & Hietanen, J. K. (2011). The observer observed: Frontal EEG asymmetry and autonomic responses differentiate between another person's direct and averted gaze when the face is seen live. *International Journal of Psychophysiology*, 82, 180–187. <https://www.doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2011.08.006>

Rakoczy, H. (2022). Foundations of theory of mind and its development in early childhood. *Nature Reviews Psychology*, 1, 223–235. <https://doi.org/10.1038/s44159-022-00037-z>

Redcay, E., & Schilbach, L. (2019). Using second-person neuroscience to elucidate the mechanisms of social interaction. *Nature Review Neuroscience*, 20, 495–505. <https://doi.org/10.1038/s41583-019-0179-4>

Renvall, V., Kauramäki, J., Malinen, S., Hari, R., & Nummenmaa, L. (2020). Imaging real-time tactile interaction with two-person dual-coil fMRI. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 279. <https://www.doi.org/10.3389/fpsy.2020.00279>

Saarimäki H. (2021). Naturalistic stimuli in affective neuroimaging: A review. *Frontiers in Human*

Neuroscience, 15, 675068. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2021.675068>

Santavirta, S., Karjalainen, T., Nazari-Farsani, S., Hudson, M., Putkinen, V., Seppälä, K., Sun, L., Glerean, E., Hirvonen, J., Karlsson, H. K., & Nummenmaa, L. (2023). Functional organization of social perception in the human brain. *NeuroImage*, 272: 120025. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2023.120025>

Santavirta, S., Malén, T., Erdemli, A., & Nummenmaa, L. (2023). Taxonomy of human social perception. bioRxiv. <https://doi.org/10.1101/2023.09.28.559888>

Schilbach, L., Timmermans, B., Reddy, V., Costall, A., Bente, G., Schlicht, T., & Vogeley, K. (2013). Toward a second-person neuroscience. *Behavioral and Brain Sciences*, 36, 393–414. <https://doi.org/10.1017/s0140525x12000660>

Schilbach, L., Wilms, M., Eickhoff, S. B., Romanzetti, S., Tepest, R., Bente, G., Shah, N. J., Fink, G. R., Vogeley, K. (2010). Minds made for sharing: Initiating joint attention recruits reward-related neurocircuitry. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 22, 2702–2715. <https://www.doi.org/10.1162/jocn.2009.21401>

Sergent, J., Ohta, S., & MacDonald, B. (1992). Functional neuroanatomy of face and object processing. *Brain*, 115, 15–36. <https://www.doi.org/10.1093/brain/115.1.15>

Wilms, M., Schilbach, L., Pfeiffer, U., Bente, G., Fink, G. R., & Vogeley, K. (2010). It's in your eyes – using gaze-contingent stimuli to create truly interactive paradigms for social cognitive and affective neuroscience. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 5, 98–107. <https://www.doi.org/10.1093/scan/nsq024>

#3

Multi- mediaalisuus ikkunana työelämän digitalisaatioon

Esa Lehtinen

Abstract

Digitalization has had a profound effect on work practices. However, digital practices have not replaced older practices such as paper documents and face-to-face interactions. Rather, interaction in the workplace is multimedial: different forms of communication are intertwined with each other. In this article, drawing from interaction studies, I describe the effects of multimodality for workplace practices in two ways: how multimodality explains the frequently unconventional ways in which digital tools are used in workplaces, and how complex, longitudinal workplace processes are organized through multimedial practices. In the concluding section, I also discuss multimedial competences needed in the 21st century workplace.

1. Johdanto

Digitalisaatiolla on ollut käänteentekevä vaikutus työelämään. Ensinnäkin se on mahdollistanut paikasta riippumattoman työskentelyn ja yhteistyön. Toiseksi se sisältää lupauksen yhä suuremmista osallistumismahdollisuuksista. Erilaiset digitaaliset alustat mahdollistavat suurempien joukkojen osallistumisen työelämän prosesseihin kuin vaikkapa kasvokkaiset vuorovaikutustilanteet. Kolmanneksi tekoäly tarjoaa työnteolle lukemattomia mahdollisuuksia mutta myös uhkia.

Samalla on selvää, että digitaaliset alustat ja sovellukset eivät ole syrjäyttäneet vanhempia työelämän vuorovaikutuksen välineitä kuten paperidokumentteja tai kasvokkaista vuorovaikutusta. Pikemminkin digitaaliset ja ei-digitaaliset vuorovaikutuksen muodot toimivat rinnakkain ja peräkkäin. Kuten Orlikowski ja Scott (2016, 2) ovat todenneet, digitaalista työtä ei voi erottaa omaksi osa-alueekseen. Digitaalisen ja ei-digitaalisen yhteen kietoutuminen tarkoittaa yhtäältä yhtenä ajan hetkenä tapahtuvaa hybridityöskentelyä, toisaalta sitä, että yksittäiset (digitaaliset ja muut) käytänteet asettuvat aina osaksi laajempia työelämän prosesseja ja projekteja, joissa väistämättä hyödynnetään erilaisia työskentelyn muotoja. Jotta voidaan saada mahdollisimman yksityiskohtainen kuva digitaalisesta työstä nykypäivän työpaikoilla, digitaalisia käytänteitä onkin tarkasteltava osana tällaisia eri välineillä toteutettavia työkäytänteiden verkostoja. Tätä voidaan kutsua *multimediaalisuudeksi*.

Toinen digitalisaatioon kytkeytyvä kehityskulku työpaikoilla on ns. *tekstuaalisatio*. Tekstuaalisatiota on lähestytty kahdesta kulmasta. Yhtäältä tekstuaalisatio

tarkoittaa lisääntyviä vaatimuksia työelämän prosessien dokumentoimiseen sekä niiden suunnittelun, implementoimisen että arvioinnin osalta. Tämä tarkoittaa enenevää tarvetta työskennellä kirjoitetun tekstin kanssa (Karlsson & Nikolaidou 2016, 277–278; Tiililä, 2017). Digitalisaatio tietenkin tarjoaa uudenlaisia mahdollisuuksia tällaisten tekstien tuottamiseen, muokkaamiseen ja tallentamiseen.

Toisaalta tekstuaalisatiosta voidaan puhua yleisemmällä tasolla ja viitata sillä ylipäättään lisääntyneeseen tarpeeseen reflektoida ja sanallistaa työnteon prosesseja (Iedema & Scheeres, 2003). Tekstillä viitataan tällöin laajan tekstikäsitteen mukaisesti kaikenlaisiin teksteihin – kirjoitettuihin, puhuttuihin, visuaalisiin –, joiden välityksellä reflektointi tapahtuu. Ajatuksena on, että työntekijät paitsi tekevät työtä myös tuottavat työn sisältöä ja omaa työidentiteettiään reflektoivia tekstejä. Työpaikoilla on pitkä perinne kasvokkaisista reflektointityöpajoista, mutta digitalisaatio on tuottanut tämänkaltaiseen tekstuaalisatioon uudenlaisia mahdollisuuksia, erityisesti lupauksen yhä suuremman joukon osallistumisesta reflektointiprosesseihin. Markkinoilla on suuri määrä digitaalisia työvälineitä, jotka on kehitetty työelämän prosessien digitaaliseen fasilitointiin (ks. Zulfikar ym., 2019).

Nämä kehityskulut ovat vaikuttaneet myös siihen, millaista osaamista työpaikoilla tarvitaan. Yhtäältä tietenkin tarvitaan taitoa käyttää enenevää määrää erilaisia digitaalisia sovelluksia. Tällainen osaaminen jää kuitenkin lopulta pintatasolle. Keskeisempää on kyky luovia multimediaalisissa vuorovaikutusympäristöissä ja sovittaa toimintansa kulloinkin meneillään olevaan tehtävään ja työelämän laajempiin prosesseihin. Tätä voi kutsua

multimediaaliseksi vuorovaikutusosaamiseksi. Luon tässä artikkelissa tutkimusperustaisen katsauksen siihen, mitä multimediaalinen osaaminen työpaikoilla tarkoittaa. Perustan sen meneillään olevaan tutkimushankkeeseen, jossa tarkastellaan digitaalisten alustojen käyttöä osana organisatorisia prosesseja. Aluksi asetan hankkeen osaksi relevanttia tutkimuskenttää, ja sen jälkeen annan kaksi esimerkkiä tutkimustuloksista, joiden avulla havainnollistan multimediaalista osaamista. Lähestyn teemaa vuorovaikutustutkimuksen näkökulmasta.

2. Digitaalisen vuorovaikutuksen tutkimus: vertailusta kohti multimediaalisuutta

Vuorovaikutuksen tutkimusta on tehty monilla menetelmillä (esimerkiksi diskurssianalyttisesti ja systeemifunktionaalisen kieliopin avulla), mutta oma näkökulmani kytkeytyy ensisijaisesti keskusteluanalyttiseen tutkimukseen, joten keskityn tässä pääosin siihen. Keskusteluanalyysin historiassa tutkimusaineistoina on käytetty ennen kaikkea kasvokkaisten vuorovaikutustilanteiden nauhoituksia, mutta toisaalta aivan tutkimussuuntauksen alkuajoista lähtien myös puhelinkeskusteluja. Työpaikoilla on tutkittu erityisesti kokouksia (ks. Asmuss & Svennevig, 2009; Svennevig, 2012), mutta myös esimerkiksi kehityskeskusteluja (Asmuss, 2008; Pälli & Lehtinen, 2014; Mikkola, 2016) tai työpajoja (Nielsen, 2012). Digitaalisten välineiden

"Työntekijät paitsi tekevät työtä myös tuottavat työn sisältöä ja omaa työidentiteettiään refleктоivia tekstejä."

yleistyessä on kuitenkin alettu tarkastella myös digitaalista vuorovaikutusta, sekä kirjoitettua että videovälitteistä, keskusteluanalyysin välinein. Työpaikoilla tarkastelun kohteena ovat olleet mm. sähköpostikeskustelut (Skovholt & Svennevig, 2013), chat-kokoukset (Markman, 2009) ja audio- tai videovälitteiset etäkokoukset (Oittinen & Piirainen-Marsh, 2015; Büyükgüzel & Balaman, 2023). Näkökulma on pitkälti ollut vertaileva: digitaalisten medioiden kautta välittyntä vuorovaikutusta on tarkasteltu suhteessa kasvokkaiseen. Kuitenkin, kuten Arminen, Licoppe ja Spagnolli (2016, 292–293) ovat osuvasti todenneet, vuorovaikutus on aina välittyntä. Samoin kuin vaikkapa Teams-alusta välittää keskustelua Teamsin chatissa, kasvokkainen vuorovaikutus on esimerkiksi fyysisen tilan ja keskustelijoiden kehojen välittämää. Näitä vuorovaikutuksen välittäjiä voidaan lähestyä median käsitteen avulla.

Tutkimushankkeessamme hyödynämme multimediaalisuuden käsitettä päästäksemme käsiksi siihen, miten

työelämässä vuorovaikutusta välittävät erilaiset mediat. Multimediaalisuudelle on monia lähikäsitteitä, joista keskeisempinä voi pitää *intermediaalisuutta*, *resemiotisaatiota* ja *remediaatiota*. Intermediaalisuudella tarkoitetaan medioiden välisiä suhteita, erityisesti medioiden rajojen ylittämistä (Elleström, 2021). Resemiotisaatio taas viittaa siihen, miten merkityksenannon keinot muuntuvat sisältöjen siirtyessä kontekstista toiseen osana toisiinsa kytkeytyvien käytänteiden ketjuja (Iedema, 2003). Remediaatio taas kiinnittää huomion siihen, että näissä siirrymissä usein myös siirrytään mediasta toiseen (Prior, Hengst, Roosen & Shipka, 2006). Multimediaalisuus (ks. esim. Jewitt, 2004; Salomaa & Lehtinen, 2023b) sisältää sekä resemiotisaation, remediaation että intermediaalisuuden, mutta se on laajempi käsite. Tarkoitamme sillä ylipäätään (työelämän) toiminnan kytkeytymistä useisiin medioihin. Nähdäksemme työelämän medioituminen on erittäin varioivaa: eri medioita käytetään välillä peräkkäin, välillä rinnakkain, samat ”sisällöt” voivat paitsi siirtyä mediasta toiseen myös poukkoilla niiden välillä tai kehittyä useissa medioissa yhtäaikaa. Multimediaalisuus käsitteenä kattaa tämän kaiken.

Lisäksi multimediaalisuus käsitteenä mahdollistaa eronteen multimodaalisuuden ja multimediaalisuuden välillä. Multimodaalisuutta tutkitaan laajasti monella tutkimusalalla, esim. keskustelun ja diskurssianalyysissa (ks. esim. Kress & Van Leeuwen, 2001; Mondada, 2014). Kressin ja van Leeuwenin (2001) ja Batemanin (2017) tapaan katsomme, että on syytä tehdä ero moodin ja median välillä. Kressin ja van Leeuwenin (2001) mukaan moodi viittaa erilaisiin merkitys-

ten välittämisen tapoihin kuten kirjoittamiseen, puhumiseen tai eleisiin, kun taas media viittaa merkityksenannon materiaaliin resursseihin. Bateman (2017) sen sijaan katsoo, että materiaalisuus ei yksinään riitä eronteen perusteeksi. Yhtäältä moodikin on aina kytköksissä materiaan (esimerkiksi ele on sidoksissa kehoon), toisaalta mediaan liittyy paitsi materiaaliset resurssit myös institutionaalinen ja kulttuurinen konteksti. Viittaankin median käsitteellä Batemanin (2017) näkemyksen mukaisesti materiaalisesti, ajallis-paikallisesti ja kulttuurisesti rakentuneisiin viestinnän muotoihin, joihin moodit todellisissa käyttökonteksteissa kiinnittyvät (ks. myös Bateman, 2021). Näin ollen voimme ajatella, että vaikka pikaviestisovellus ovat mediamuoto, joka mahdollistaa useita moodeja kuten kirjoituksen, emoji, kuvat ja puhutun kielen. Eronteko moodin ja median välillä onkin keskeinen juuri siksi, että yksittäinen media tarjoaa alustan useille moodeille.

Seuraavassa esittelen multimediaalisuuden vaikutusta työkäytänteisiin

"Nähdäksemme työelämän medioituminen on erittäin varioivaa: eri medioita käytetään välillä peräkkäin, välillä rinnakkain."

kahdesta näkökulmasta. Aluksi pohdin sitä, miten multimediaalisuus selittää tapoja, joilla digitaalisia välineitä työelämässä käytetään, erityisesti miten se voi johtaa siihen, että niitä käytetään toisin kuin niiden suunnittelijat ovat ajatelleet. Toiseksi pohdin multimediaalisuuden merkitystä pitkittäisten työelämän prosessien näkökulmasta. Tässä osiossa sivuan myös työn ja työidentiteetin refleктоimisen käytänteitä ja niiden suhdetta multimediaalisuuteen.

3. Multimediaalisuus ja digitaalisten välineiden epäortodoksinen käyttö

Aikaisemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, että digitaalisia välineitä käytetään usein toisin kuin niiden suunnittelijat ovat tarkoittaneet. Esimerkiksi Olbertz-Siitonen ja Piirainen-Marsh (2021) ovat tarkastelleet hiiren käyttöä etäkokouksissa, joissa puheenjohtaja jakaa näyttöään, ja osoittaneet, miten hiirtä käytetään paitsi suunnittelijoiden tarkoittamalla tavalla muun muassa klikkaamisen ja vierittämiseen myös osoittimena. Tässä tapauksessa tämä alun perin luova käytänte on siinä määrin konventionaalistunut, että käyttäjät tuskin enää pitävät sitä odotuksenvastaisena. Osoitan seuraavassa, että tällainen alkuperäisen tarkoituksen vastainen käyttö liittyy usein multimediaalisuuteen.

Seurasimme hankkeessamme erästä tiimiä, joka käytti työskentelynsä tukena digitaalista Howspace-alustaa. Howspace on esimerkki uudenlaisesta organisaatioiden käyttöön kehitellystä mediasta, jota

voisi kutsua digitaaliseksi yhteistyöalustaksi. Niitä on tarkoitus hyödyntää organisaatioiden käytänteiden osallistavassa kehittämisessä digitaalisen fasilitoinnin apuvälineinä. Howspace, kuten useimmat vastaavat alustat, lainaa käytänteitä muun muassa sosiaalisesta mediasta; kyse on tässä mielessä hybridistä mediasta. Howspace mahdollistaa esimerkiksi tekstikentät, kuvien ja videoiden liittämisen, chat-muotoisen keskustelun, kyselyitä ja joitakin tekoälypohjaisia toimintoja.

Yksi Howspacen keskeisimmistä toiminnoista on chat, jonka ajatellaan tukevan suurtenkin joukkojen ajasta ja paikasta riippumatonta vuorovaikutusta. Tarkastelemassamme tapauksessa Howspacea käytetään kuitenkin melko pienen työryhmän työskentelyssä, ja sen käyttö nivoutuu kasvokkain (ja osin videovälitteisiin) työpajoihin. Kyseessä on siis multimediaalinen työtilanne, jota välittää yhtäältä fyysinen ympäristö ja kasvokkaisen vuorovaikutuksen käytänteet, toisaalta digitaalinen yhteistyöalusta. Näiden medioiden välillä on olennaisia eroja muun muassa ajallis-paikallisen kontekstin ja pysyvyyden suhteen. Siinä missä Howspace mahdollistaa ajasta ja paikasta riippumattoman vuorovaikutuksen, jonka kontribuutiot ovat pysyvästi näkyvillä alustalla, kasvokkainen vuorovaikutus on sidoksissa tiettyyn aikaan ja paikkaan, eikä siitä jää pysyvää dokumentaatiota. Tällaisessa tilanteessa multimediaalisuus selittää alustan käyttötapoja.

Hyvä esimerkki tällaisesta multimediaalisesta toiminnasta on Howspacen chatin käyttö muistiona (Salomaa & Lehtinen, 2023b). Tällöin Howspacen chat näyttää kuvan 1 mukaiselta. Sen sijaan että chatissa oltaisiin vuorovaikutuksessa, esimerkiksi tykättäisiin toisten viesteistä tai vastattai-

Kuva 1: Chatin käyttö muistiona

siin niihin, on siellä nyt peräkkäin suuri määrä saman kirjoittajan kirjoittamia viestejä.

Kuvan 1 tilanne tulee kuitenkin ymmärrettäväksi, kun tarkastellaan kontekstia, jossa kyseiset chat-viestit on kirjoitettu. Ne on nimittäin kirjoitettu tiimin kasvokkaisen työpajan aikana. Oheinen videonauhoituksen pysäytyskuva (kuva 2) havainnollistaa tätä tilannetta.

Kuvassa näkyy, että kokoushuoneessa on suuri näyttö, johon on heijastettu työpajan fasilitaattorin Eveliinan tietokoneen näyttö, jossa Howspace-alusta on avoinna. Osa osallistujista on kohdistanut katseensa kohti näyttöä. Työpajassa käydään keskustelua tiimin työskentelyn tulevaisuuden aikatauluista, ja fasilitaattori on pyytänyt osallistujia kommentoimaan niitä. Keskustelun aikana hän poimii keskeiset asiat osallistujien puheesta ja kirjaa ne ylös chattiin ikään kuin keskustelun muistioksi. Tämä tapahtuu julkisesti

niin, että kaikki osallistujat pystyvät seuraamaan näytöltä reaaliaikaisesti, mitä fasilitaattori kirjoittaa. Näin ollen kyse ei ole yhden henkilön monologisesta toiminnasta, vaikka se sellaiselta näyttääkin pelkästään Howspacea katsomalla. Chatin muistiinpanot tuotetaan yhdessä vuorovaikutuksellisesti työpajan aikana. Kuvaammekin artikkelissamme (Salomaa & Lehtinen, 2023b) yksityiskohtaisesti sitä, miten tämä vuorovaikutuksellinen toiminta etenee.

Muistiinpanojen tekeminen chattiin on vastoin Howspacen kehittäjien alkupestä ideaa. Se näyttäytyy kuitenkin täysin tarkoituksenmukaisena toimintatapana, kun tarkastellaan tiimin työskentelyä multimediaalisena toimintana, jota välittää yhtäaikaan sekä Howspace digitaalisena alustana että työpajan fyysinen tila. Työpajan osallistujilla on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa kasvokkaisesti, joten he eivät (juuri nyt) tarvitse chattia vuoro-

Kuva 2: Työpajan osallistujat kokoustilassa

vaikutuksen välineeksi. Sen sijaan Howspace toimii hyvin muistiinpanojen alustana. Tämä johtuu yhtäältä siitä, että Howspace voidaan heijastaa näytölle ja muistiinpanot voidaan näin ollen tehdä julkisesti niin, että kaikki näkevät reaaliaikaisesti, mitä kirjoitetaan. Toisaalta toimivuus kytkeytyy siihen, että muistiinpanot jäävät pysyvästi näkyviin alustalle, johon kaikilla osallistujilla on pääsy. Näin ollen niihin on helppo palata ja niitä voi hyödyntää osana tiimin tulevaa toimintaa tai vuorovaikutusta muiden tiimien kanssa.

Toisaalta on toki niinkin, että markkinoilla olisi sovelluksia, jotka sopisivat Howspacen chattia paremmin muistiinpanojen tekemiseen. Tutkimuksemme kuitenkin osoittaa monien aikaisempien tutkimusten tavoin (esim. Boudreau ja Robey, 2005; Vyas, Chisalita ja Dix, 2017), että työelämässä käytetään niitä välineitä, jotka ovat helposti tarjolla, ja sovitetaan ne kulloinkin meneillään olevaan tehtävään.

4. Työelämän prosessien multimediaalisuus

Multimediaalisuus auttaa myös ymmärtämään paremmin työelämän pitkittäisiä prosesseja ja niihin pakostakin liittyviä reflektointikäytänteitä. Nykypäivän työelämä on yhä enemmän projektiluonteista, ja sitä tehdään vaihtuvissa – usein moniammatillisissa – tiimeissä, jotka ovat projektien aikana vuorovaikutuksessa muiden tiimien kanssa. Tällaisissa monimutkaisissa organisatorisissa asetelmissä on tarpeen aika ajoin pysähtyä reflektimaan muun muassa prosessin etenemiseen ja eri toimijoiden rooleihin liittyviä kysymyksiä.

Edellisessä osiossa kuvatus tiimin työskentely on esimerkki tällaisesta monimutkaisesta organisoitumisesta. Kyseessä oli tiimi, joka vastasi eräeseen

suurehkoon organisaatiomuutokseen liittyvästä valmennuksesta. Tiimi oli kuitenkin vain pieni osa kyseisen muutoksen toteutusta, ja se teki yhteistyötä muiden tiimien ja erityisesti projektin johdon kanssa. Tiimi oli itsessäänkin moniammatillinen. Siihen kuului lähivalmentajia, verkkokoulutuksen asiantuntijoita ja kaksi fasilitaattoria.

Kuvaan seuraavassa hankkeen puolivälissä tapahtunutta reflektointiprosessia, jossa tarkasteltiin hankkeen siihenastista etenemistä ja eri toimijoiden rooleja sekä pyrittiin kehittämään hankkeen toimintatapoja. Tämä reflektointiprosessi oli monivaiheinen, ja tutkimusaineistomme kattaa siitä vain osan. Se oli myös erittäin multimediaalinen.

Reflektointiprosessi alkoi tiimin työpajassa järjestetyllä multimediaalisella reflektointitehtävällä (ks. Salomaa & Lehtinen, 2022). Tehtävänanto oli kirjattu Howspace-alustalle, jossa tiimin jäsenet

saattoivat halutessaan tutustua siihen etukäteen. Tehtävänanto kuitenkin toistettiin ja muotoiltiin uudestaan itse kasvokkaisessa työpajassa. Työpajassa osallistujat kirjasivat huomioitaan post-it-lapuille, jotka he sitten ripustivat seinälle. Tämän jälkeen jokainen osallistuja selitti suullisesti omat lappunsa, ja osallistujat organisoivat laput sekä temaattisesti että sen mukaan, mihin asioihin tiimi pystyy itse vaikuttamaan. Fasilitaattori otti lopuksi seinästä kuvan, jonka hän liitti Howspace-alustalle saатteen kera (ks. kuva 3).

On selvää, että kyseinen reflektointitehtävä oli multimediaalinen: siinä hyödynnettiin digitaalista alustaa, post-it-lappuja ja kasvokkaista vuorovaikutusta. Näistä post-it-lapulla on mielenkiintoisia tarjoumia, jotka erottavat sen kahdesta muusta käytetystä mediasta. Digitaalisen alustan tavoin se mahdollistaa kirjoittamisen, mutta toisaalta käsin kirjoittaminen helpottaa

Kuva 3: Kuva seinästä Howspacen chatissa

tietynlaisia visuaalistuksia kuten nuolien piirtämistä eri sanojen välille. Lisäksi post-it-lappujen erityinen piirre on, että niitä on helppo siirrellä paikasta toiseen. Tutkimuksessamme (Salomaa & Lehtinen, 2022) osoitimme, miten reflektointi eteni loogisesti sen siirtyessä mediasta toiseen. Post-it-lappujen ja niiden selitysten yksilöllisistä ajatuksista siirryttiin kohti seinällä ja erityisesti Howspace-kuvassa näkyvää yhteistä näkemystä. Ajatusten omistajuus siis muuttui prosessin aikana. Tämä näkyy hyvin konkreettisesti Howspaceen saatteesta ”Kokonaiskuva ajatuksistamme”, jossa käytetään *me*-muotoa.

Kuten muun muassa kuvan alle laitetusta kommentista selviää, tämä reflektointitehtävä oli kuitenkin vain osa pitempää prosessia. Siinä viitataan ”jatkotyöostöön” ja konkreettiseen päivättyyn tilaisuuteen, johon osa tiimistä osallistuu ja jossa tuota jatkotyöstöä tapahtuu. Tästä tilaisuudesta, koko hankkeen reflektointityöpajasta, luvataan myös raportoida tiimille. Näin tapahtuukin seuraavassa työpajassa, jossa fasilitaattori ja muut tilaisuuteen osallistuneet kertovat tilaisuuden tuloksista ja jossa tiimi itse jatkotyöstää reflektointia.

Eri medioilla on prosessissa erilaiset roolit ja tehtävät. Digitaalisen yhteistyöalustan roolina on erityisesti olla tiimin yhteinen tila, johon prosessin vaiheet dokumentoidaan sillä tarkkuudella kuin jatkotyöstön kannalta on tarpeen. Kuva 3 on tästä hyvä esimerkki. Howspaceen on dokumentoitu nimenomaan yhteiseksi merkitty näkemys sellaisessa muodossa, että työskentelyn tulokset voivat toimia pohjana seuraavalle toisen tason tilaisuudelle. Myös seuraavassa kokouksessa, jossa tuodaan terveisiä isommasta työpajasta, kyseisen työpajan keskeisimmät nostot on

kirjattu Howspaceen seuraavalla otsikolla: ”Lessons learned -reflektointityöpaja 7.11. hankkeen kanssa – havainnot ja niistä johdettavat toimenpiteet”. Tässäkin olennaista on tulevaisuussuuntautuneisuus; Howspaceen kirjaukset mielletään osaksi laajempaa prosessia. Olennaista Howspaceessa on myös säilyvyys ja kaikkien tiimin osallistujien pääsy alustalle. Osallistujat pystyvät siis seuraamaan prosessin olennaisimpia vaiheita alustan avulla. Näitä Howspaceen rooleja on mielenkiintoista verrata post-it-lappujen rooliin. Niitä käytetään reflektointiprosessin välivaiheessa, ja tähän vaiheeseen ne siirrettävyytensä ansioista erityisen hyvin sopivatkin. Juuri siirrettävyys mahdollistaa yksilöllisten ideoiden jalostamisen kohti yhteistä näkemystä.

5. Lopuksi

Kuten johdannossa totesin, digitaalisiin välineisiin liittyvä tekninen osaaminen ei työelämässä riitä. Tarvitaan multimediaalista työelämäosaamista. Millaista se sitten tutkimusten perusteella on?

Multimediaalinen työelämäosaaminen on ensinnäkin joustavaa. Digitaalisten välineiden käyttö ei rajoitu odotuksenmukaisiin tapoihin, joihin ne on alun perin tarkoitettu. Niitä voidaan käyttää hyvin odotuksenvastaisilla ja luovilla tavoilla. Näin on erityisesti silloin, kun digitaalinen toiminta kytkeytyy kasvokkaiseen vuorovaikutukseen. Digitaalisten välineiden käyttö sovitetaan tällöin kasvokkaisen vuorovaikutuksen rakenteisiin. On myös selvää, että työpaikoilla ei tällöin useinkaan etsitä käyttötarkoitukseen sopivinta välinettä, vaan käytetään

tarjolla olevia välineitä tilanteeseen sovelletulla tavalla.

Digitaaliset työkäytännöt kiinnittyvät aina myös sekä meneillään olevaan työtehtävään että laajemmin meneillään olevaan hankkeeseen tai muuhun laajempaan prosessiin. Näin ollen olennaista on ymmärtää esimerkiksi digitaalisen kirjoittamisen rooli toimintana kontekstissaan: mitä sillä on tarkoitus saada aikaan juuri tässä ja nyt? Lisäksi on tärkeää osata katsoa tulevaisuuteen ja ymmärtää, mihin digitaaliset kontribuutiot johtavat. Mitä niille tapahtuu? Kuka niitä lukee ja millaisessa kontekstissa osana laajempaa prosessia? Milloin niihin palataan ja miten omassa tiimissä?

Nykypäivän työhön liittyy keskeisesti myös refleksiivinen asenne suhteessa työhön ja omaan rooliin osana työyhteisöä. Työntekijän on osattava reflektoida prosessien etenemistä, omaa asemaa prosessissa osana (useimmiten) moniammatillisia yhteisöjä ja tulevaisuudessa tarvittavia muutoksia. Tällainen reflektointi tapahtuu enenevässä määrin multimediaalisesti, ja siinä hyödynnetään vaihtelevin tavoin digitaalisia välineitä.

Reflektiotakin on siis osattava tehdä tilanteisesti, erilaisilla välineillä.

Uudenlainen työelämä vaatii rivityöntekijältä(kin) siis moninaista tilannesidonnaista multimediaalista osaamista. Erityinen vastuu on nähdäkseni kuitenkin organisaatioiden johdolla ja tiimien vetäjillä. Vastuu koskee yhtäältä digitaalisten välineiden ja alustojen valintaa erilaisten hankkeiden ja tiimien tarpeisiin. Ehkä vielä enemmän se kuitenkin koskee sitä, että digitaalisen työskentelyn rooli osana sekä yksittäistä tehtävää että laajempaa prosessia tehdään näkyväksi. Työskentelyn tarkoituksenmukaisuuden ja tehokkuudenkin näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että työntekijät tietävät, mikä on heidän työkäytäntönsä mieli: miksi jotakin tehdään, ja mihin se käytännössä tulevaisuudessa johtaa.

Artikkelissa raportoitua tutkimusta on rahoittanut Suomen Akatemia (projektinnumero 322733).

Kirjoittaja

Esa Lehtinen

Esa Lehtinen on työelämän vuorovaikutuksen tutkija ja nyky-suomen professori Jyväskylän yliopistossa. Viimeisimmässä hankkeessaan hän on tarkastellut kasvokkaisen vuorovaikutuksen ja digitaalisten teknologioiden yhteenkietoutumista työelämässä.

Kieli- ja viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto
esa.t.lehtinen@jyu.fi

Kuva: Petteri Kivimäki

Lähteet

- Arminen, I., Licoppe, C. & Spagnolli, A. (2016). Respecifying mediated interaction. *Research on Language and Social Interaction*, 49(4), 290–309. doi:10.1080/08351813.2016.1234614
- Asmuss, B. (2008). Performance appraisal interviews: Preference organization in assessment sequences. *Journal of Business Communication*, 45(4), 408–429. doi:10.1177/0021943608319382
- Asmuss, B. & Svennevig, J. (2009). Meeting talk: An introduction. *Journal of Business Communication*, 46(1), 3–22. doi:10.1177/0021943608326761
- Bateman, J.A. (2017). Triangulating transmediality: A multimodal semiotic framework relating media, modes and genres. *Discourse, Context & Media*, 20, 160–174. doi:10.1016/j.dcm.2017.06.099
- Bateman, J.A. (2021). What are digital media? *Discourse, Context & Media*, 41, 100502. doi:10.1016/j.dcm.2021.100502
- Boudreau, M.-C. & Robey, D. (2005). Enacting integrated information technology: A human agency perspective. *Organization Science*, 16(1), 3–18. doi:10.1287/orsc.1040.0103
- Büyükgüzel, S. & Balaman, U. (2023). The spatial organization of hybrid Scrum meetings: A multimodal conversation analysis study. *Discourse & Communication* 17(3), 253–277. doi:10.1177/17504813221119004
- Elleström, L. (2021). The Modalities of Media II: An Expanded Model for Understanding Intermedial Relations. Teoksessa L. Elleström (toim.), *Beyond Media Borders, Volume 1: Intermedial Relations among Multimodal Media* (s. 4–91). Palgrave MacMillan.
- Iedema, R. (2003). Multimodality, resemiotization: Extending the analysis of discourse as multi-semiotic practice. *Visual Communication*, 2(1), 29–57. doi:10.1177/1470357203002001751
- Iedema, R. & Scheeres, H. (2003). From doing work to talking work: Renegotiating knowing, doing, and identity. *Applied Linguistics*, 24(3), 316–337.
- Jewitt, C. (2004). Multimodality and new communication technologies. Teoksessa P. LeVine & R. Scollon (toim.), *Discourse and Technology: Multimodal Discourse Analysis* (s. 184–195). Georgetown University Press.
- Karlsson, A.-M. & Nikolaidou, Z. (2016). The textualization of problem handling: Lean discourses meet professional competence in eldercare and the manufacturing industry. *Written Communication*, 33(3), 275–301. doi:10.1177/0741088316653391
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. Hodder Education.
- Markman, K.M. (2009). “So what shall we talk about”: Openings and closings in chat-based virtual meetings. *Journal of Business Communication*, 46(1), 150–170. doi:10.1177/0021943608325751
- Mikkola, P. (2014). *Teksti, agenda, artefakti: Kehityskeskustelulomakkeen erilaiset roolit kehityskeskustelujen topikaalisissa siirtymissä*. Väitöskirja, Vaasan yliopisto. <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7705>
- Mondada, L. (2014). The local constitution of multimodal resources for social interaction. *Journal of Pragmatics*, 65, 137–156. doi:10.1016/j.pragma.2014.04.004

- Nielsen, M.F. (2012). Using artifacts in brainstorming sessions to secure participation and decouple sequentiality. *Discourse Studies*, 14(1), 87–109. doi:10.1177/1461445611427211
-
- Oittinen, T. & Piirainen-Marsh, A. (2015) Openings in technology-mediated business meetings. *Journal of Pragmatics*, 85, 47–66. doi:10.1016/j.pragma.2015.06.001
-
- Olbertz-Siitonen, M. & Piirainen-Marsh, A. (2021). Coordinating action in technology-supported shared tasks: Virtual pointing as a situated practice for mobilizing a response. *Language & Communication*, 79, 1–21. doi:10.1016/j.langcom.2021.03.005
-
- Orlikowski, W.J. & Scott, S.V. (2016). Digital work: a research agenda. Teoksessa B. Czarniawska (toim.), *A Research Agenda for Management and Organization Studies* (s. 88–96). Edward Elgar Publishing.
-
- Prior, P., Hengst, J., Roosen, K. & Shipka, J. (2006). 'I'll be the sun': From reported speech to semiotic remediation practices. *Text & Talk*, 26(6), 733–766. doi:10.1515/TEXT.2006.030
-
- Pälli, P. & Lehtinen, E. (2014). Making objectives common in performance appraisal interviews. *Language & Communication*, 39, 92–108. doi:10.1016/j.langcom.2014.09.002
-
- Salomaa, E. & Lehtinen, E. (2022). Changing the ownership of ideas: Multimedial accomplishment of collaborative reflection in an organizational workshop. *Language & Communication*, 85, 14–33. doi:10.1016/j.langcom.2022.04.001
-
- Salomaa, E. & Lehtinen, E. (2023a). Graphicons as a vehicle for eliciting negative emotions in multimedial workplace interaction. Teoksessa A. Koivisto, H. Vepsäläinen & M.T. Virtanen (toim.), *Conversation Analytic Perspectives to Digital Interaction: Practices, Resources, and Affordances* (s. 173–207). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
-
- Salomaa, E. & Lehtinen, E. (2023b). Public note-taking on a digital platform as a workplace practice. *Discourse Studies* 25(6), 775–798. doi:10.1177/14614456231167734
-
- Skovholt, K. & Svennevig, J. (2013). Responses and non-responses in workplace emails. Teoksessa S. Herring, D. Stein & T. Virtanen (toim.), *Pragmatics of computer-mediated communication* (s. 589–611). Mouton de Gruyter.
-
- Svennevig, J. (2012). Interaction in workplace meetings. *Discourse Studies*, 14(1), 3–10. doi:10.1177/1461445611427203
-
- Tiililä, U. (2017). Johdatus sosiaali- ja hoitoalojen tekstimailmaan ja niiden tutkimukseen. Teoksessa U. Tiililä & K. Karvinen (toim.), *Elämän ja kuoleman tekstit: Kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä* (s. 6–18). Kotimaisten kielten keskus.
-
- Vyas, D., Chisalita, C.M. & Dix, A. (2017). Organizational affordances: A structuration theory approach to affordances. *Interacting with Computers*, 29(2), 117–131. doi:10.1093/iwc/iww008
-
- Zulfikar, A.F., Muhidin, A., Pranoto, Suparta, W., Trisetyarso, A., Abbas, B.S. & Kang, C.H. 2019. The effectiveness of online learning with facilitation method. *Procedia Computer Science* 161, 32–40. doi:10.1016/j.procs.2019.11.096

SUOMALAINEN TIEDEAKATEMIA
FINNISH ACADEMY OF SCIENCE AND LETTERS
ACADEMIA SCIENTIARUM FENNICA

#4

Språk, land och kommunikativa mönster

Interaktion på svenska
i Sverige och Finland och på
finska och svenska i Finland.

Camilla Wide

Abstract

Swedish is spoken both in Sweden and Finland, and Finland is a bilingual country with Swedish as a national language alongside Finnish.

This makes it possible to explore the same language in two different societies, and two different languages in the same society.

However, few comparative studies have been conducted with parallel datasets in both national languages of Finland.

The project Communicative patterns in two languages in Finland therefore compares Finnish and Finland Swedish internally and to Sweden Swedish in similar institutional settings. In this article I present the research area of the project by discussing results from two previous pilot studies.

1. Inledning

När man som finländare talar svenska i eller med någon från Sverige får man ofta en känsla av att det är något som är lite annorlunda. Det handlar inte bara om att svenskan i Sverige låter annorlunda och om att det finns ord och uttryck som man kanske inte använder alls eller mindre i Finland. Också hur man uttrycker sig mer generellt, till exempel när man tilltalar någon eller ger beröm, känns lite annorlunda. Men hur syns de här skillnaderna i språket rent konkret och vilka likheter finns det mellan svenskan och finskan i Finland?

Som ett flerspråkigt land med två typologiskt mycket olika nationalspråk, finska och svenska, erbjuder Finland utmärkta förutsättningar för att utforska förhållandet mellan språk, kultur och kommunikation (Fortman & Giles, 2006). Den långvariga kontakten mellan finska och svenska har lämnat många spår i båda språken, särskilt inom ordförrådet (Häkkinen, 1989 s. 264–265; Reuter, 1992), men också inom grammatik och språkbruk (Wide & Lyngfelt, 2009; Lindström & Wide, 2015). Det finns även en allmän uppfattning om att man kommunicerar på ett lite annat sätt i Finland än i Sverige, oberoende av språk (Kangasharju, 2007; Barner-Rasmussen, 2011, s. 75–76; Norrby m.fl., 2021). Finlandssvenska drag som avviker från sverigesvenska ses också ofta som ett resultat av språkkontakt med finska (Reuter, 2014, s. 15). Med undantag av några enskilda studier som fokuserat på specifika språkdrag (t.ex. Hakulinen & Saari, 1995; Fremer, 1996; Tolvanen, 2016) har det ändå gjorts förvånansvärt få systematiska jämförelser av kommunikativa mönster i finska och finlandssvenska i direkt jämförbara empiriska material.

Syftet med projektet *Kommunikativa mönster på två språk i Finland* (KoM-2Språk), som startade hösten 2023¹, är att utforska hur lika de kommunikativa mönstren de facto är i finlandssvenska och finska jämfört med sverigesvenska, och i vilken mån de kan sägas avspegla kulturella preferenser i Finland (Rouhikoski m.fl., 2024). Hur formulerar man sig exempelvis som personal vid en biljettkassa när man betjänar en kund som håller på att köpa biljetter till en föreställning? Väljer man opersonliga uttryck som *hur många biljetter får det vara?* respektive *montako lippua saisi olla* eller tilltalar man kunden direkt med *du* och säger *hur många biljetter vill du ha?* Val som detta kan tänkas bero på olika sätt att förhålla sig till t.ex. direkthet och formalitet. Samtidigt avgör språket man använder hur man kan uttrycka sig, vilket gör jämförelsen av finlandssvenska och finska särskilt intressant. I vilken mån kan man se likheter i kommunikativa mönster också då det rent grammatiskt inte går uttrycka sig på helt samma sätt på de två språken? Att beskriva och analysera detta är relevant inte minst med tanke på all den kommunikation som sker både över språkgränserna i Finland och över nationsgränserna på svenska.

Eftersom projektet *Kommunikativa mönster på två språk i Finland* (KoM-2Språk) nyligen startat kommer jag i denna artikel att diskutera ovannämnda frågeställning med utgångspunkt i två av de få tidigare studier som gjorts. Studierna i fråga har utförts inom forskningspro-

---

1 Projektet äger rum vid Åbo universitet 2023–2026 och finansieras av Svenska kulturfonden i Finland. För mer information om projektet, se <https://sites.utu.fi/communicativepatterns/>.

grammet *Interaktion och variation i pluricentriska språk* (IVIP) 2013–2020 där vi jämförde kommunikativa mönster i institutionella samtal på svenska i Sverige och Finland inom service, vård och lärande (t.ex. tilltal, hälsningar, råd och tackande).² Trots att fokus i IVIP låg på svenska blev det möjligt att inkludera finska i ett par mindre studier. Å ena sidan kunde vi göra en jämförelse av hur kunder presenterar sitt ärende på sverigesvenska, finlandssvenska och finska vid biljettkassan (Lindström m.fl., 2020) då samtal vid de biljettkassor där vi spelade in servicesamtal i Finland ägde rum på finska. (Dessa samtal kommer nu att transkriberas i sin helhet och analyseras i projektet KoM-2Språk.³) Å andra sidan kunde vi inkludera finska i en jämförelse av tilltal i läkare-patientsamtal (Wide m.fl., 2019) då vi fick tillgång till tre äldre uppsättningar läkare-patientsamtal på sverigesvenska, finlandssvenska och finska som var färdigtranskriberade och tillräckligt jämförbara sinsemellan.

I denna artikel kommer jag sålunda att fokusera på två specifika sammanhang när jag diskuterar förhållandet mellan språk, land och kommunikativa mönster. Jag inleder med att diskutera hur läkare tilltalar patienter på sin mottagning i avsnitt 3 och övergår sedan till att diskutera hur kunder formulerar sig när de

2 Forskningsprogrammet finansierades av Riksbankens Jubileumsfond (M12-0137:1) 2013–2020 och var ett samarbete mellan språkforskare vid Stockholms, Helsingfors och Åbo universitet samt Institutet för språk och folkminnen i Göteborg. För mer information, se Norrby m.fl. (2021).

3 Vi spelar även in kompletterande samtal på finska vid biljettkassor där huvudspråket är finska. Inspelningarna inleddes i april 2024.

framför sitt ärende vid biljettkassan i avsnitt 4. Före det ska jag emellertid kort redogöra för några centrala utgångspunkter för forskningen i avsnitt 2.

2. Språk, kommunikation och kulturella rutiner

Den teoretiska ramen för såväl det avslutade forskningsprogrammet IVIP som det pågående projektet KoM2Språk är interaktionell sociolingvistik där man relaterar kommunikativa strategier hos enskilda individer i autentiska samtal till de större sociala och kulturella gemenskaperna som individerna ingår i (Gumperz, 1982; Günthner, 2008; Norrby, 2014, s. 56). Vår språkliga kompetens omfattar enligt denna syn inte endast behärskning av grammatiska strukturer utan också kunskap om de sociala koder som språkliga strukturer förknippas med (Gumperz, 1982; Lindström m.fl., 2020).

I interaktionen med andra här-och-nu konstrueras och reproduceras våra sociala identiteter och relationer, men vi deltar även i större och långsammare sociala processer där mer etablerade identiteter reproduceras, omförhandlas och ändras (Rampton, 2006:24). Att undersöka just institutionella samtal är därför intressant eftersom de har ett visst syfte och i hög grad styrs av den samtalsdeltagare som uppträder i sin yrkesroll i samhället (t.ex. expediter, läkare). Hur förhållandet mellan deltagarna hanteras spelar typiskt också en framträdande roll i institutionella samtal (Adelswärd, 1995). Man kan förvänta sig att deltagare i institutionella samtal tillämpar kommunikativa strategier som

avspeglar återkommande rutiner och förväntningar i de samhällen där de äger rum (Linell, 1998, 2011). Detta kan t.ex. ta sig uttryck i olika grader av formalitet och direkthet (Kotthoff, 2007), vilket i sin tur avspeglar hur man förhåller sig till auktoritet (Tolvanen, 2014; Norrby m.fl., 2021).

När jag i denna artikel hänvisar till kulturella mönster avser jag sålunda återkommande rutiner som har vuxit fram i kommunikativa verksamheter i samhället. De återkommande rutiner som uppstår och talare förhåller sig till i olika länder och talgemenskaper kan även relateras till kulturella normer och ideal som finns i samhällena i fråga. Som t.ex. Goddard (2006) och Wierzbicka (2010) visar är normerna för kommunikation och interaktion inte desamma i alla språk, länder och samhällen. Snarare finns det olika normer och ideal för hur man utför sociala handlingar av olika slag även rent språkligt.

3. Att tilltala patienten på mottagningen

Ett av de språkliga fenomen som enligt Goddard (2006) ofta avspeglar kulturella mönster är tilltal. Både Sverige och Finland är länder där man oftast duar, men niande förekommer fortfarande i viss mån i Finland. Detta gör det intressant att jämföra tilltal på sverigesvenska, finlands-svenska och finska i sådana situationer där man vet att niande kan förekomma i Finland, t.ex. läkare-patientsamtal.

Som framgått ovan fick vi i forskningsprogrammet IVIP tillgång till tre uppsätt-

ningar läkare-patientsamtal. I samtalen på svenska, som är insamlade i projekten *Läkare- och patientsamtal* (Melander Marttala, 1995) respektive *Interaktion i institutionell kontext* (Lindholm, 2003), har patienterna antingen en reumatisk sjukdom (Sverige) eller fibromyalgi (Finland). Samtalen på finska, som är från korpusen *Lääkäriin ja potilaan vuorovaikutus* (se t.ex. Raevaara, 2000), är inspelade inom primärvården. Alla samtal har ägt rum på 1990-talet eller i slutet av 1980-talet, men tilltalsmönstren som förekommer i dem är fortfarande vanliga (även om de kan ha förändrats något). Totalt omfattar materialet 6 timmar (14 samtal) från Sverige och 12,5 timmar (20 samtal) respektive 7,5 timmar (32 samtal) på svenska och finska från Finland (för en närmare beskrivning, se Wide m.fl., 2019, som presentationen här bygger på)⁴.

När vi för en tidigare studie (Norrby m.fl. 2014, 2015) hade jämfört duande och niande i samtalen på svenska från Sverige och Finland hade det framgått att läkarna från Sverige betydligt oftare än läkarna från Finland riktar sig direkt till patienterna genom att säga *du* (eller *dig, din*), och ibland också nämner patientens förnamn som i exempel (1): *du kommer när du har mycke besvär, men då skriver så Louise* (rad 6–8). De allra högsta frekvenserna för tilltal med *du* i materialet från Sverige finns dessutom i samtal mellan läkare och patienter som träffas första gången, trots att duande brukar vara mer

⁴ I presentationen har jag även utnyttjat jämförelserna av de svenska delmaterialen i Norrby m.fl. (2014, 2015) och beskrivningen av den aktuella studien (Wide m.fl., 2019) i slutrapporten för forskningsprogrammet IVIP (Norrby m.fl., 2021). Vissa exempel på svenska är hämtade direkt från samtalsmaterialet.

01 L: annars kan vi sätta upp **dej** på ett besök
 02 men då e risken den att de
 03 P: fast de e lite dumt
 04 L: ja ja tycker också [de e bättre
 05 P: [mm
 06 L: att **du** kommer när **du** har mycke besvär
 07 P: mm
 08 L: men då skriver **vi** så **Louise** å så
 09 P: mm+m
 10 L: ses vi då
 11 P: ja
 12 L: då hörs **vi** på telefon
 13 P: mm

Exempel (1). Duande i läkare-patientsamtal från Sverige

01 L: men att eh de+e ju viktigt i alla fall
 02 att att att att **de bli- sker en viss**
 03 **uppföljning** å då tycker ja de+e bra som
 04 de ha kommi fram att att att **de finns**
 05 **en en en läkarkontakt** å
 06 [(-) (nu) å den här
 07 P: [mm
 08 L: föreningskontakten å
 09 [också arbets]kamraters [kontakt]
 10 P: [mm] [mm]
 11 L: som gör att **man nu kommer (.hh) kan**
 12 **kan fundera t^sammans** på di här besvären
 13 å de+e de+e ju (-) nog
 17 (0,5)

Exempel (2). Indirekt tilltal på svenska i läkare-patientsamtal från Finland

typiskt i samtal mellan personer som känner varandra sedan tidigare. I exempel (1) ser vi också hur läkaren använder pronomenet *vi* flera gånger, vilket också bidrar till att markera närhet och gemenskap (rad 8, 12).⁵

Det vanligaste mönstret i de finlandssvenska läkare-patientsamtalen är också direkt tilltal med *du* (i 14 av 20 samtal). Men *du* används inte lika ofta som i

5 I samtalsexemplen används följande tecken i transkriptionen: (-) = ohörbart tal; (nu) osäkert tal; f- = plötsligt avbrott; (0,5) = paus på 0,5 sekunder; (.) = mikropaus (< 0,2 sekunder); (.hh) = inandning; [= överlappande tal börjar;] = överlappande tal slutar; de+e = legatouttal; mm = betonad stavelse; ((skrattar)) = transkriberarens kommentarer; mt = smackande; viss = emfas

samtalen från Sverige (se tabell 1). Dessutom är *du* i det finlandssvenska materialet vanligare i samtal där patienten och läkaren har träffat varandra tidigare, till exempel *ska vi börja me om du berättar lite om hur du har de nuförtiden, hur du mår för tillfälle då?*

Niande förekommer i sex av de 20 samtalen i det finlandssvenska materialet. En (av totalt fem) läkare niar alla sina patienter, t.ex. *å ni får sätta er på den där röda stolen*, medan en annan läkare niar en äldre patient och duar en yngre. Den finlandssvenska läkaren som endast använder pronomenet *ni* för att tilltala patienterna använder också olika typer av opersonliga uttryck som t.ex. *de finns en läkarkontakt och man kan fundera tillsammans*, vilket illustreras i exempel (2).

I exempel (2) verkar den finlands-svenska läkaren välja att undvika direkt tilltal helt och hållet, dvs. både duande och niande, vilket är en vanlig strategi i Finland (Yli-Vakkuri, 2005). I finska, där duande och niande inte bara syns i valet av pronomen utan också i bruket av verbändelser (*istua*, *istua-kaa*) och possessiva suffix (*kirja-si*, *kirja-nne*) finns det många olika sätt att undvika tilltal. Dessa utnyttjas även i läkare-patientsamtalen vi analyserat. I exempel (3) använder läkaren en opersonlig verbform när han ber patienten att sätta sig ned (*istumaan*, rad 1) och när han berättar var patienten kan placera det kuvert hon har med sig (*laitetaan*, rad 4).

Men hur ser det då ut om man jämför frekvenserna för duande och niande hos läkarna i de sverigesvenska, finlands-svenska och finska samtalen kvantitativt? Hur ofta duar och niar läkarna patienterna och hur frekvent är direkt tilltal hos dem totalt? Detta framgår i tabell 1.

Läkarna i materialet från Sverige tilltalar patienterna direkt (och endast med *du*) dubbelt så ofta som läkarna i Finland. De finlandssvenska och finska läkarna uppvisar samma frekvens för direkt tilltal totalt men förhållandet mellan duande och niande är inte detsamma. Medan duande dominerar klart bland de finlandssvenska läkarna är niande nästan lika vanligt som duande bland de finska läkarna.

Jämförelsen av tilltal i läkare-patient-samtal visar sålunda hur det i Finland finns en möjlighet att välja att hålla en viss distans till samtalsparten t.ex. med hjälp av niande och indirekta formuleringar av typen *det finns en läkarkontakt* och *istumaan vaan siihen*. I Sverige dominerar uttryck som understryker det gemensamma starkare, vilket syns bl.a. i det kraftigt dominerande duandet, användningen av förnamn och det frekventa bruket av pronomenet *vi*.

```
01 L: juu (.) istum[aa]n va]an siihe
02 P: [kiitos]
03 (0,5)
04 L: laitetaa vaikka (.) tuohon se kuori
```

Exempel (3). Indirekt tilltal på finska i läkare-patientsamtal från Finland.

	Duande	Niande	Direkt tilltal, totalt
Svenska, Sverige	6,4	0	6,4
Svenska, Finland	2,4	0,6	3,0
Finska, Finland	1,7	1,4	3,2

Tabell 1. Frekvens för duande och niande per 100 ord hos läkarna.

4. Att presentera sitt ärende vid biljettkassan

Att presentera sitt ärende är en central handling i servicesamtal. Hur uttrycker sig då t.ex. kunder på svenska och finska när de kommer fram till en biljettkassa i Sverige och Finland? För den studie vi redogör för i Lindström m.fl. (2020)⁶ valde vi ut totalt ca 300 samtal på sverigesvenska, finlandssvenska och finska ur den samling på närmare 1500 samtal som spelades in inom i forskningsprogrammet IVIP 2013–2020. I alla de utvalda samtalen (ca 100 samtal per delmaterial) hämtar kunderna antingen förhandsbokade biljetter eller köper biljetter direkt vid biljettkassan.

I alla delmaterial förekommer det rätt stor variation i hur kunderna presenterar sitt ärende. Det finns många likheter mellan samtalen i de tre delmaterialen, men också en del intressanta skillnader. Ett mönster som kanske något oväntat är vanligast i de sverigesvenska samtalen är att gå rakt på sak och endast konstatera vilket evenemang man är intresserad av genom att nämna ett nyckelord, t.ex. *Frölundamatchen* när man vill köpa en biljett. Typiskt för de sverigesvenska samtalen är också uttryck med verbet *vilja* i presens som i *ja vill ha två biljetter till Dödspatrullen*. I de finlandssvenska samtalen finns endast belägg med verbet

vilja tillsammans med *skulle*, t.ex. *nå nu sku ja vilja ha lite biljetter igen då*. Preteritumformen *skulle* är också generellt mer frekvent i de finlandssvenska samtalen medan presensformen *ska* är vanligare i de sverigesvenska samtalen, t.ex. *ja ska hämta biljett till Rickard den tredje*.

Att kunder presenterar sitt ärende lite mer indirekt med *skulle* förekommer också i Sverige eftersom det är ett vanligt uttryckssätt på svenska generellt, t.ex. *ja skulle hämta biljetter, har ett nummer här*. Däremot använder sverigesvenska kunder inte formuleringar med *skulle ha* i betydelsen 'ska' som de finlandssvenska kunderna kan göra när de kommer för att hämta de biljetter som de förbokat, t.ex. *hej ja sku ha löst ut biljetter*. Använder man *skulle ha hämtat ut biljetter* i Sverige betyder det snarare att det skett en förändring som gör att man inte kan hämta ut exakt de biljetter man bokat. Samma gäller också om man säger att *jag hade biljetter* i stället för *jag har biljetter*, t.ex. *ja hade biljetter till Fosterlandet den tjuförste februari å så blev jag uppringd om att vi skulle byta till en annan da*. I de finlandssvenska samtalen används *hade biljetter* däremot typiskt utan att någon ändring skett. När en finlandssvensk kund säger *ja hade reservera på namne X* kommer hen normalt till kassan för att hämta just de biljetter som hen bokat.

Man ser alltså en tendens i de finlandssvenska samtalen till att använda formuleringar som rent formellt uttrycker en tidigare tidpunkt (*hade, skulle, skulle ha*). Detta kan relateras till det som på svenska har kallats *modalt* eller *modifierande preteritum* (Ekerot, 2011, s. 139; SAG 4, s. 228). När man uttrycker sig med verbformer som är i dåtid ger man ett intryck av att något redan är uppgjort, vilket gör den

⁶ Presentationen i detta avsnitt bygger inte bara på Lindström m.fl. (2020) utan även på vårt föredrag på konferensen Svenskan i Finland 18 hösten 2018 samt slutrapporten för forskningsprogrammet IVIP (Norrby m.fl., 2021). Vissa av exemplen som presenteras har jag hämtat direkt från samtalsmaterialet.

begäran man framför mer försynt och indirekt (Norrby m.fl., 2021, s. 51). Det ökade avståndet i tid omtolkas alltså som avstånd i social relation. Användningen av detta förskjutna tempus förekommer också i finska. När man jämför servicesamtalen på svenska och finska från Finland hittar man snarlika formuleringar med dåtidsformer i båda språken (se exempel 4–5).

Ett annat mönster i samtalen från Finland som bidrar till ett slags försiktighet och försynthet är när kunderna inleder presentationen av sitt ärende med att fråga personalen om det går att köpa eller få biljetter. I vissa fall kan frågorna förklaras av att det varit allmänt känt att t.ex. pjäsen i fråga varit slutsåld och att man därför inte kan vara säker på om det finns biljetter kvar, t.ex. *har ni biljetter ti Kvinna*

ti salu ikväll?, onko lippuja lauantain Mamma Miaan? I andra fall verkar frågorna däremot ha funktionen av att göra frågan om biljetter mer indirekt och ge personalen möjlighet att meddela att kundens begäran inte kan behandlas (exempel 6–7).

Formuleringar som uttrycker indirekthet och försynthet verkar sålunda vara mer typiska för servicesamtal i Finland jämfört med Sverige. Liksom i bruket av tilltalspronomen som jag diskuterade i föregående avsnitt ser man här hur man i Finland både på finska och svenska delvis orienterar sig mot andra samtalskonventioner och kulturella förväntningar än i Sverige. Samtidigt är likheterna också stora, och det handlar snarare om ett kontinuum än två helt olika system.

```

1  K:  hej
2  P:  hej
3      (0,6)
4  K:  ja hade två biljetter beställda (.) ti kvällens
5      (0,8)
6  P:  eh: "Kap[pan" eller "I sista minuten" ja ]
7  K:  ["Sista minuten" tror ja hete: de så]

```

Exempel (4). Förskjutet tempus i samtal på svenska vid teaterkassa i Finland

```

01  K:  hei [hei]
02  P:  [hei]
03      (0,5)
04  K:  mul oli varattu siihen (.) "Hamlet sade det
05  vackrare" niin (.) viisi lippua Tarkki Heidi
06  P:  jo+o mille päivälle

```

Exempel (5). Förskjutet tempus i samtal på finska vid teaterkassa i Finland

```

01 K: hej
02 P: hej
03 (0,9)
04 K: kan ja reservera ti (.) Djungelboken på f- de e den
05 där fredagen tjugu- (1,5) e de tjuvfemte (0,9) april
06 (0,4)
07 P: fredag tjuvfemte i fjärde ja de går bra
08 (1,8)
09 K: okej (0,6) bra [((skrattar))]
10 P: [((skrattar))]
11 K: ja sku- tre platser sku ja reservera

```

Exempel (6). Fråga vid ärendepresentation i samtal på svenska vid teaterkassa i Finland

```

01 P: hej
02 K : moikka
03 (3,7)
04 K: siihen (.) Tarja Turusen (.) konserttiin
05 oliko vielä
06 P: m+m mt on
07 K: mahdollista
08 (1,7)
09 K: oliks ne kaheksastoista päivä
10 P: joo (.) [joulukuu]ta
11 K: [joo ]

```

Exempel (7). Fråga vid ärendepresentation i samtal på finska vid teaterkassa i Finland

5. Slutsatser och framåtblick

Som resultaten från de två studierna som presenterats ovan visar, kan man finna både tydliga och mer intrikata likheter och skillnader i kommunikativa mönster i samtal på svenska och finska i Finland. När man jämför sverigesvenska, finlandssvenska och finska samtalsmönster blir resultatet ofta att finlandssvenska befinner sig någonstans mitt emellan det sverigesvenska och det finska språklandskapet.

I både finska och finlandssvenska förekommer som jämförelsen av tilltalspraktiker i läkare-patientsamtal visat uttryck som bibehåller en viss social distans och markerar respekt för samtalspartens integritet. Detta syns bl.a. i niande som alternativ till duande och i indirekta och opersonliga uttryck som *det*

finns en läkarkontakt och istumaan vaan siihen. De sverigesvenska läkare-patient-samtalen kännetecknas däremot starkt av informellare uttryck som minskar den sociala distansen och betonar likheter, vilket manifesteras i bl.a. riklig användning av *du* men även *vi* och förnamn. En jämförbar tendens ser man i servicesamtalen på sverigesvenska, finlandssvenska och finska som diskuteras ovan. Trots att det finns många likheter i samtalen från båda länderna, är uttryckssätt som ökar distansen mellan kund och personal t.ex. med hjälp av tempusförskjutning (*jag hade biljetter beställda, mul oli varattu... viisi lippua*) vanligare i de finlandssvenska och finska samtalen. Kontrasten mellan kund- och personalrollen är också större i de finlandssvenska samtalen där personalen framstår som en starkare auktoritet. Detta framgår bl.a. av de finländska kundernas mer försynta och försiktiga sätt

att presentera sitt ärende bl.a. med hjälp av uttryck som *kan jag reservera biljetter?* och *oliko vielä mahdollista?*

I Sverige läggs man tydligt fokus på samhörighet och likhet mellan deltagarna i institutionella samtal. Det kan man också göra i Finland, men ofta väljer man att visa hänsyn till personlig integritet och upprätthålla institutionella roller. Medan man i Sverige explicit nedtonar hierarkier framstår institutionella roller och auktoritet som mindre problematiska i Finland (Norrby m. fl., 2021). För finlandssvenskar blir förhållandet mellan språk och kommunikation då intressant eftersom man orienterar sig både mot kulturella mönster inom det egna landet och kulturella mönster i ett annat land genom språket.

De grammatiska skillnaderna mellan svenska och finska som språk leder samtidigt också till intressanta skillnader och likheter i kommunikativa mönster inom Finland som inte undersökts systematiskt i tillräckligt jämförbara material tidigare. Exempelvis saknar uttryck utan subjekt i finska (t.ex. ja *särkylääkettä saa ottaa* 'man får ta värkmedicin') en direkt grammatisk motsvarighet på svenska (Wide m.fl., 2019; se även Tolvanen 2016). Opersonliga

formuleringar som *hur många biljetter får det vara?* i stället för t.ex. *hur många biljetter vill du ha?* kan då som ovan konstaterats ge uttryck för samma tendens som i finska att undvika att rikta sig direkt till den man talar med (Yli-Vakkuri, 2005). Men hur lika används språkliga uttryck som detta egentligen i jämförbara material på Finlands två nationalspråk? Det vill vi nu utreda i projektet *Kommunikativa mönster på två språk* (KoM2Språk) 2023–2026. Vårt empiriska material kommer huvudsakligen att bestå av servicesamtal vid biljettkassor och handledningssamtal vid universitet. Vi utnyttjar samtal inspelade inom forskningsprogrammet *Interaktion och variation i pluricentriska språk* (IVIP) och kompletterar med nya inspelningar på finska. Därtill utnyttjar vi oss av tillgängliga frågelistor och enkäter om t.ex. hälsningar och tilltal (se Rouhikoski m.fl., 2024). Medan fokus i IVIP låg på svenska och vi i finskan sökte förklaringar till avvikande mönster i finlandssvenska jämfört med sverigesvenska, vill vi nu i projektet KoM2Språk systematiskt jämföra finlandssvenska och finska för att ytterligare fördjupa förståelsen om förhållandet mellan språk, land och kommunikation.

Författaren

Camilla Wide

Camilla Wide är professor i nordiska språk vid Institutionen för språk- och översättningsvetenskap vid Åbo universitet. I sin forskning har hon fokuserat särskilt på grammatik, språklig variation och kommunikativa mönster i samtal.

Åbo universitet, camilla.wide@utu.fi

Litteratur

- Adelswärd, V. (1995). Institutionella samtal – struktur, moral och rationalitet. Några synpunkter på värdet av samtalsanalys för att studera mötet mellan experter och lekmän. *Folkmålsstudier*, 36, 109–137. <https://journal.fi/folkmaalsstudier/article/view/89156>
- Barner-Rasmussen, W. (2011). *Affärer eller business? En studie av språkanvändningen i det ekonomiska samarbetet mellan Finland och Sverige*. Magma-studie 5. <https://magma.fi/affarer-eller-business-magma-studie-5-2011/>
- Ekerot, L.-J. (2011). *Ordföljd, tempus, bestämdhet* (2:a uppl.). Lund: Gleerups.
- Fortman, J. & Giles, H. (2006). Communicating Culture. I J. R. Baldwin, S. L. Faulkner, M. L. Hecht, S. L. Lindsley (red.), *Redefining Culture: Perspectives Across the Disciplines* (s. 91–102). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Fremer, M. (1996). *Personlig referens i servicesituationer. Svenska och finska samtal från Helsingfors, Stockholm och Uppsala i en jämförande analys*. Helsingfors: Institutionen för nordiska språk, Helsingfors universitet.
- Goddard, C. (2006). Ethnopragmatics: a new paradigm. I C. Goddard (red.), *Ethnopragmatics. Understanding Discourse in Cultural Context* (s. 1–30). Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110911114>
- Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511611834>
- Günthner, S. (2008). Interactional Sociolinguistics. I G. Antos & E. Ventola (red.), *Handbook of interpersonal communication* (s. 53–76). Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110211399>
- Hakulinen, A. & Saari, M. (1995). Temporaalisesta adverbista diskurssipartikkeliksi. *Virittäjä*, 99, 481–500. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38822>
- Häkkinen, K. (1989). *Mistä sanat tulevat: Suomalaista etymologiaa*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kangasharju, H. (2007). Interaktion och inflytande: Finländare och svenskar vid mötesbordet. I O. Kangas & H. Kangasharju (red.), *Ordens makt och maktens ord* (s. 341–377). Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Kotthoff, H. (2007). Ritual and Style Across Cultures. I H. Kotthoff & H. Spencer-Oatey (red.), *Handbook of Intercultural Communication* (s. 173–197). Berlin Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110198584>
- Lindholm, C. (2003). *Frågor i praktiken. Flerledade frågeturer i läkare-patientsamtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lindström, J., Wide, C., Nilsson, J. & Norrby, C. (2020). Om att presentera sitt ärende. En jämförande studie av servicesamtal på sverigesvenska, finlandssvenska och finska. *Svenskan i Finland*, 18, 149–163. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8215-8>
- Linell, P. (1998). *Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/impact.3>
- Linell, P. (2011). *Samtalskulturer: kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. (Studies in Language and Culture No 18.) Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.

- Melander Marttala, U. (1995). *Innehåll och perspektiv i samtal mellan läkare och patient. En språklig och samtalsanalytisk undersökning*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-179654>
- Norrby, C. (2014). *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Norrby, C., Lindström, J., Nilsson, J. & Wide, C. (2021). *Interaktion och variation i pluricentrisk språk. Kommunikativa mönster i sverigesvenska och finlandssvenska. Rapport från ett forskningsprogram*. Stockholm: Riksbankens jubileumsfond & Santérus. <https://view.publitas.com/riksbankens-jubileumsfond/rj-skriftserie-nr-21-2021/page/1>
- Norrby, C., Wide, C., Lindström, J. & Nilsson, J. (2014). Finns det nationella svenska kommunikationsmönster? Tilltal i läkare patientsamtal i Sverige och Finland. *Svenskans beskrivning*, 33, 343–352. <http://hdl.handle.net/10138/144498>
- Norrby, C., Wide, C., Lindström, J. & Nilsson, J. (2015). Interpersonal Relationships in Medical Consultations: Comparing Sweden Swedish and Finland Swedish Address Practices. *Journal of Pragmatics*, 84(1), 21–138. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.05.006>
- Raevaara, L. (2000). *Potilaan diagnoosiehdotukset lääkärin vastaanotolla. Keskustelunanalyttinen tutkimus potilaan institutionaalisista tehtävistä*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rampton, Be (2006). *Language in Late Modernity: Interaction in an Urban School*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486722>
- Reuter, M. (1992). Swedish as a Pluricentric Language. I M. Clyne (red.), *Pluricentric Languages: Different Norms in Different Nations* (s. 111–116). Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110888140>
- Rouhikoski, A., Wide, C., Tolvanen, E. & Kurki, T. (2024). Suomen ja suomenruotsin vuorovaikutuskäytänteet vertailussa uudessa KoM2Språk-hankkeessa. *Hiiskuttua* 12.3.2024. <https://sites.utu.fi/hiiskuttua/suomen-ja-suomenruotsin-vuorovaikutuskaytanteet/>
- SAG = Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok. <https://svenska.se/grammatik/>
- Tolvanen, E. (2014). Auktoritet i finlandssvenska och sverigesvenska myndighetstexter. En studie av lexikogrammatiska val och ergativa roller. *Språk och stil*, 24, 166–196. urn:nbn:se:uu:diva-248726
- Tolvanen, E. (2016). ”Någon särskild ansökan behöver inte göras.” Opersonliga konstruktioner i myndighetstexter på svenska och finska i Finland och Sverige. *Folkmålsstudier*, 54, 115–141. <https://journal.fi/folkmalsstudier/article/view/82158>
- Tolvanen, E. & Wide, C. (2020). Processtyper i sverigesvenska och finlandssvenska handledningssamtal. *Språk och stil*, 30, 143–174. <https://doi.org/10.33063/diva-427678>
- Wide, C., Lappalainen, H., Rouhikoski, A., Norrby, C., Lindholm C., Lindström, J. & Nilsson, J. (2019). Variation in address practices across languages and nations. A comparative study of doctors’ use of address forms in medical consultations in Sweden and Finland. *Pragmatics*, 29(4), 595–

621. <https://doi.org/10.1075/prag.18031.wid>

Wide, C. & Lyngfelt, B. (2009). Svenskan i Finland, grammatiken och konstruktionerna. I C. Wide & B. Lyngfelt (red.), *Konstruktioner i finlandssvensk syntax. Skriftspråk, samtal och dialekter* (s. 11–43). Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-978-951-583-445-4>

Wierzbicka, A. (2010). Cultural scripts and intercultural communication. I A. Trosborg (red.), *Pragmatics Across Languages and Cultures* (s. 43–77). Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110214444>

Yli-Vakkuri, V. (2005). Politeness in Finland: Evasion at all costs. I L. Hickey & M. Stewart (red.), *Politeness in Europe* (s. 189–203). Clevedon: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853597398>

#5

Osuuskuntien sääntely ja osuustoiminta- periaatteet – Mihin suuntaan osuuskunta- lakia olisi kehitettävä?

Ville Pönkä

Abstract

The purpose of this article is to assess how the Finnish Cooperatives Act should be developed so that it would better reflect the Cooperative Principles laid down by the International Cooperative Alliance. There is much evidence showing that cooperatives are important (socio)economic actors. Hence, cooperative identity needs to be preserved and taken more seriously. It is, for example, argued that the principles of one member, one vote and concern for community should be enhanced through legislation. Furthermore, equity-based financing instruments that promote investor interests should not be developed further. Instead, attention should be paid to such financing methods that are better aligned with the Cooperative Principles.

1. Johdanto

Yritystoimintaa on mahdollista harjoittaa niin yksityisenä elinkeinonharjoittajana kuin laissa säännellyn yhteisömuodon puitteissa. Patentti- ja rekisterihallituksen tilastotiedoista ilmenee, että tammikuussa 2023 Suomessa oli rekisteröity noin 275.000 osakeyhtiötä ja hieman päälle 30.000 henkilöyhtiötä.¹ Näistä viimeksi mainittujen, siis avointen yhtiöiden ja kommandiittiyhtiöiden, määrä on ollut pitkään laskussa ja varsinkin avointen yhtiöiden on ennustettu jäävän tulevaisuudessa käytännössä merkityksettömiksi.² Sen sijaan osakeyhtiö on Suomessa – kuten muuallakin läntisessä maailmassa – keskeisin yritysmuoto, eikä sen hegemonia näyttäisi olevan millään tavalla uhattuna.

Mainittujen yhtiömuotojen lisäksi osuuskunta lukeutuu keskeisimpiin kaupallisiin yhteisömuotoihimme. Vaikka osuuskunnat eivät ole enää tänä päivänä lukumääräisesti kovin yleisiä (rekisteröityjä osuuskuntia on hieman alle 3.500 kappaletta³), on niiden kansantaloudellinen – ja laajemminkin yhteiskunnallinen – merkitys huomattava. Varsinkin finanssi- ja vakuutussektoreilla, tukku- ja vähittäis-

kaupassa sekä erilaisessa tuotannossa (esimerkiksi maa- ja metsätalouden sektoreilla sekä sähkö- ja vesihuollossa) suuret osuuskunnat ovat epäilyksittä tuttuja lähes kaikille suomalaisille. Tämän lisäksi osuuskuntamuotoista yrittämistä esiintyy pienemmässäkin mittakaavassa ja esimerkiksi asuminen ja työnteko on mahdollista järjestää osuusperusteisesti. Onkin sanottu, että Suomi on maailman osuustoiminnallisin maa tarkoittaen, että Suomessa osuuskuntien jäsenyyksiä on väkimäärään suhteutettuna enemmän kuin missään muualla.⁴

Esitetystä huolimatta Suomessa, kuten muuallakin maailmassa, osuuskunnat ovat jääneet tutkimuksessa – ja erityisesti oikeustutkimuksessa – vähälle huomiolle.⁵ Myös osuuskuntien suosio yritysmuotona on ollut laskussa monessa maassa (kuten Englannissa, josta osuuskuntaliike sai alkunsa). Nykypäivänä jopa Suomen kaltaisessa osuuskuntien pienessä suurmaassa selvä enemmistö väestöstä tuntee osuustoimintaa huonosti tai ei lainkaan.⁶ Tämän takia on esitetty, että osuuskuntia pitäisi tutkia enemmän ja että juuri tutkimuksen ja opetuksen kautta osuustoiminnallinen yrittäjäyys olisi mahdollista saada uuteen nousuun.⁷

Yksi keskeinen osuuskuntien suosioon vaikuttava ja niiden toimintaa ohjaava tekijä on sääntely. Vaikka sääntely itsessään

1 Kyse on siis nimenomaan rekisteröidyistä yhteisöistä eikä tilastoista ilmene, kuinka moni niistä harjoittaa liiketoimintaa.

2 Airaksinen (2023), 81.

3 Tätäkin lukua koskee alaviitteessä 1 esitetty.

4 Ks. mm. Troberg (2022).

5 Pönkä (2017) ja Pönkä (2020).

Ks. suomalaisen osuustoimintatutkimuksen nykytilasta Karhu (2023), josta siitäkin ilmenee oikeustutkimuksen niukkuus.

6 Troberg (2022). Lisäksi osuuskuntien määrä on ollut pitkään laskussa. Tänä päivänä niitä on suurin piirtein yhtä paljon kuin vuonna 1981.

7 Harrison (2013), 17–18.

* Artikkelin perustuu Suomen Akatemian rahoittaman tutkimushankkeen ”Osuuskuntien haasteet ja mahdollisuudet globalisoituvassa maailmassa” (322473) myötä saatuihin tutkimustuloksiin. Kiitän lämpimästi rahoittajaa ja kaikkia hankkeeseen osallistuneita sekä arvioitsijoita hyödyllisistä kommentista.

ei määritä osuustoiminnan ideaa ja arvoja, on sillä epäilyksittä merkitystä alan kehityksen ja tulevaisuudennäkymien kannalta. Tätä vasten tässä artikkelissa perehdytään osuuskuntia koskevaan lainsäädäntöön Suomessa ja erityisesti siihen, mihin suuntaan sitä olisi kehitettävä.⁸ Tarkemmin ottaen tutkimuskysymyk-

malla lyhyesti osuustoiminnan ja osuuskuntia koskevan sääntelyn historiaan. Tämän jälkeen vastataan varsinaiseen tutkimuskysymykseen siinä laajuudessa kuin se on kirjoitukselle asetettujen vaatimusten puitteissa mahdollista.

"Suomessa osuuskuntien jäsenyyksiä on väkimäärään suhteutettuna enemmän kuin missään muualla."

senä on, missä määrin osuuskuntalakia (421/2013, ”OKL”) – ja erityisesti toiminnan tarkoitusta ja rahoitusta koskevaa sääntelyä – tulisi tarkistaa, jotta se heijastaisi paremmin osuustoiminnan arvoperustaa ja toimintaperiaatteita sellaisina kuin Kansainvälinen osuustoimintaliitto (International Cooperative Alliance, ”ICA”) on ne määritellyt. Artikkelin on rakennettu niin, että se aloitetaan tutustu-

8 Tutkimuskohteeksi on valittu tarkoituksellisesti kansallinen lainsäädäntömme, koska ei ole olemassa mitään kansainvälistä osuuskuntalakia tai muuta oikeudellisesti velvoittavaa normistoa. Edes niin sanottu eurooppaosuuskunta (ks. eurooppaosuuskuntalaki 906/2006) ei ole vapaa kansallisen lain kahleista. Münkner 2015, s. 39–40. Sanotusta huolimatta artikkelissa hyödynnetään argumentaation tukena muiden maiden oikeutta ja erityisesti kansainvälistä osuuskuntaoikeudellista tutkimusta.

2. Osuuskuntaliike ja osuuskuntia koskeva sääntely Suomessa

Osuustoiminnallisen yrittäjyyden historialliset juuret ovat verraten lyhyet. Osakeyhtiön – tai ehkä oikeamminkin rajoitetun vastuun – on sitä vastoin katsottu saaneen alkunsa jo 1600-luvulla kauppakomppanioiden tarpeesta rajoittaa meret ylittävään kaupankäyntiin liittyvää taloudellista riskiä. Tästä syntyi ajatus rahoittaa huomattavia resursseja edellyttäviä kauppamatkoja yhteiseen pooliin kerättävin varoin siten, että sijoittajan riski rajattiin koskemaan vain hankkeeseen sidottua pääomapanosta.⁹ Juuri tässä kiteytyy myös modernin osakeyhtiön ydinajatus: Osakeyhtiö on yritystoiminnassa tarvittavien varojen keräämisen ja hallinnoimisen apuväline – eräänlainen ”pääomien yhteenliittymä” –, jonka tarkoituksena on voiton tuottaminen siihen sijoittaneille tahoille – osakkeenomistajille.¹⁰

9 Suomen oikeuskirjallisuudessa osakeyhtiömuotoisen yritystoiminnan historiaa on kuvannut laajasti mm. Jukka Mähönen. Ks. Mähönen (2001), 293–357.

10 Esimerikis Easterbrook & Fischel (1989), 1425 ovat todenneet lakonisesti osakeyhtiön olevan ”a financing device and ... not otherwise distinctive.”

Tarve osakeyhtiölle (ja erityisesti rajoitetun vastuun privilegion) perustui haluun kasvattaa taloudellista hyvinvointia hallittavissa olevin riskein. Osuuskunta-aate syntyi puolestaan hyvin erilaisissa olosuhteissa. Sen alkuketkenä on pidetty melko yksimielisesti vuotta 1844, jolloin Rochdalessa, Englannissa paikallisten puuvillamylyjen työntekijät perustivat Rochdale Society of Equitable Pioneers -nimisen yhteisön (”Rochdale-yhteisö”). Rochdale-yhteisö oli niin sanottu kuluttajaosuuskunta, jonka tarkoituksena – hie-man yksinkertaistaen – oli tarjota jäsenilleen kohtuuhintaisia tavaroita ja palveluja suoritettuja pääomapanoksia vastaan. 1800-luvulla tehdastyöläisten olot olivat näet kurjat ja palkat niin matalat, ettei säällisen elintason hankkiminen ollut monelle mahdollista. Osuustoiminnalliseen yhteistyöhön ryhtyneet pystyivät siten osallistavuuden ja solidaarisuuden kautta nostamaan itsensä köyhyydestä.¹¹

Rochdale-yhteisön toimintamalli, joka kiteytyi niin sanotuissa Rochdalen periaatteissa ja jotka ICA on myöhemmin tiivistänyt seitsemäksi osuustoimintaperiaatteeksi (”ICA:n periaatteet”),¹² oli kaikessa yksinkertaisuudessaan nerokas

taloudellis-sosiaalinen keksintö. Ei ole siksi yllättävää, että osuuskunta-aate levisi nopeasti muualle Eurooppaan; mukaan lukien pohjoismaihin, joista ensiksi Norjaan, sitten Ruotsiin ja Tanskaan ja lopulta Suomeen ja Islantiin.¹³ Tässä on kuitenkin paikallaan muistuttaa, ettei osuuskuntaliike pelkistä Rochdale-malliin, vaan osuustoiminnallisten yritysten kirjo on suuri; esimerkiksi työosuuskunnat syntyivät 1800-luvun lopulla Ranskassa ja ensimmäiset osuuspankit perustettiin Saksassa.¹⁴ Nykyään perinteisten osuuskuntien rinnalla esiintyy myös niin sanottuja hybridiosuuskuntia, joissa on jäseniä tuotantoketjun eri ryhmistä.¹⁵

Kansainvälisessä vertailussa voidaan sanoa, että osuustoiminnallisuus saapui Suomeen verraten myöhään ja sikäli poikkeuksellisella tavalla, että sen alkusysäyksenä on pidetty osuuskuntien keskusjärjestö Pellervo-Seuran (nyk. Osuustoimintakeskus Pellervo ry) perustamista vuonna 1899.¹⁶ Poikkeuksellista oli myös se, että Suomessa ensimmäinen osuuskuntalaki annettiin melko nopeasti osuuskuntaliikkeen heräämisen jälkeen vuonna 1901. Edelleen Suomessa, toisin kuin esimerkiksi sen alkumaassa

11 Ks. mm. Fairbairn (1994), 1–9 ja Heinonen (2015) sekä ICA:n historia osoitteessa www.ica.coop/en/cooperatives/history-cooperative-movement.

12 Ks. www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity. Periaatteet ovat: (1) vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys, (2) demokraattinen jäsenhallinto, (3) jäsenten taloudellinen osallistuminen, (4) itsenäisyys ja riippumattomuus, (5) koulutus, oppiminen ja viestintä, (6) osuuskuntien keskinäinen yhteistyö sekä (7) vastuu toimintaympäristöstä. Näihin palataan myöhemmin siinä määrin kuin se on artikkelin teeman kannalta tarpeen.

13 Ks. mm. Heinonen (2015), 40–42 ja Pönkä (2023), jotka ovat kuvanneet tiivistetysti osuuskuntaliikkeen ja osuuskuntasääntelyn kehitystä pohjoismaissa.

14 Zamagni (2017), 102.

15 Ks. mm. Mähönen (2019), 448–449. Kansainvälisessä kirjallisuudessa hybridiosuuskunnista käytetään tyypillisesti nimitystä ”multi-stakeholder cooperatives”.

16 Ensimmäiset suomalaiset osuuskunnat tosin perustettiin jo 1870-luvulla, mutta ne olivat oikeudelliselta muodoltaan osakeyhtiöitä, koska Suomen oikeus ei vielä tuolloin tunnistanut osuuskuntamuotoa.

Englannissa, osuuskuntaliikettä ei ole nähty niinkään teollistumisen seurauksena, vaan ennemminkin reaktiona maaseudun köyhyyteen, sosiaaliseen epätasa-arvoisuuteen ja sortokausiin.¹⁷ Suomessa (kuten myös esimerkiksi Islannissa) osuuskuntaliike oli siten alkujaan varsin politisoitunut, joskin nykypäivänä tilanne on olennaisesti toinen, eikä poliittinen aktivismi näy enää osuuskuntien toiminnassa.¹⁸

Pohjoismaista Ruotsi oli ensimmäinen, joka antoi osuuskuntia – tai oikeamminkin taloudellisia yhdistyksiä – koskevan lain vuonna 1895 (lag 1895:66 om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet). Suomessa ensimmäinen osuuskuntalaki (osuustoimintalaki 22/1901) tuli voimaan kuusi vuotta tämän jälkeen ja erosi monessa suhteessa ruotsalaisesta vastinparistaan. Vuoden 1901 osuuskuntalaki – jonka syntymiseen ja sisältöön Pellervo vaikutti merkittävästi – oli Ruotsin vuoden 1895 osuuskuntalakiin nähden joustava ja yleisluontoinen, se perustui Rochdalen periaatteisiin ja oli vahvasti kytköksissä Suomen vuoden 1895 osakeyhtiölakiin (laki osakeyhtiöstä 22/1895).¹⁹ Käytännössä vuoden 1901 osuuskuntalakia pidettiin tarkoitukseensa hyvin sopivana ja sen nähtiin olevan linjassa osuustoiminta-aatteen kanssa. Toisaalta lakia arvosteltiin sen kytköksistä osakeyhtiösääntelyyn ja siitä, että kansainvälisessä vertailussa se näytti jo melko pian voimaantulonsa jälkeen vanhentuneelta.²⁰

17 Ks. mm. Birchall (2009), 12–13, Hilson (2017), 122, Seppelin (2000), 22–5 ja Zamagni (2017), 103.

18 Ks. mm. Holmström (1999), 505 ja Pönkä (2023), 133–134.

19 Huttunen (1990), 43–56.

20 Ks. mm. HE 12/1953, 2, Hakulinen & Rapola (1954), 65 ja Henry (2013a), 374.

Suomen ensimmäinen osuuskuntalaki ehti olla voimassa yli 50 vuotta, jonka aikana sitä muutettiin vain vähän. Lopulta vuonna 1944 asetettiin komitea valmistelemaan uutta osuuskuntalakia ja pitkällisen (lähes 10 vuotta kestäneen) työn jälkeen Suomen toinen osuuskuntalaki (247/1954) tuli voimaan vuonna 1954.²¹ Uusi laki pohjautui vahvasti Ruotsissa muutama vuosi aiemmin voimaan tulleen osuuskuntalakiin (lag 1951:308 om ekonomiska föreningar) ja saksalaisiin oppeihin.²² Se oli vuoden 1901 lakiin nähden selvästi yksityiskohtaisempi, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että kun vanhassa laissa oli vain 36 pykälää, uudessa laissa niitä oli peräti 165. Lisäksi on huomionarvoista, että uudistuksessa osuuskuntalaista poistettiin kaikki viittauksen osakeyhtiöläkiin, mikä tosin oli lähinnä silmänkääntötemppe, sillä useat osakeyhtiölain säännökset kopioitiin (lähes) sellaisinaan osuuskuntalakiin.

Vuoden 1954 osuuskuntalaki oli sekin voimassa lähes 50 vuotta, minkä aikana sitä muutettiin peräti 20 kertaa. Näin ollen Suomen kolmannen osuuskuntalain (1488/2001) tullessa voimaan vuonna 2001, vuoden 1954 osuuskuntalaki oli auttamattoman pirstaleinen ja heikosti toimiva. Uuden lain keskeisenä tarkoituksena olikin eheän sääntelykokonaisuuden luominen ja osuuskuntia koskevien normien saattaminen vastaamaan modernin yritystoiminnan edellytyksiä. Käytännössä tämä tarkoitti sääntelyn keventämistä ja joustavoittamista sekä uusien toimintamallien huomioon ottamista (kuten sen, että varsinkin suuremmat osuuskunnat olivat ryhtyneet tarjoamaan

21 Ks. KM 1952:14.

22 OM 8/1978, 17.

jäsenpalveluita tytäryhteisöjen avulla tai muulla tavoin epäsuorasti).²³ Sen lisäksi, että osuuskuntalaki muuttui merkittävästi sisällöllisesti, sääntelyn taustalla voidaan havaita laajempi arvo- ja tavoitetaso muutos: Kun vuoden 1954 osuuskuntalaki perustui Suomen hyvinvointivaltioillistumista tukevaan valtiointerventionistiseen ajatteluun, vuoden 2001 osuuskuntalaissa painotettiin selvemmin taloudellisen tehokkuuden ja kilpailukyvyyn kaltaisia tavoitteita. Samalla sääntelyssä otettiin etäisyyttä osuustoimintaperiaatteisiin, mihin palataan tarkemmin jaksossa 3.2.

Suomen nykyinen osuuskuntalaki tuli voimaan jo vuoden 2014 alussa, mikä merkitsi, että vuoden 2001 osuuskuntalain elinkaari jäi hyvin lyhyeksi. Osuuskuntalain muutostarve perustui yhtäältä siihen, että vuoden 2001 lakia oli ehditty muuttaa reilun kymmenen vuoden aikana 12 kertaa, jolloin se (aivan kuten vuoden 1954 osuuskuntalaki) oli kumoutuessaan hyvin fragmentoitunut ja hankalasti hallittava. Toisaalta lainvalmistelussa painotettiin jälleen osuuskuntien kilpailukyvyyn parantamista (muun muassa vähentämällä ja keventämällä muotovaatimuksia sekä säätämällä kokonaan uusista menettelyistä),²⁴ minkä lisäksi on huomionarvoista, että osuuskuntalaki rakennettiin vuoden 2006 osakeyhtiölaista (624/2006, ”OYL”) omaksutun mallin varaan. Näin ollen laeissa on paljon sekä rakenteellisia että sisällöllisiä yhdenmukaisuuksia, mihin liittyen oikeustutkimuksessa onkin puhuttu osuvasti eräänlaisesta yhteisökaariajattelusta, jossa sääntelyratkaisujen harmonisoinnin taustalla vaikuttaa pyrkimys tehokkuuden ja yhteisö-

muotoneutraliteetin edistämiseen.²⁵

Yhteenvetona suomalaisten osuuskuntien sääntelyhistoriasta voi todetta, ettei Suomessa ole koskaan annettu osakeyhtiölaista itsenäistä, osuustoiminnan identiteettiä aidosti heijastavaa lakia, vaan kaikilla edellä mainitut lait ovat seuranneet – joko viittauksin tai suoraan kopioiden – osakeyhtiölainsäädäntöä ja ennen kaikkea sen muutoksia. Itse asiassa osuuskuntasääntelyssä on vähitellen siirrytty malliin, jossa osuustoiminnan aate on onnistuttu kadottamaan lähes tyystin. Kyse ei ole kuitenkaan mistään yleisestä pohjoismaisesta ilmiöstä, vaan esimerkiksi Norjan vuonna 2007 voimaan tulleen osuuskuntalain (lov 8:2007 om samvirkeforetak) valmistelussa ICA:n periaatteille annettiin huomattavaa painoarvoa, mikä näkyy myös konkreettisesti erilaisista sääntelyratkaisuista.²⁶

3. Mihin suuntaan osuuskuntalakia olisi kehitettävä?

3.1 Yleisiä näkökohtia

Osuuskuntaliikkeen alkuaajoista lähtien on ollut selvää, etteivät osuuskunnat pysty kehittymään ilman niille räätälöityä sääntelyä.²⁷ Lähes kaikkialla maailmassa onkin annettu osuuskuntaspesifejä lakeja ja nykypäivänä kansallisten sääntelyratkai-

²⁵ Yhteisökaariajattelua ovat käsitelleet mm. Vahtera (2014), 641–642 ja Pentikäinen (2023).

²⁶ NOU 2002:6, jaksot 6.7 ja 7.6.

²⁷ Ks. Suomen osalta mm. Alanen (1964), 217 ja Hakulinen & Rapola (1954), 65.

²³ HE 176/2001, 1–3.

²⁴ HE 185/2012, 1–2.

sujen kirjo on jo niin laaja, ettei sen kuvaaminen yhden artikkelin puitteissa ole mahdollista.²⁸ Se ei toisaalta olisi nyt tarpeenkaan, vaan olennaista on se, että tarkastelemalla sääntelyn ja osuuskuntaliikkeen kehitystä eri maissa on havaittavissa, että huolellisesti räätälöidyn ja ylläpidetyn normatiivisen viitekehyksen ja osuuskuntien suosion välillä on yhteys. Osoivana esimerkkinä tästä voidaan käyttää – tosin hieman paradoksaalisesti – Tanskaa, joka on tietävästi ainoa länsimaa, joka ei ole antanut vielä yhtä ainoaa osuuskuntalakia.²⁹ Osaltaan tämän seurauksena Tanskan osuuskuntasektori on 1960- ja 1970-luvuilta lähtien näivettynyt ja 1990-luvulla, kun maan hallitus kannusti uusien sääntelyratkaisujen kautta osuuskuntia muuttumaan osakeyhtiöiksi, tämä kehitys vauhdittui entisestään.³⁰ Onkin katsottu, että Tanskan osuuskuntaliikkeen elpymisen kannalta olisi tärkeää muiden pohjoismaiden seuraaminen sääntelyssä.³¹

Toisaalta sääntelyn vaikutuksista osuuskuntien suosioon on varottava tekemästä liian pitkälle meneviä yleistyksiä. Tukea tällekin näkökulmalle löytyy läheltä. Esimerkiksi Norjassa osuuskuntia koskevan ensimmäisen ja tähän mennessä ainoan lain odotettiin lisäävän osuuskunta-

muodon suosiota suhteessa osakeyhtiöihin, mutta nämä odotukset osoittautuivat ilmeisen ylioptimistisiksi.³² Vastaavasti Islannissa osuuskunnat ovat sääntelystä huolimatta lähes kadonneet,³³ joskin tällä hetkellä on nähtävissä pieniä merkkejä osuustoiminnallisuuden uudelleenheräämisestä.³⁴ Voidaan siis sanoa, että sääntely vaikuttaa *osaltaan* osuuskuntamuodon suosioon, mutta tekijöitä on myös muita – ja joskus juuri ne voivat olla ratkaisevimpia.

Koska artikkeli keskittyy osuuskuntalakiin, tässä ei ole mahdollista arvioida, mistä erilaisista seikoista yritysmuodon valinta on kiinni. Yhtenä tekijänä voidaan kuitenkin mainita verotus, jonka merkitystä voi tuskin korostaa liikaa.³⁵ Osuuskuntien kannalta myönteisenä esimerkkinä veropolitiikan kautta tapahtuneesta ohjaamisesta voidaan mainita Suomi, jossa osuuskuntien verosäädöksiä muutettiin vuoden 2015 alusta voimaan tulleilla uudistuksilla kiinnittämällä huomiota paitsi veroneutraliteettiin suhteessa osakeyhtiöihin myös tarpeeseen säilyttää osuuskunnan ylijäämänjaon verotuksessa sellaiset rakenteet, jotka ovat sopuisoinnussa osuustoiminnan perustarkoitusten

28 Erilaisia oikeusvertailevia katsauksia on kyllä olemassa useampia, mistä esimerkkeinä voidaan mainita Münkner (2013) ja Fajardo et al. (2017).

29 Selvytyden vuoksi todettakoon, että Tanskassa on kyllä osuuskuntia koskevaa sääntelyä (lov om visse erhversdrivende virksomheder 659:2019), mutta se on (asunto-osuuskuntia koskevaa erityislakia lukuun ottamatta) erittäin puutteellista.

30 Engsig Sørensen & Skovgaard Sørensen (1996).

31 Friis Hansen (2018), 74–75.

32 Fjørtoft, T. & Gjems-Onstad (2013), 582.

33 Björgvinsdóttir (2003), 52–53.

34 Hrafnisdóttir & Kristmundsson (2019), 108.

35 Ks. mm. Vahtera (2013), 639–642, joka on pitänyt mahdollisena, että veropoliittisen ohjauksen kautta osuuskunnasta saattaa tulla jopa osakeyhtiötä houkuttelevampi yhteisömuoto. Toinen osuuskuntien suosioon merkittävästi vaikuttava tekijä on kilpailu- ja veropolitiikka, jonka osalta ainakaan EU ei ole ryhtynyt toimiin, jotka ottaisivat huomioon osuustoiminnan erityispiirteet.

"Osuuskuntaliikkeen alkuajoista lähtien on ollut selvää, etteivät osuuskunnat pysty kehittymään ilman niille räätälöityä sääntelyä."

kanssa.³⁶ Oikeustutkimuksessa on tähän liittyen tosin esitetty, että verotuksen kautta osuuskuntamuotoista yrittäjyyttä voitaisiin tukea vieläkin selväpiirteisemmin esimerkiksi arvioimalla työosuuskuntien osalta tarvetta tulkita ylijäämänjakoa palkaksi.³⁷

Ennen kuin siirrytään varsinaiseen analyysiosaan, on vielä paikallaan perustella, miksi osuuskuntalain kehittämistarpeita arvioitaessa tulisi pitää silmällä juuri ICA:n periaatteita. Ensinnäkin on syytä todeta, että Suomessa, kuten monessa muussakin maassa,³⁸ osuuskuntaoikeuden on nähty niin sanotusti osakeyhtiöoikeu-

dellistuvan.³⁹ Siksi on tärkeää – suorastaan välttämätöntä – että osuustoiminnan identiteetti turvataan laissa.⁴⁰ Tässä ICA:n vuonna 1995 päivittämä julistus osuustoiminnan identiteetistä, arvoista ja periaatteista on sikäli lyömätön apuväline, että siinä tiivistyy konkreettisesti se, mikä tekee osuuskunnasta osuuskunnan. Julistuksen seitsemän periaatetta heijastavat maailmanlaajuisesti hyväksytyt osuustoiminnallisuuden peruselementit ja arvot niiden taustalla (omatoimisuus, omavastuu, demokratia, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja solidaarisuus) ovat linjassa muun muassa YK:n Agenda 2030:n kanssa. On toisaalta myös esitetty, että ICA:n periaatteet ovat yleisluontoisia ja tulkinnanvaraisia, ja tietoa siitä, miten ne tulisi ”kääntää” oikeudellisiksi normeiksi on olemassa vähän.⁴¹ Vaikka tämä pitää paikkansa, on kannanotto ehkä hieman liioiteltu ottaen huomioon, että varsinkin ICA:n vuonna 2015 julkaisemien tulkintaohjeiden

39 Ks. mm. Pönkä (2019a) ja siellä mainittu kirjallisuus sekä edellä jaksossa 2 esitetty. Englanninkielisessä tutkimuksessa ilmiöstä puhutaan nimellä ”corporatization/companization of cooperative law”.

40 Ks. vastaavasti Fici (2013), 39 sekä Henry (2013b), 816, joka lisäksi painottaa Kansainvälisen työjärjestön julistuksen nro. 193 (Promotion of Cooperatives Recommendation, 2002 [No. 193]) merkitystä. On myös huomautettava, ettei ICA:n periaatteiden huomioiminen sääntelyssä ole mitenkään uusi ja radikaali ajatus, vaan monessa maassa periaatteet on joko nimenomaisesti mainittu laissa tai muuten sisällytetty sääntelyyn. Ks. mm. Fici (2013), 43, Gurkov (2023), 440 ja Karakas 2019, 2. Edelleen monet osuuskunnat ovat sisällyttäneet sääntöihinsä ICA:n periaatteet, vaikka kansallinen oikeus ei tätä niiltä edellyttäisikään. Novkovic (2008), 2168.

41 Henry (2017), 48.

36 Sanottu ei koske toki vain Suomea, vaan monessa muussakin maassa osuuskuntamuotoista yrittäjyyttä on tuettu verotuksen kautta. Ks. mm. Gurkov (2022), 6 ja siellä mainittu kirjallisuus.

37 Kukkonen & Torkkeli (2022), 453.

38 Esimerkkeinä tällaisista maista voidaan mainita Brasilia ja Hollanti. Ks. Brasilian osalta de Souza (2022) ja Hollannin osalta van der Sangen (2022).

(Guidance Notes to the Co-operative Principles) ja eräiden akateemisten hankkeiden⁴² avulla saadaan kyllä muodostettua varsin selvä kuva niistä suuntaviivoista, joita osuuskuntasääntelyssä olisi seurattava.

3.2 Konkreettisia ehdotuksia

3.2.1 Osuuskunnan toiminnan tarkoitus

Suomessa osuuskunnan tarkoitus kiteytyy OKL 1:5:ssä, jonka mukaan ”[o]suuskunnan toiminnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita taikka palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla”. Lisäksi säännöksen toisessa virkkeessä on todettu, että toiminnan tarkoituksesta voidaan määrätä osuuskunnan säännöissä toisin. OKL 1:5 (ja tarkemmin ottaen sen ensimmäinen virke) kuvastaa siten hyvin, mistä osuuskunnassa on kyse ja miten se eroaa osakeyhtiöstä: Osuuskunta on jäsenkeskeinen palveluyhteisö, ”henkilöiden yhteisliittymä”, kun taas osakeyhtiössä toiminnan tarkoituksena on voiton tuottaminen osakkeenomistajille (OYL 1:5). Molemmat yhteisömuodot kyllä harjoittavat liiketoimintaa, mutta siinä, millaista taloudellista hyötyä ne tavoittelevat ja millä tavalla, ne eroavat – tai ainakin niiden pitäisi erota – olennaisesti toisistaan.⁴³

42 Ks. alaviite 57.

43 Eri asia on tietenkin se, että OKL 1:5 on tahdonvaltainen säännös eikä se rajoita mitenkään voitontuottamistarkoituksen omaksumista palvelutarkoituksen sijasta. Tämä on tuotu selvästi esiin myös OKL 16:10:ssä.

Peilattaessa OKL 1:5:ää siihen, miten ICA on määritellyt osuuskunnan,⁴⁴ on tuskin löydettävissä ilmeisiä ristiriitoja. Eri asia on sen sijaan, miten keskeiset osuustoimintaperiaatteet ovat tulleet huomioduksi lainsäädännössämme ja erityisesti se, miten ne linkittyvät osuuskunnan tarkoitukseen. Tämän osalta nostan esiin kaksi havaintoa:

Ensinnäkin demokraattista jäsenhallintoa koskeva ICA:n toinen periaate lähtee yksiselitteisesti siitä, että ensimmäisen asteen osuuskunnissa (siis osuuskunnissa, joissa jäsenten enemmistö on luonnollisia henkilöitä) on noudatettava niin sanottua jäsen ja ääni -periaatetta.⁴⁵ Tämän osalta OKL 1:6:ssä on säädetty osuuskunnan päätöksenteossa noudatettava enemmistöperiaatteesta, mutta jäsen ja ääni -periaatetta ei ole nostettu ”osuuskunnan toiminnan keskeisten periaatteiden” (siis lain ensimmäisen luvun periaatteiden) joukkoon. Asiasta on säädetty vasta lain viidennessä luvussa (”Osuuskunnan kokous ja edustajisto”) siten, että ”[j]äsenellä on osuuskunnan kokouksessa yksi ääni kaikissa kokouksessa käsiteltävissä asioissa, jollei säännöissä määrätä toisin” (OKL 5:13.1). Viimeksi sanottua on ensimmäisen asteen osuuskuntien osalta tarkennettu siten, ettei jäsenen äänimäärä saa olla suurempi kuin kaksikymmentä kertaa toisen jäsenen äänimäärä (OKL 5:13.2).

44 Määritelmä kuuluu seuraavasti:

”A co-operative is an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social, and cultural needs and aspirations through a jointly-owned and democratically-controlled enterprise.”

45 Itse asiassa demokraattinen jäsenhallinto sisältyy myös ICA:n määritelmään osuuskunnasta. Ks. alaviite 44.

Kansainvälisessä osuuskuntaoikeudellisessa tutkimuksessa asenteet edellä kuvattua sääntelymallia kohtaan ovat olleet pääasiassa kielteisiä. Esimerkiksi Antonio Fici, Hagen Henry ja Hans-Herman Münkner ovat joko kategorisesti torjuneet ajatuksen jäsen ja ääni -periaatteesta poikkeamisesta (katsoen jäsendemokratian kuuluvan osuuskuntamallin ytimeen ja olevan osuuskuntien distinktiivisin ominaispiirre suhteessa osakeyhtiöihin) tai ainakin suhtautuneet siihen varauksellisesti.⁴⁶ Lainsäädäntöhistoriastamme puolestaan ilmenee, että asia on nähty Suomessa toisin ja vuoden 2001 osuuskuntalaista lähtien jäsen ja ääni -periaatteen kohdistuvaa sopimusvapautta (siis mahdollisuutta poiketa siitä sääntömääräyksin) on alati laajennettu.⁴⁷ Uudemmassa oikeustutkimuksessa on jopa esitetty, että määräysvallan jakautuminen pitäisi jättää kokonaan osuuskuntien itsensä päätettäväksi asiaksi.⁴⁸

Itse katson, että erilaisten hierarkkisten rakenteiden luominen osuuskunnan jäsenten välille (ja ainakin, jos äänten jakaminen ei perustu esimerkiksi osuuskunnan palveluiden käytön kaltaiseen osuuskunnan tarkoitusta tukevaan perusteeseen) johtaa väistämättä osuuskunta-aatteen keskiössä olevien periaatteiden – demokratia, tasa-arvo ja solidaari-

suus – laimentumiseen.⁴⁹ Toisin sanoen, kun jäsen ja ääni -periaate on keskeinen osa osuuskuntien identiteettiä, siitä poikkeaminen (tai osuuskuntalain tapauksessa sen tahdonvaltaistaminen) on ristiriidassa sen arvomaailman kanssa, johon osuuskuntamalli keskeisesti perustuu. Käytännössä periaatteesta erkaantuminen tarjoaa maaperän määräysvaltakeskittymien syntymiselle samalla heikentäen vähä-äänijäsenten suhteellista residuaalikontrolia ja demokratian tunnetta päätöksenteossa.⁵⁰ Jäsen ja ääni -periaate tulisi siksi nostaa OKL 1 luvun keskeisten periaatteiden joukkoon – enemmistöperiaatteen rinnalle – ja siihen liittyvän sopimusvapauden laajentamista tulisi arvioida taloudellisten tehokkuuden ja kilpailukyvyyn lisäksi jäsendemokratian vaalimisen kannalta.

Toiseksi osuuskunnan tarkoitussäännös ei heijasta millään tavalla osuuskuntien vastuuta toimintaympäristöstään, siis ICA:n seitsemättä periaatetta. Jukka Mähönen

49 Vastaavasti esimerkiksi alaviitteessä 57 sivuttavassa PECOL:ssa jäsen ja ääni -periaatteesta poikkeamiselta on edellytetty osuuskunnan tarkoitusta ja jäsendemokratiaa tukevaa perustetta. Ks. Fajardo et al. (2017), 59–60 ja 65. Reaalimaailman esimerkkinä voidaan puolesta mainita Norjan osuuskuntalaki, jonka 38.2 §:n mukaan ensimmäisen asteen osuuskunnissa ainoa sallittava peruste poiketa jäsen ja ääni -periaatteesta on äänimäärän sitominen osuuskunnan kanssa tehtäviin transaktioihin. Tällöinkään jäsen ei voi saada äänten enemmistöä.

50 Ks. samansuuntaisesti Gurkov (2022), 6–9, Münkner (2016), 97–98 ja Mähönen (2018), 931–932, joka on peräänkuuluttanut tarvetta löytää sellaisia rahoitusmalleja, joilla voidaan ennemminkin palauttaa kuin heikentää yritystoimintaan osallistuvien yrittäjyyden ja omistajuuden tunnetta.

46 Fici (2013), 48–49, Henry (2017), 47 ja Münkner (2015), 111–112. Ks. samansuuntaisesti Gurkov (2022), 4–5.

47 Sen sijaan vuoden 1954 osuuskuntalain 53.1 §:ssa poikkeaminen jäsen ja ääni -periaatteesta sallittiin vain toisen asteen osuuskunnille.

48 Collin (2018), 115.

onkin aivan oikeassa huomauttaessaan, ettei OKL 1:5 tue vastuullisuutta ja kestävyyttä, vaan korostaa vain jäsenten etua. Tässä mielessä osuuskunta ei eroa millään tavalla osakeyhtiöstä ja voidaan jopa sanoa, että osuuskuntalain perusteluissa kestävyyteen on suhtauduttu välinpitämättömämmin kuin osakeyhtiölakia koskevassa hallituksen esityksessä.⁵¹ Monien suurten osuuskuntien kohdalla tämä epäkohta vielä ikään kuin kertaantuu siinä, kun ne ovat ryhtyneet noudattamaan pörssiyrityksiä (siis listattuja osakeyhtiöitä) varten luotua corporate governance -koodia, jossa siinäkin peräänkuulutetaan omistajakeskeisyyttä.⁵² Suomessa ei näet ole luotu omaa hallinnointikoodia osuuskunnille, eikä sellaista ole tietävästi tekeilläkään.⁵³

Jos tarkastelun kohteena olisi osakeyhtiölaki, toiminnan tarkoitusta koskevan säännöksen tarkistaminen ei nähdäkseni olisi tarpeen, koska yhteiskunnallinen vastuullisuus on jo sisäänrakennettu osakeyhtiöiden noudattamaan valistuneeseen arvonmaksimointidoktriiniin.⁵⁴ Sen

51 Ks. osakeyhtiölain osalta HE 109/2005, 38–39 ja osuuskuntalain osalta HE 185/2012, 20.

52 Mähönen (2019), 450 ja 455–456.

53 Vertailukohtana mainittakoon, että Ruotsissa Svensk kooperativ on antanut osuuskunnille hallinnointikoodin (”Kooperativ kod – Svensk kod för styrning kooperativa och ömsesidiga företag”), jossa tosin siinäkin korostuu jäsenkeskeisyys yhteiskuntavastuun toteuttamisen jäädessä täysin yhteisön oman tahdon varaan.

54 Ks. mm. Airaksinen et al. (2020), 143–149. On tosin huomattava, että valistunut arvonmaksimointi edustaa niin sanottua ”heikkoa yhteiskuntavastuuta”, joka on tuskin suoraan rinnastettavissa ICA:n seitsemännessä periaatteessa peräänkuulutettuun vastuullisuuteen. Ks. Guidance Notes to the Cooperative Principles (2015), 85–97.

sijaan osuuskuntien osalta tilannetta on arvioitava hieman toisin ottaen yhtäältä huomioon, ettei edes lainvalmistelussa ole viittauksia pitkäjänteisyyteen tai vastuullisuuteen, vaikka monissa osuuskuntatyypeissä (kuten tietyissä tuottajaosuuskunnissa) jäsenten intressit ovat äärimmäisen pitkäjänteisiä.⁵⁵ Toisaalta on myös muistettava, että osuustoiminnallisuuden ytimeen kuuluva ICA:n seitsemäs periaate ei ole mitenkään sen heikompi tai tahdonvaltaisempi kuin muut osuustoimintaperiaatteet.⁵⁶ Tätä vasten olisi paikallaan harkita, pitäisikö OKL 1:5 muotoilla siten, että se edellyttäisi osuuskunnan palvelevan jäsentensä intressejä yhteisön toimintaympäristön hyvinvointia tukevalla tavalla.⁵⁷ Tämä ei kuitenkaan tarkoittaisi siirtymistä niin sanotun vahvan yhteiskuntavastuun malliin,⁵⁸ koska se miten ja missä laajuudessa osuuskunnan tulisi tukea toimintaympäristönsä hyvinvointia, olisi jätettävä asianomaisen yhteisön omaan harkin-

55 Airaksinen (2023), 177.

56 Ks. mm. Cusa (2022), 246–247, Henry (2017), 45, Meira (2022), 226 ja Pönkä (2019b), 683.

57 Vertailukohtana mainittakoon, että the European Research Institute on Cooperatives and Social Enterprises (”Eurisce”) on julkaisemassaan osuuskuntaoikeudellisessa periaatekoelmassa ”Principles of European Cooperative Law” (”PECOL”) lähtenyt siitä, että osuuskuntien on tuettava pääasiassa jäsentensä intressejä. Kursivoitu ilmaisu tarkoittaa, että osuuskunnat saavat ottaa huomioon muitakin kuin jäsentensä intressejä, joskin tällainen ”altruismi” on niiden omasta tahdosta kiinni. Fajardo et al. (2017), 25–26.

58 Ks. heikon ja vahvan yhteiskuntavastuun erottelusta mm. Airaksinen (2023), 318–322.

taan.⁵⁹ Osuuskuntaoikeudellisessa tutkimuksessa onkin lähdetty varsin yksimielisesti siitä, ettei osuuskunta ole (eikä sen tarvitse olla) ole benefit corporation -tyyppinen yhteiskuntavastuuseen sitoutunut yritys tai hyväntekeväisyysjärjestö, vaikka se kantaisikin vastuuta toimintaympäristönsä hyvinvoinnista.⁶⁰

Edelleen ICA:n seitsemäs periaate olisi mahdollista linkittää johdon tehtävää koskevaan OKL 1:8:ään, jonka mukaan ”[o]suuskunnan johdon on huolellisesti toimien edistettävä osuuskunnan etua”. Tähän liittyen on erityisen merkille pantavaa, ettei lainvalmistelussa tai oikeuskirjallisuudessa ole juuri kiinnitetty huomiota siihen, mitä osuuskunnan etu oikeastaan tarkoittaa.⁶¹ Vaikuttaisi kuitenkin ilmeiseltä, että tässä kontekstissa osuuskunnan etu samastuu ennen kaikkea jäsenten (mukaan lukien osuuksien ja osakkeiden omistajien) eduksi,⁶² mikä on sikäli ongelmallista, että mikäli osuuskuntien toiminta ohjautuu yksinomaan omien jäsenten etujen mukaisesti, on vaarana, että ne siirtyvät ennemmin tai myöhemmin noudattamaan samaa liiketoimintamallia kuin osakeyhtiöt.⁶³

3.2.2 Osuuskunnan rahoitus

ICA:n periaatteiden näkökulmasta myös osuuskunnan rahoitusta koskevat sääntelyratkaisut ovat alttiita kritiikille. Tämä kritiikki johtuu ennen kaikkea siitä, että osuuskuntien potentiaali hankkia oman pääoman ehtoista rahoitusta on heikko, eikä tähän epäkohtaan ole pystytty tarjoamaan toimivia ratkaisuja osuuskuntakentältä tulleesta paineesta huolimatta.⁶⁴ Sanottu koskee erityisesti vuoden 1954 osuuskuntalain muutoksella vuonna 1989 sallittuja sijoitusosuuksia ja vuoden 2013 osakeyhtiölaissa sijoitusosuudet korvaneita (jako-osattomia ja äänivallattomia osakeyhtiön osakkeita muistuttavia) osuuskunnan osakkeita.⁶⁵ Yhtäältä monimutkaisen sääntelyn, toisaalta heikkojen varallisuus oikeuksien ja välittömän kontrollivallan puuttumisen takia sijoitusosuuksien suosio jäi hyvin vähäiseksi; osuuskunnan osakkeiden suorastaan olemattomaksi. Sanottujen kokemusten pohjalta, ja osuustoiminnan keskeiset periaatteet huomioiden, voidaan siis yhtäältä todeta, että osuuskuntakontekstissa osakeyhtiöpuolelta kopioidut (osuuskunnan sääntömääräyksillä räätälöitävät) oman pääoman ehtoiset rahoitusinstrumentit eivät ole houkuttelevia sijoituskoh-

59 Itse asiassa ICA:n seitsemäs periaatekin on muotoiltu siten, että osuuskuntien on edistettävä kestävää kehitystä ”through policies approved by their members”.

60 Ks. mm. Fici (2014), 540–542. Monessa maassa yleistä etua palvelevia osuuskuntia varten on luotu erityissääntelyä, mikä on saanut verraten paljon huomiota oikeuskirjallisuudessa. Ks. mm. Argyrou & Lambooy (2017), Fici (2023) ja Galera (2017).

61 Laine (2019), 16–18.

62 Ks. mm. Mähönen & Villa (2021), 25.

63 Mähönen (2018), 952.

64 Tutkimuksessa on myös havaittu, etteivät jäsenet ole olleet tyyppillisesti kovin halukkaita sijoittamaan pää-omaa osuuskuntiinsa. Ollila (2015), 78.

65 Ks. osuuskunnan osakkeen oikeudellisesta luonteesta Collin (2018), 107–114. Collin luonnehtii sanottuja osakkeita ”epäaidoiksi osakkeiksi”. Käytännössä ”osake” nimikettä on tässä kontekstissa pidetty epäonnistuneena ja väärinkäsityksiä aiheuttavana. Immonen et al. (2015), 82

teita⁶⁶ ja toisaalta väittää, etteivät ne ole mitenkään yhteensopivia osuuskunnan tarkoituksen ja jäsenkontrollia korostavan ICA:n neljännen periaatteen kanssa.⁶⁷

On tärkeää huomata, ettei esitetty kritiikki ole suinkaan uutta tai tässä keksittyä. Muun muassa Jesse Collinin, Alexander Gurkovin, Petri Ollilan ja Veikko Vahteran verraten tuoreissa tutkimuksissa on kaikissa nostettu esiin osuuskuntien oman pääoman ehtoisen rahoituksen hankintapotentiaalin kasvattamisen ja keskeisten osuustoimintaperiaatteiden vaalimisen välillä vallitseva ratkaisematon ristiriita.⁶⁸ Tämän ristiriidan ytimessä on osuuskunnan jäsenten ja oman pääoman ehtoisten sijoittajien välinen intressikonflikti, jota Vahtera on kuvannut osuvasti päämies-agenttiteorian avulla.⁶⁹ Voidaan jopa sanoa, että juuri tässä konfliktissa piiryy osuuskuntien ja osakeyhtiöiden keskeisin ero, eli mitä houkuttelevammaksi sijoituskohteeksi esimerkiksi osuuskunnan osake (tai muu vastaava instrumentti) määritetään (siis mitä vahvemiksi siihen kuuluvat varallisuus- ja kontrollioikeudet asetetaan), sitä kauemmaksi ajaututaan

66 Esimerkiksi Margaret Lund on todennut osuvasti, että “[c]ooperatives differ fundamentally from other business entities in that they do not promise unlimited -- or even particularly high -- rates of return in exchange for the risk of ownership”. Lund (2013), 8. Suomen oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Mähönen ja Seppo Villa ovat pitäneet osuuskunnan osaketta suorastaan epäonnistuneena uudistuksena. Mähönen & Villa (2021), 174.

67 Periaatteen ensimmäisen virkkeen mukaan “[c]o-operatives are autonomous, self-help organisations controlled by their members”.

68 Collin (2018), Gurkov (2023), Ollila (2015) ja Vahtera (2014).

69 Ks. myös Gurkov (2022), 8–9.

osuuskunnan palvelufunktiosta ja jäsenval-
lan periaatteesta.

Esitetyn valossa olisi siis syytä miettiä tarkasti, miten osuuskuntien rahoituksen hankintamahdollisuuksia pystytään sääntelyteitse aidosti parantamaan ja tähän liittyen, voiko osuuskunta hankkia rahoitusta samalla tavalla oman pääoman ehtoisesti kuin osakeyhtiö menettämättä osuustoiminnallista identiteettiään. Kyse olisi sikäli merkittävästä paradigmman muutoksesta, että lainvalmistelussa keskustelu vaikutuskeinoista osuuskuntien pääomatarpeeseen alkoi jo 1970-luvulla⁷⁰ eikä tässä keskustelussa ole juuri tapahtunut kuluneiden vuosikymmenten aikana edistystä. Tämä johtunee yhtäältä uuden tutkimustiedon niukkuudesta, toisaalta siitä, että suurten osuuskuntien tarpeet ovat saaneet kenties suhteettoman paljon huomiota.⁷¹ Edelleen keskustelua osuuskuntien rahoituksesta värittää pitäytymisen rahoitusvaihtoehtojen dikotomiassa, siis siinä, että ainoa vaihtoehto oman pääoman ehtoistelle rahoitukselle on velkaraha. Osuuskunnilla on kuitenkin käytössään myös muunlaisia (hybridimuotoisia) rahoituslähteitä, jotka ovat jääneet

70 Ks. OM 8/1978, 7–8 ja 11–1

71 Suurten osuuskuntien osalta on huomion-arvoista, että niiden keinot hankkia rahoitusta (esimerkiksi listaamalla omaa pääomaa hankkivan tytäryhtiön osakkeet) poikkeavat olennaisesti pienemmistä osuuskunnista. Kuten Collin tuonut esiin, kaikkia näitä keinoja leimaa kuitenkin eräänlainen osakeyhtiökeskeisyys, siis se, että rahoituksen hankinta perustuu joko osakeyhtiömuodon hyväksikäyttöön (ns. ”suomalainen” tai ”irlantilainen malli”) tai tähtää koko osuuskuntamuodon hylkäämiseen. Collin (2018), 113–114. Tähän liittyen on vielä

vähälle huomiolle (kuten pääomalaina).⁷² Lisäksi on huomionarvoista, että erilaiset fintech-maailman innovaatiot, kuten joukkorahoitus ja kryptovaluutat, ovat alkaneet herättää osuuskuntakontekstissa kiinnostusta.⁷³

4. Lopuksi

Tässä artikkelissa on pohdittu, mihin suuntaan osuuskuntalaki olisi kehitettävä. Vertailukohtana on käytetty ICA:n periaatteita, koska osuustoiminnallisuuden identiteetti heijastuu niistä kenties paremmin kuin mistään muusta lähteestä. Aiheen tutkimisen tarve puolestaan johtuu

---

huomautettava, että Suomessa tällainen osakeyhtiöriippuvuus ei olisi sinänsä edes välttämätöntä, koska vuoden 2013 osuuskuntalakiin otettiin niin sanottua pörssiosuuskuntaa koskevat säännökset. Käytännössä nämä säännökset ovat kuitenkin jääneet lähes kuolleiksi kirjaimiksi, koska osuuskuntien listautumisia on ollut vain yksi (Arvo Sijoitus-osuuskunta, jonka osakkeet ovat olleet kaupankäynnin kohteena 20.6.2023 lukien Nasdaq First North Growth Market Finland markkinapaikalla). Ks. Rantala (2023), 311–312. Tätä vasten ei ole yllättävää, että muuallakin maailmassa pörssiosuuskunnat ovat hyvin harvinaisia.

⁷² Itse asiassa myös osuuskunnan antamaa osuutta ja osaketta on pidetty (”taloudellisesti ja sisältöpainotteisen periaatteen näkökulmasta katsottuna”) välipääomarahoituksen piiriin sijoittuvina rahoitusvälineinä. Ks. Immonen et al. (2015), 25.

⁷³ Ks. mm. Mähönen (2018), 941–946 sekä Gurkov (2022) ja (2023), jotka ovat tutkimuksissaan maininneet esimerkkejä muun muassa joukkorahoitusta ja kryptovaluuttoja hyödyntäneistä osuuskunnista.

siitä, että Suomen – kuten monen muunkin maan – osuuskuntaoikeudessa on havaittavissa selvää erkaantumista eräistä osuustoiminnan keskeisistä arvoista ja periaatteista. Perusteina tällaiselle kehitykselle on käytetty lähinnä taloudellista tehokkuutta ja kilpailukykyä, minkä lisäksi esiintyy sellaista ajattelua, että osuuskunnille olisi jotenkin kannattamatonta seurata osuustoimintaperiaatteita.⁷⁴

Kysymys siitä, millaista osuuskuntien sääntelyn pitäisi olla, on rajaamattomana aivan liian laaja ja ylimalkainen. Näin ollen tässä artikkelissa on keskitytty osuuskunnan tarkoitusta ja rahoitusta koskevaan sääntelyyn (jakso 3.2). Osuuskunnan tarkoituksen osalta keskeisin havainto on se, etteivät ICA:n periaatteet ja niiden taustalla vaikuttavat arvot näy riittävässä määrin varsinkaan OKL 1 luvussa. Artikkelissa on muun muassa suositettu jäsen ja ääni -periaatteen nostamista osuuskunnan toiminnan keskeisten periaatteiden joukkoon sekä jäsendemokratian merkityksen painottamista pohdittaessa tarvetta laajentaa sääntöperusteista sopimusvapautta. Lisäksi on ehdotettu, että OKL 1:5 (ja mahdollisesti OKL 1:8) tulisi muotoilla niin, että se heijastaisi ICA:n seitsemättä periaatetta eli osuuskuntien vastuuta toimintaympäristöstään. Oikeustutkimuksessa onkin katsottu, että osuuskuntamuotoiseen yrittämiseen on sisäänrakennettu sellaista kestävyyspotentiaalia, joka on vierasta – tai ei ainakaan yhtä luonteenomaista – kasvuun ja voiton tavoitteluun keskittyville osakeyhtiöille.⁷⁵

---

⁷⁴ Gurkov (2023), 439. Kirjoittaja ei tosin itse ole tätä mieltä.

⁷⁵ Ks. mm. Pönkä (2019b) ja siellä mainitut lähteet.

Rahoituksen osalta artikkelissa on kyseenalaistettu osakeyhtiöpuolelta kopioitujen oman pääoman ehtoisten rahoitusinstrumenttien toimivuus osuuskuntakontekstissa. Kyseenalaistuksen taustalla on useiden tutkijoiden tekemä havainto siitä, että rahoituksenhankintapotentiaalin kasvattaminen tapahtuu lähes väistämättä osuustoimintaidentiteetin kustannuksella. Näin ollen olisi tarkoituksenmukaisempaa keskittää huomio vaihtoehtoiisiin rahoitusinstrumentteihin ja keskustelun käyminen siitä, millä hinnalla osuuskuntien kasvu lopulta tapahtuu: Ennen kaikkea johtaako se vieraantumiseen osuustoimintaa keskeisesti määrittävistä arvoista ja periaatteesta?

Koska artikkelissa on otettu kantaa siihen, millaista sääntelyn pitäisi olla, palaan vielä lopuksi lyhyesti kysymykseen siitä, minkälaisin kriteerein sääntelyn laatua olisi arvioitava. On näet selvää, että käytettäessä taloudellisen tehokkuuden ja kilpailukyvyn kaltaisia mittareita osuuskunnat eivät voi ottaa mittaa osakeyhti-

öistä – ainakaan muuttumatta itse voitontavoitteluyhteisöiksi. Olisikin hyvä pitää mielessä, että osuuskuntien kaltaisissa jäsenkeskeisissä palveluorganisaatioissa taloudellinen hyöty – jota ne siis toki tavoittelevat – on luonteeltaan erilaista kuin osakeyhtiöissä ja sen mittaamiseen tarvitaan erilaisia kriteereitä.⁷⁶ Osuuskuntien kohdalla myös osuustoiminnan arvot ovat keskeisellä sijalla ja hyvä niin, koska kestävyuden merkitystä painottavassa modernissa yritysmaailmassa näiden arvojen merkitys saattaa näyttää uudestaan voimansa. Voidaankin ajatella, että osuustoiminnallisuus – ja osuuskunta sen konkreettisena ilmenemismuotona – on yksi vastaus haasteeseen löytää sellaisia kestäviä liiketoimintamalleja, joissa jäsenten/omistajien hyöty yhdistyy luontevasti yhteisen hyvinvoinnin edistämiseen.

76 Ks. vastaavasti Henrj (2017), 46.

Kirjoittaja

Ville Pönkä

OTT, VT Ville Pönkä toimii yksityisoikeuden professorina ja tutkimuksesta vastaavana varadekaanina Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hän on erikoistunut sopimus- ja yhteisöoikeuteen sekä liiketoiminnan riidanratkaisuun.

Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta
ville.ponka@helsinki.fi

Kuva: Maarit Kytharju

Kirjallisuus

Airaksinen, M., Rasinaho, V., Alitalo, A., Oikarinen, M., Vammeljoki, M. & Puukka, J. (2020).

Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukytekijänä.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:39.

Airaksinen, M. (2023).

Osakkeenomistajakeseisyys, sidosryhmät ja yhteiskuntavastuu osakeyhtiöoikeuden järjestelmässä. Keuruu: Alma Talent.

Alanen, A. J. (1964).

Hannes Gebhard. Helsinki: Yhteiskirjapaino Oy.

Argyrou, A. & Lambooy, T.

(2017). An introduction to tailor-made legislation for social enterprises in Europe: A comparison of legal regimes in Belgium, Greece and the UK. *International and Comparative Corporate Law Journal*, 12(3), 47–105.

Birchall, J. (2009). A

Comparative Study of Co-operatives in Scotland, Finland, Sweden and Switzerland. Glasgow:

Co-operative Development Scotland.

Collin, J. (2018). Osuuskunnan osakkeet oman pääoman ehtoisena instrumenttina. *Defensor Legis*, 1, 100–115.

Cusa, E. (2022). Energy Cooperatives and Sustainable Development. Teoksessa W. Tadjudje & I. Douvitsa (toim.), *Perspectives on Cooperative Law: Festschrift in Honour of Professor Hagen Henry* (243–254). Singapore: Springer.

Björgvinsdóttir, Á. (2003)

Icelandic Company Law. *Scandinavian Studies in Law*, 45, 45–66.

Easterbrook, F. H. & Fischel,

D. R. (1989). The Corporate Contract. *Columbia Law Review*, 89(7), 1416–1448.

Engsig Sørensen, K. & Skovgaard Sørensen, C. E. (1996).

Omdannelse af amba til A/S - nogle praktiske bemærkninger. *Revision & Regnskabsvæsen*, 65(3), 9–26.

Fairbairn, B. (1994). The Meaning of Rochdale. *The Rochdale Pioneers and the Co-operative Principles.*

Saskatchewa: Center for the Study of Co-operatives.

Fajardo, G., Fici, A., Henry, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H-H. & Snaith, I. (2017).

Principles of European

Cooperative Law. Principles, Commentaries and National Reports. Cambridge: Intersentia.

Fici, A. (2013). Cooperative Identity and the Law. *European Business Law Review*, 24(1), 37–64.

Fici, A. (2014). The Essential Role of Cooperative Law. *The Dovenschmidt Quarterly*, 4, 147–158.

Fici, A. (2022). Social Enterprises and Social Cooperatives in the New Italian Legal Framework for Third Sector Organizations. Teoksessa W. Tadjudje & I. Douvitsa (toim.), *Perspectives on Cooperative Law: Festschrift in Honour of Professor Hagen Henry* (77–88). Singapore: Springer.

Fjørtoft, T. & Gjems-Onstad, O. (2013). Norway and the Scandinavian Countries.

Teoksessa D. Carcogna, A. Fici & H. Henry (toim.), *International Handbook of Cooperative Law* (563–583). Berliini: Springer.

Friis Hansen, S. (2018).

Selskabslovgivningen og de andre selskaber. Teoksessa J. Lau Hansen (toim.), *Selskabsloven – De første 100 år* (57–77). Kööpenhamina: Djøf Forlag.

- Galera, G. (2017). Social and Solidarity Co-operatives. An International Perspective. Teoksessa J. R. Blasi & C. Borzaga (toim.), *Oxford Handbook of Mutual, Co-Operative and Co-Owned Business* (171–183). Oxford: Oxford University Press.
- Guidance Notes to the Cooperative Principles (2015). International Cooperative Alliance (www.ica.coop/sites/default/files/2021-11/ICA%20Guidance%20Notes%20EN.pdf).
- Gurkov, A. (2022). Alignment of a Traditional Cooperative Identity to the Design of Decentralised Autonomous Organisations. *Nottingham insolvency and business law eJournal*, 10(9), 1–24.
- Gurkov, A. (2023). A New Look on Cooperative Identity in the Light of the EU Prospectus Regulation and Blockchain-Based Public Equity Financing. *European Business Law Review*, 34(3), 437–462.
- Hakulinen, Y. J. & Rapola, M. (1954) *Osuuskuntalaki selityksineen*. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja.
- Hallituksen esitys 12/1953 eduskunnalle osuuskuntia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi ("HE 12/1953").
- Hallituksen esitys 176/2001 eduskunnalle osuuskuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ("HE 176/2001").
- Hallituksen esitys 109/2005 eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi ("HE 109/2005").
- Hallituksen esitys 185/2012 eduskunnalle osuuskuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ("HE 185/2012").
- Harrison, R. (2013). Introduction. Teoksessa R. Harrison (toim.), *People Over Capital: The Co-operative Alternative to Capitalism* (10–18). Oxford: New Internationalist Publications.
- Heinonen, V. (2015). Osuustoiminnan pitkä linja ja kestävä kehityksen haasteet. Teoksessa S. Tenaw, V. Heinonen, S. Karhu & P. Ollila (toim.), *Osuuskunnat ja kestävä kehitys* (32–51). Vaasa: Kirjapaino Fram.
- Henry, H. (2013a). Finland. Teoksessa D. Carcogna, A. Fici & H. Henry (toim.), *International Handbook of Cooperative Law* (373–392). Berliini: Springer.
- Henry, H. (2013b). Trends and Prospects of Cooperative Law. Teoksessa D. Carcogna, A. Fici & H. Henry (toim.), *International Handbook of Cooperative Law* (803–823). Berliini: Springer.
- Henry, H. (2017). Co-operative principles and co-operative law across the globe. Teoksessa J. R. Blasi & C. Borzaga (toim.), *The Oxford Handbook of Mutual, Co-operative and Co-owned Business* (38–52). New York: Oxford University Press.
- Hilson, M. (2017). Consumer Co-operation in the Nordic Countries, c. 1860–1939. Teoksessa M. Hilson, S. Neunsinger & G. Patmore (toim.), *A Global History of Consumer Co-operation since 1850: Movements and Businesses* (121–144). Leiden: Brill.
- Holmström, B. (1999). Osuuskuntien tulevaisuus yritysmailman murroksen valossa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* (95)3, 496–507.
- Hrafnisdóttir, S. & Kristmundsson, Ó. H. (2019). *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Country fiche: Iceland*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Huttunen, A. (1990). *Osuustoimintalain synty ja muutokset*. Turku: Turun yliopiston offset-paino.

- Immonen, R., Ossa, J. & Villa, S. (2015). *Osuuskunnan pääoman hallinta. Osuuskunta-, kirjanpito- ja verolainsäädännön rajapinta muodostettaessa ja järjestettäessä osuuskunnan omaa pääomaa sekä jaettaessa osuuskunnan varoja*. Liettua: Talentum.
- Karakas, C. (2019). Cooperatives: Characteristics, activities, status, challenges. European Parliamentary Research Service, Briefing.
- Karhu, S. (2023). Osuustoiminnan ja yliopistojen yhteistyö jäsenomisteisten liiketoimintamallin kehittämiseksi 2000-luvulla. Teoksessa V. Vahtera & K. Rantasaari (toim.), *Yritys, kirjanpito, kestävyys – Juhlahulkaisu Jukka Mähönen* (193–212). Keuruu: Alma Talent.
- Kukkonen, M. & Torkkeli, A. (2022). Osuuskuntien rooli ja osuuskuntaverotus vastuullisemman yritysverojärjestelmän kehittämisen näkökulmasta: onko tulevaisuus sittenkin osuuskuntien eikä osakeyhtiöiden? *Verotus*, 71(4), 440–454.
- Laine, J. (2019). Yhteisön kannalta painava taloudellinen syy – vertailua osakeyhtiön ja osuuskunnan välillä. *Lakimies*, 1, 3–26.
- Lund, M. (2013). *Cooperative Equity and Ownership. An Introduction*. University of Wisconsin Center for Cooperatives.
- Meira, D. (2022). Cooperative Governance and Sustainability: An Analysis According to New Trends in European Cooperative Law. Teoksessa W. Tadjudje & I. Douvitsa (toim.), *Perspectives on Cooperative Law: Festschrift in Honour of Professor Hagen Henry* (243–254). Singapore: Springer.
- Mähönen, J. (2001). *Tulo ja pääoma. Kirjanpidon merkitys osakeyhtiön sääntelyssä*. Helsinki: Edita.
- Mähönen, J. (2018). Hajauttaminen, digitalisaatio ja osuustoiminta. *Lakimies*, 7–8, 928–953.
- Mähönen, J. (2019). Osuuskuntien ohjaaminen kestävään liiketoimintaan: Laki vai hallinnointikoodi, vai jotain muuta? *Defensor Legis*, 4, 443–461.
- Mähönen, J. & Villa, S. (2021). *Osuuskunta*. 3., uudistettu painos. Liettu: Alma Talent.
- Münkner, H-H. (2013). Worldwide Regulation of Co-operative Societies: An Overview. *Euricse Working Paper n. 53* | 13.
- Münkner, H-H. (2015). *Co-operative Principles and Co-operative Law*. 2. painos. Wien: LIT Verlag.
- Münkner, H-H. (2016). *Ten Lectures on Cooperative Law*. 2. painos. Wien: LIT Verlag.
- Norges offentlige utredninger 2002:6. Lov om samvirkeforetak ("NOU 2002:6").
- Novkovic, S. (2008). Defining the co-operative difference. *Journal of Socio-Economic*, 37(6), 2168–2177.
- Ollila, P. (2015). Tuottajaosuuskuntien kilpailuedut ja kehittymisen ongelmat taloustieteiden näkökulmasta. Teoksessa S. Tenaw, V. Heinonen, S. Karhu & P. Ollila (toim.), *Osuuskunnat ja kestävä kehitys* (62–91). Vaasa: Kirjapaino Fram.
- Osuustoimintalakikomitean mietintö 1952:14 ("KM 1952:14").
- Pentikäinen, S. (2023). Kodifointi suomalaisessa lainvalmistelussa – tapaustutkimus yhteisöoikeudellisesta sääntelystä. *Liikejuridiikka*, 9(2), 134–163.
- Pönkä, V. (2017). Osuuskuntaoikeudellisen tutkimuksen nykytila ja tulevaisuus Suomessa. *Liikejuridiikka*, 3(2), 183–201.

Pönkä, V. (2019a). Are Cooperative Societies Transforming into Cooperative Companies? Reflections on the Finnish Cooperatives Act. *European Business Law Review*, 30(1), 77–99.

Pönkä, V. (2019b). The cooperative as a driver for sustainable development. Teoksessa B. Sjøfjell & C. M. Bruner (toim.), *Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability* (682–695). Cambridge: Cambridge University Press.

Pönkä, V. (2020). The Current Status and Future Prospects of International Cooperative Law Research. *International and Comparative Corporate Law Journal*, 14(1), 1–26.

Pönkä, V. (2023). The cooperative movement and cooperative law in the Nordics. Teoksessa B. Sjøfjell & J. Mähönen (toim.), *Nordic Company Law. Broadening the Horizon* (129–149). Oslo: Universitetsforlaget 2023.

Rantala, T. (2023). Listaosuuskunta, jäsenyys ja omistajuus – eräitä huomioita. Teoksessa V. Vahtera & K. Rantasaari (toim.), *Yritys, kirjanpito, kestävyys – Juhlajulkaisu Jukka Mähönen* (311–327). Keuruu: Alma Talent.

van der Sangen, G. J. H. (2022). The Hybridization of Cooperatives and Cooperative Law. Insights from the Netherlands. Teoksessa W. Tadjudje & I. Douvitsa (toim.), *Perspectives on Cooperative Law: Festschrift in Honour of Professor Hagen Henrÿ* (159–171). Singapore: Springer 2022.

Seppelin, M. (2000). *Osuustoiminnan jalanjäljillä. Katsaus suomalaisen osuustoimintaliikkeen historiaan*. Mikkeli: Helsingin yliopiston Osuustoimintainstituutin julkaisuja.

af Schultén, C. G., Hakala, A., Heikonen, T., Varheenmaa, A. & Vuori, R (1978). Ehdotus osuuskuntalain tarkistamiseksi. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 8/1978 ("OM 8/1978").

de Souza, L. R. (2022). Evidence of Companization in Brazilian Cooperative Law. Teoksessa W. Tadjudje & I. Douvitsa (toim.), *Perspectives on Cooperative Law: Festschrift in Honour of Professor Hagen Henrÿ* (149–157). Singapore: Springer 2022.

Troberg, E. (2022). Professoriluento Turun yliopistossa marraskuussa 2022: Osuustoiminnalla ja keskinäisyydellä vastuullista liiketoimintaa ja hyvinvointia

laajoille kansanryhmille. Tekstiversio luennosta julkaistu osoitteessa www.utu.fi/fi/yliopisto/akateemiset-juhlat/professoriluennot/marraskuu-2022/eliisa_troberg.

Vahtera, V. (2014). Millaisille sääntelyratkaisuille Suomen yhteisöainsäädännön kokonaisuudistukset rakentuvat? – Esimerkkinä uusi osuuskuntalaki. *Defensor Legis*, 4, 626–642.

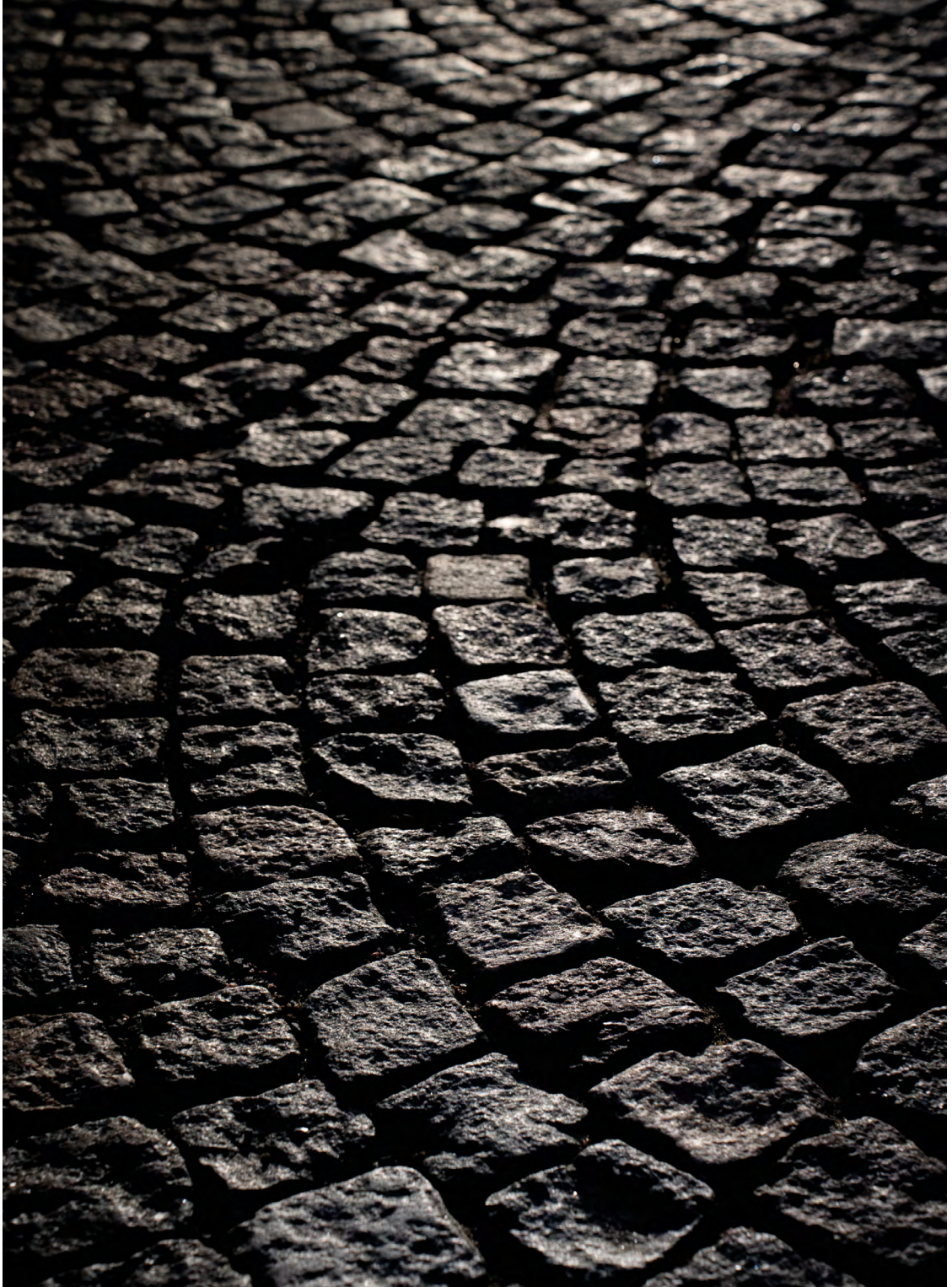
Zamagni, V. (2017). A Worldwide Historical Perspective on Co-operatives and their Evolution. Teoksessa J. Michie, J. Blasi & C. Borzaga (toim.), *The Oxford Handbook of Mutual, Co-operative and Co-owned Business* (97–113). New York: Oxford University Press.

#6

Learning From the Global Experience in Conflict Prevention

Timo Kivimäki

Abstract

This inaugural essay identifies some of the central blind spots in Western understanding of conflict prevention. Given that this essay is inaugural, and thus also intended to reveal my personal intellectual history and development in the field of peace research, the selection of blind spots is not determined by a focus on the main characteristics of Western practice or theory of conflict prevention, but rather, the focus is on those blind spots where I have my fingerprints in the collective body of criticism of Western ideas.

On the one hand, this identification of blind spots is done by means of research that contrasts elements of Western conflict prevention approaches with more successful non-Western methods. On the other hand, the article summarizes research indicating which framings and social realities predict conflict onset and escalation, exposing intellectual approaches that are detrimental to conflict prevention.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1. Introduction

There is a complaint that our academic understanding of international conflict prevention draws a disproportionate share of its lessons from Western experience (Acharya 2014). I see my own work belonging to the research program that aims to integrate lessons from areas and scholarship from outside Europe and North America into our West-centric global generalizations on peace and war (Acharya 2014; Bilgin 2008; Ling 2002; Takashi Inoguchi 2009). I use the East Asian experience of conflict prevention as a vehicle of criticism of the naturalised Western ways to prevent the onset and escalation of conflicts. This is mainly because the East Asian way of dealing with questions of peace and war has been very different from the Western way, and after the 1970s, Europe and North America have lost substantially greater numbers of lives per population in organized violence than East Asia has (Kivimäki 2010). In addition to learning from the East Asian solutions, I have used the UN as another successful case, where conflict prevention differs in some crucial ways from the ways of conflict prevention especially in the unilateral Western interventions. The UN, too, has been vastly more successful in its peacekeeping than have unilateral great powers with the support of smaller allies (Kivimäki 2021; 2024b). Yet, aside from my recent work (Kivimäki 2014; 2023), East Asian experience and wisdom have not substantially enriched the accumulated knowledge we have in the field of conflict prevention research. There is already some research on the East Asian peaceful change (Tønnesson 2017), but not much on how to learn from it in global conflict preven-

tion. At the same time, global lessons from the UN experience have been more common, even if the UN consistently gets more negative publicity in the media and political debate than its record in conflict prevention would warrant.

This inaugural article will explore some of the core lessons that we should learn from non-Western understanding of international relations and conflict prevention. I interpret conflict prevention broadly as focusing on all types of organized violence: state-based conflicts, non-state conflicts and one-sided violence (see Gleditsch et al., 2002), and using methods of containment/management of violent behaviour, resolving disputes and transforming conflict structures. Prevention in my vocabulary focuses on the prevention of the onset and intensification of conflicts, but also on the efforts to terminate conflicts. Blind spots here mean assumptions that some approaches of conflict prevention are "natural", and only ways of handling things that could be handled better in an alternative manner. My focus on blind spots covers only those naturalized ways of preventing conflicts which I have in my own research found as not the only ways and not even the best ways of reducing violence. After all, the intention of this inaugural essay is also to present my own intellectual development and research.

The main idea that I will focus on is the idea of transforming the international into domestic, by enforcing common norms with supranational power, much like the police does in functioning states. This I claim is the European experience after the challenge of extreme nationalism during the Second World War, when Europe started developing a peaceful

regional community by means of supranational institution, norm, and identity creation. Related to this idea, I will investigate an agent-centric, rather than a relational focus in much of Western practice and especially policy-relevant scholarship, power-centricity in conflict prevention and theory, as well as the primary focus on the perpetrator of violence that needs to be made accountable to stop organized violence.

While I focus on these questions as Western blind spots, I do acknowledge that Western scholarship and practice have also made great contributions to the practice and theory of conflict prevention, and that there is not just one West, but a great number of Western approaches. The blind spots that I identify are often such that the mainstream of Western (often Anglo-American) tradition represents, certainly not all Western scholars or practitioners. Nor do I imply with my focus on my own work, due to the nature of this essay, that I alone have discovered these problems in Western conflict prevention.

In addition to focusing selectively on Western conflict prevention, I am also selective of the theories I integrate my findings into. There is a wealth of theoretical literature critically focusing on the Western hegemonic liberal order and liberal peace thinking that I will disregard simply because my own research has not engaged with it. Scholars such as Roger Mac Ginty, Oliver Richmond, Edmond Newman, Roland Paris, and David Chandler (Chandler 2002; Mac Ginty 2008; Newman, Paris, and Richmond 2009) have derived their critique from a broader analysis of naturalized Western ways of understanding peaceful order in

terms of liberalism. Since my own work has not focused on broader liberal (including economic) realities but is narrowly focused on the realities of safety from violence, the broader critique of liberal peacebuilding has not been relevant for my own research. Thus, it is also lacking from this essay. While the liberal approach that Mac Ginty and others are talking about is becoming fragmented after the rise of illiberal Western leaders, the blind spots I am talking about here are still with us.

2. State Sovereignty, Local Solution, Representative Legitimacy and Peace

The history of Western Europe has warned us about ultra-nationalism while revealing the possibilities of peaceful development through lowering borders and integrating economies and people. This has been what has made a conflict between Germany and France as impossible as one between Tampere and Helsinki. Avoiding the over-generalization of our European experience does not mean that we cannot appreciate this process that pacified Europe or that we cannot offer this experience as a partial truth and a possible pathway to more peaceful global opportunities. In Europe, what used to be interstate anarchy has become regulated by institutions that resemble institutions inside states. The peoples of the European Union have a feeling of common security identity, and the idea of war between two EU member states has become unimaginable. The zone of order among people with

common norms, identities, and institutions, which used to be typical for nation-states, has expanded into the European region. This is, as Ibn Khaldun had already in the 14th century suggested, how community feeling and community integration can expand (bin Syed Jaafar Albar 2023; Wazir et al. 2022).

"The idea of war between two EU member states has become unimaginable."

Yet, there is a difference between the joint lowering of borders in a union, as exemplified by the creation of the European Union, and the experience in other regions. There empires undermined the state sovereignty of other countries by lowering their borders without compromising their own full sovereignty. The cosmopolitan interventionism (Appiah 2006; Beck 2006) that emphasizes human security and the rights of individuals disregarding borders and draws from an interventionist treatment of the theory of democratic peace (Brown, Lynn-Jones, and Miller 1996; Chih-Mao Tang 2011; Parmar 2014) globalizes the European experience. The assumption is that since European countries have managed to create a peaceful EU by subjecting their intrastate rule to some kind of supranational control, international peace should also be created

by subjecting conflict countries into international rule.¹ Only when atrocity criminals can be made accountable for their intrastate violence by means of international enforcement of humanitarian law using overwhelming force (Kaldor 2012, 128–29), can we achieve peace. And if the UN is too weak to enforce such Europeanization of the world, then democracies, or cosmopolitan powers (such as Canada, Norway, Amnesty International, and the EU, according to Kaldor, 2012, p. 139) must do this unilaterally. One of the architects of such policies, the UK's former Prime Minister, Tony Blair, has said that the diplomacy of democracies must offer humanitarian solutions, and military power must back up this diplomacy (Blair 2010, chap. 8). The West must be prepared to fight "over the values of civilization" (Blair 1999, 15). While the end result of such cosmopolitan interventionism could be imagined to be similar to that in Europe, the process is different, and thus the end result lacks local ownership. Humanitarian interventions have tended to kill the people they have tried to protect. On average, humanitarian interventions of the post-Cold War era have increased the number of fatalities of organized violence by 720% (Kivimäki 2019, 82)! For peace, the process to solutions is also important not only the

---

1 Here the difference, though, is that many Western countries want to participate in the production of accountability for others, yet, themselves only willing to be accountable to fellow EU members, and unwilling to subject themselves unconditionally to humanitarian laws such as the Genocide Convention or all the elements of international humanitarian institutions, including the International Criminal Court.

end result: peace is a product of local solutions in specific historical processes, and thus, different historical experiences of different regions may lead to different formulas for peace (Wiryo, 2008). What comes out of the imposition of international accountability is an empire, not a union.

Empires, rather than supra-national unions, are what most other regions have experienced. The deadliest conflicts in East Asia – the Vietnam War and the Korean War – are both examples of hegemonic outsiders, the US, the Soviet Union and China, interfering in domestic efforts to create their own systems of governance. Two-thirds of East Asia’s post-World War II fatalities of conflict come from intrastate conflicts in which other powers have participated. Only a very small fraction of these fatalities was produced before the interference of outside powers in intrastate conflicts (Kivimäki 2019, 114–20). As a result, it is understandable that the lessons East Asians have derived from their own histories do not prescribe the lowering of borders as a recipe for peace. On the contrary, lowering of borders has meant for East Asians the escalating interference of outsiders in otherwise limited intrastate conflicts. Thus, when East Asia reformed its international norms half a century ago, with the emergence of the Association of Southeast Asian Nations in 1967, and with the change in China in 1978-1979, the conclusion went in favour of stronger state sovereignty and the rejection of external influence in intrastate disputes. This worked for East Asia. While in 1946-1980 East Asia “contributed” more than 80% of global fatalities of conflict, since 1980, this share has fallen to under 5 percent (Kivimäki 2023, 57)! The miracle of

"Empires, rather than supra-national unions, are what most other regions have experienced."

pacification in East Asia started with the pacification of interstate relations in Southeast Asia (Kivimäki 2001), and this progress was later joined by the Chinese Northeast Asia (Kivimäki 2014). Furthermore, since intrastate disputants no longer invited foreign military support to their conflicts, authoritarian violence against domestic groups became much less severe: opposition to the government is no longer a serious security issue, and consequently, governments have no justifications for dealing with such opposition with military means, except in some exceptional cases (Kivimäki 2010, 518–21). The genocidal violence of Pol Pot’s Kampuchea or China’s Cultural Revolution are now just nightmares of the past.

Thus, it seems that Europe and the West could learn from the East Asian peacemaking here. The principle that UN peacekeeping has adopted of only facilitating the emergence of local solutions while keeping conflicting parties apart from each other, rather than imposing solutions, has worked much better (Kivimäki 2021, chap. 3). Clearly, we in the West should also learn from the UN experience rather than reducing UN resources and operating outside the organisation.

3. Criticising Western Biases by Studying the Social Realities that Authoritative Speech Acts Create

The discovery of the success of non-Western conflict prevention and its recipes which deviate from our “global” prescriptions has led me to systematically suspect the biases that conflict research and Western international politics have in conflict prevention. I have tried to see which of our naturalized collective interpretations constitute social realities that are conducive to peace. This exploration in search of pragmatic social constructs has been guided by my perhaps eccentric constructivist pragmatist understanding of knowledge as a pragmatic epistemic orientation to the world, as explicated in my book *Paradigms of Peace* (Kivimäki 2016). Comparisons of discursive developments with conflict developments not only reveal how speech acts create social realities and affect conflict developments, but also how the relationship between rhetoric and conflict developments is mutually constitutive. If we consider certain ways as natural ways of reacting to threats, it is to be expected that the intensification of violence makes us assume those ways.

The first, typically Western framing that constitutes problematic social realities in international relations is the focus on agents – actors that run world affairs – as independently existing entities. The idea that Finland has a consistent identity, rather than seeing “Finland” defined in relation to the other international entities,

leads to policies in which we can focus on the security of Finland as a thing, rather than focusing on peace between Finland and others. In such an agent-centric view, we assume Russian behaviour as emanating from the independent characteristics of Russia, not from Russia’s and Finland’s interaction: “Putin’s threats against Sweden and Finland, coup attempt against Montenegro, attack on Georgia, and two invasions of Ukraine show that he feels entitled to dominate and use violence against other countries” (Benitez 2022, 1). Yet, Russia’s attitude towards its neighbours or NATO’s enlargement during the Baltic round of enlargement, when the relationship between NATO and Russia was good, was very different from the Russian attitude towards the enlargement of NATO to Ukraine. This agent-centric framing has political implications, and it may not be the only way of treating world politics.

Galtung saw this distinction between agent-centric security thinking and relation-focused peace framing, and the greater funding, attention, and access to politicians with a security mindset as one of the reasons why peace research is critical and oppositional to mainstream political thinking (Galtung 1969). It is already in the grammar of the word “security” that there is a need to define the agent whose security we are talking about, whereas the grammar of “peace” requires us to define the relationship that is characterized by peacefulness. The lack of peace framing and focus on interactive relational processes are often missing in the Western mainstream IR theory that focuses on calculative individual rationality (Wendt 1998). According to relational sociology, this may follow from the tendency of

Western European languages to be biased towards substantialist thinking (Elias 1970, 111–12; Emirbayer 1997, 283; Jackson and Nexon 1999, 293).

In an alternative framing, such as in relationalist sociology, we cannot focus on things as ontologically independent of the relationships they are embedded in. The idea of viewing world politics relationally has been elucidated recently in the so-called Chinese School of International Relations (Yaqing Qin 2016; 2018). In a

"Closely related to the actor-centric framing of world politics is the idea of power as the necessary instrument in realistically dealing with security and peace."

relational analysis of international relations, the world is "a universe of interrelatedness"; it is "composed of continuous events and ongoing relations rather than substantial objects and discrete entities" (Hall and Ames 1987, 12–17; Yaqing Qin 2016, 35). "Actors are and can only be 'actors-in-relations'" (King 1985, 16; Yaqing Qin 2016, 36), and processes are "defined in terms of relations in motion" (Qin, 2016, p. 37).

The constructivist idea of the mutual constitution of structure and actor (Wendt 1987) has aligned with the notion of considering agents at least partly as products of their relationships and interactions with others. If authoritative speeches then constitute realities in which the common framing of international relations is focused on the peacefulness of relationships rather than understandings in which the action of our potential enemies is derived from an independent identity of that agent, this must have measurable consequences on the amount of organized violence. My recent research shows that this is the case. Relational language, as spoken by the president of the United States, with high frequencies of words such as "peace," without which one cannot frame international politics relationally, is statistically very significantly associated with a decline in fatalities of organized violence in American wars. By contrast, agent-centric language, with a high frequency of words like "security" and references to and characterizations of fixed identities, even positive ones, such as "innocent," are statistically very significantly associated with increasing numbers of fatalities in wars of the speaking nation (in my research, the United States, see Kivimäki, forthcoming): when presidents speak relational world politics into being, this is when peace has a chance.

Closely related to the actor-centric framing of world politics is the idea of power as the necessary instrument in realistically dealing with security and peace. "[W]hat is needed is not peacekeeping but the enforcement of cosmopolitan norms, i.e., the enforcement of international humanitarian and human rights law" (Kaldor 2012, 124–25). Kaldor, who

often represents the liberal Anglo-American humanitarian interventionist consensus, supports the Weinberger/Powell doctrine of overwhelming force in the production of security (Kaldor, 2012, pp. 128–129). Such law enforcement cannot be done neutrally: predatory actors and illegitimate representatives of groups simply must be made accountable (Kaldor, 2012, p. 128). Yet, the UN focuses on peaceful relations rather than the enforcement of its interpretations of norms. It acts in a neutral way between conflicting parties, without choosing sides. And of the 36 peacekeeping operations the UN has had in the post-Cold War era, it has failed only four times. In three of these cases its operation was eclipsed by a unilateral great power operation. In these four cases its operation has increased fatalities of violence both during and after its operation compared to the situation before its operation. Western great powers have failed in most of their unilateral humanitarian operations in the way in which the UN has failed only four times (Kivimäki, 2021, 88–114; 2024). However, the counter-productivity of power-centricity is not only visible if one compares power-centric Western operations with less power-centric UN operations. In Western humanitarian interventions the variation in the level of power-centrality also supports this. When US presidential speech is more power centric in US operations for protecting people from atrocity criminals, this is statistically significantly associated with the rise of fatalities in US war operations. Also, the number of fatalities increases in countries that the US president talks about in a power-centric manner, as I could find by comparing

coded texts of US presidential papers and conflict statistics (Kivimäki 2024a).

Close to the idea of power-centricity and agent-centricity is the idea of seeing accountability in international relations as something that brings perpetrators of violence to justice. This is another variant of the model of making the international realm like domestic order with the police and punishments for crimes. An alternative to such an idea of international retributive justice is the idea of seeing the mission for peace as something that focuses on the victims rather than the perpetrators. While the needs of justice for victims do oblige the perpetrator to compensations and measures to guarantee victims' safety in the future, the idea in such a framing is not to bring accountability by means of punishment to the perpetrator but rather by defining fairness after violent actions based on the needs of the victim of violence (Zehr 2002). While there have been efforts in Western criminology to adopt these ideas from many non-Western (Canadian First Nation, New Zealand Maori and many African traditional) communal practices, Western international relations, just as Western criminal administration, are still very much based on a focus on the punishment of the perpetrators. As Mamdani says, our responsibility to protect should not be treated simply as responsibility to punish, as has been, according to him, the Western way (Mamdani, 2010). There is some evidence in support of such an approach in crime control (Kathleen Daly 2004; Kathleen Daly and Stubbs 2006; Sharpe 1998; Zehr 2002), but recently, new evidence is emerging in favour of restorative, victim-centric approaches also in the prevention of conflict and conflict relapse

after peace agreements. Recent research on the impact of International Criminal Court's (ICC) investigations on the development of the numbers of fatalities of organized violence suggests that whenever the ICC is not able to deter future violence but justice focuses on more dialogical practices aiming at ending interactive spirals of violence against its victims, this is when the ICC investigation is associated with reduced levels of organized violence (Cacciatori and Kivimäki, forthcoming). Again, retributive justice requires an institutional setting in which the perpetrator of violence acknowledges the norms which their violence violates. In the absence of such an institutional setting, i.e., in the absence of a context of a well-functioning state, a more dialogical approach works better than enforcement of norms by means of retribution.

4. Conclusion

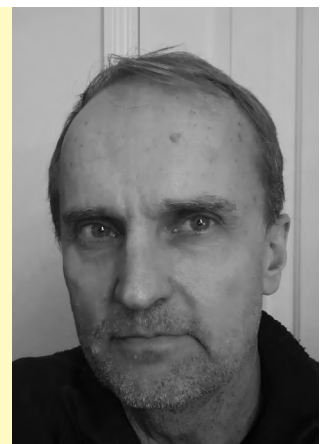
My personal intellectual path has revealed to me some blind spots in mainstream (Western) thinking of conflict prevention and peace. It started with discoveries of unexplored non-Western recipes for peace and continued towards a systematic, pragmatic exploration of what kinds of knowledge and interpretative social realities work for peace. By comparing authoritative speech acts with conflict developments, I have revealed some of the problematic social realities that hegemonic collective interpretations of conflict realities constitute. The results of this research encourage extreme humility: some of the mainstream premises of conflict prevention may be fundamentally flawed. Consequently, some of our great efforts at peace may turn out to be sources of a lot of organized violence. Peace practice requires humility and the recognition that our strongest norms and understandings of the only natural ways of conflict prevention may very well be problematic.

The Author

Timo Kivimäki

Timo Kivimäki is Professor of International Relations at the University of Bath (UK) and Senior Non-Resident Fellow at the Sejong Institute (Seoul, Republic of Korea). In addition to purely academic work Professor Kivimäki has been a frequent consultant to eleven governments, as well as to several UN and EU organizations on conflict prevention.

Dept of Politics, University of Bath, tak35@bath.ac.uk

References

- Acharya, A. (2014). Global International Relations (IR) and Regional Worlds: A New Agenda for International Studies*. *International Studies Quarterly* 58(4), 647–59. <https://doi.org/10.1111/isqu.12171>.
- Appiah, K. (2006). *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*. New York, NY: W.W.Norton & Co.
- Beck, U. (2006). *Cosmopolitan Vision*. Oxford: Wiley.
- Benitez, J. (2022). Was NATO Enlargement a Mistake? *Foreign Affairs*. April 19, 2022. <https://www.foreignaffairs.com/ask-the-experts/2022-04-19/was-nato-enlargement-mistake>.
- Bilgin, P. (2008). Thinking Past ‘Western’ IR? *Third World Quarterly* 29(1), 5–23. <https://doi.org/10.1080/01436590701726392>.
- Blair, T. (1999). *Doctrine of the International Community*. Speech given at the Economic Club, Chicago, 24 April.
- Blair, T. (2010). *A Journey*. New York, NY / Newark, NJ: Random House / Audible.
- Brown, M. E., Lynn-Jones, S. M. & Miller S. E. (1996). *Debating the Democratic Peace*. MIT Press.
- Cacciatori, M., & Kivimäki, T. Forthcoming. The International Criminal Court and Organised Violence: Can Justice Serve Peace?
- Chandler, D. (2002). *From Kosovo to Kabul*. London & Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Chih-Mao, T. (2011). Southeast Asian Peace: A Mixed Democratic and Capitalist Trajectory. In *East Asian Peace Program’s First Annual Conference, “Democracy and Peace in East Asia”*. Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University. Uppsala.
- Daly, K. & Stubbs, J. (2006). Feminist Engagement with Restorative Justice. *Theoretical Criminology* 10(1), 9–28.
- Daly, K. (2004). Restorative Justice: The Real Story. In *Restorative Justice*. Routledge.
- Elias, N. (1970). *What Is Sociology?* Translated by Stephen Mannell and Grace Morrissey. New York, NY: Columbia University Press.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology* 103(2), 281–317. <https://doi.org/10.1086/231209>.
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research* 6(3), 167–91. <https://doi.org/10.2307/422690>.
- Gleditsch, N. P., Wallensteen, P., Eriksson, M., Sollenberg, M. & Strand, H. (2002). Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset. *Journal of Peace Research* 39(5), 615–37.
- Hall, D. & Ames, R. (1987). *Thinking through Confucius*. New York, NY: State University of New York.
- Jackson, P. T. & Nexon, D. H. (1999). Relations Before States:: Substance, Process and the Study of World Politics. *European Journal of International Relations* 5(3), 291–332. <https://doi.org/10.1177/1354066199005003002>.
- Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. 3rd edition. Stanford, CA: Stanford University Press.
- King, A. Y. (1985). The Individual and Group in Confucianism: A Relational Perspective. In D. J. Munro (Ed.) *Individualism and Holism: Studies in Confucian and Taoist Values*. Ann Arbor, MI: Center for Chinese Studies, The University of Michigan.

- Kivimäki, T. (2001). The Long Peace of ASEAN. *Journal of Peace Research* 38(1), 5–25. <https://doi.org/10.2307/425780>.
-
- Kivimäki, T. (2010). East Asian Relative Peace - Does It Exist? What Is It? *Pacific Review* 23(4), 503–26.
-
- Kivimäki, T. (2014). *The Long Peace of East Asia*. Farnham/London & Cambridge MA: Ashgate/Routledge.
-
- Kivimäki, T. (2016). *Paradigms of Peace*. London: Imperial College Press.
-
- Kivimäki, T. (2019). *The Failure to Protect. The Path to and Consequences of Humanitarian Interventionism*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
-
- Kivimäki, T. (2021). *Protecting the Global Civilian from Violence: UN Discourses and Practices in Fragile States*. London: Routledge.
-
- Kivimäki, T. (2023). Could the East Asian Way of Peacekeeping Be a Recipe for Global Peace? *Journal of International Peacekeeping* 26(1), 55–79. <https://doi.org/10.1163/18754112-26010001>.
-
- Kivimäki, T. 2024a. Hegemonic Masculinity and the Power-Centric Method of Conflict Prevention. In T. Kivimäki (Ed.) *Research Handbook on Conflict Prevention*. Elgar Handbooks in Political Science Series. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
-
- Kivimäki, T. (2024b). Whose Conflict Prevention Works: Strong States vs. The Legitimate World Organisation. In T. Kivimäki (Ed.) *Research Handbook on Conflict Prevention*. Elgar Handbooks in Political Science Series. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
-
- Kivimäki, T.. forthcoming. Positive Peace Framing in the Middle East and North Africa: What Would It Mean?
-
- Ling, L. H.M. (2002). *Postcolonial International Relations*. London: Springer. <https://link.springer.com/book/9780333641552>.
-
- Mac Ginty, R. (2008). Indigenous Peace-Making Versus the Liberal Peace. *Cooperation and Conflict* 43(2), 139–63. <https://doi.org/10.1177/0010836708089080>.
-
- Newman, E., Paris, R., & Richmond, O. P. (2009). *New Perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo: UNU Press. <https://collections.unu.edu/view/UNU:2527>.
-
- Parmar, I. (2014). American Power and Philanthropic Warfare: From the War to End All Wars to the Democratic Peace. *Global Society* 28(1), 54–69.
-
- Sharpe, S. (1998). *Restorative Justice: A Vision for Healing and Change*. Edmonton, Alta., Canada: Edmonton Victim Offender Mediation Society.
-
- Albar S. H. bin S. J. (2023). Ibn Khaldun's Socio-Political Condition and Theory of 'asabiyyah and 'umran. In S. H. bin S. J. Albar (Ed.) *Ibn Khaldun's Theory and the Party-Political Edifice of the United Malays National Organisation*, (pp. 19–33). Singapore: Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-19-7388-8_2.
-
- Takashi I. (2009). Why Is There No Non-Western IR Theory. The Case of Japan. In A. Acharya & B. Buzan (Eds.) *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond Asia*, (pp. 51–68). London: Routledge.
-
- Tønnesson, S. (2017). *Explaining the East Asian Peace: A Research Story*. Copenhagen: NIAS Press.
-
- Wazir, A., Dawar, S., Khan, H. & Khalid, A. (2022). Ibn Khaldun Theory of Asabiyyah and the Rise and Fall of the Mughals

in South Asia. *Journal of Al-Tamaddun* 17 (December): 159–69. <https://doi.org/10.22452/JAT.vol17no2.12>.

Wendt, A. (1987). The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization* 41 (3), 335–70.

Wendt, A. (1998). *Social Theory of International Politics*. Cambridge International Relations 67. Cambridge: Cambridge University Press.

Yaqing, Q. (2016). A Relational Theory of World Politics. *International Studies Review* 18(1), 33–47. <https://doi.org/10.1093/isr/viv031>.

Yaqing, Q. (2018). *A Relational Theory of World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zehr, H. (2002). *Little Book of Restorative Justice: A Bestselling Book By One Of The Founders Of The Movement*. New York, NY: Good Books.

SUOMALAINEN TIEDEAKATEMIA
FINNISH ACADEMY OF SCIENCE AND LETTERS
ACADEMIA SCIENTIARUM FENNICA

Foorumi

#7

MUISTOKIRJOITUS

Pedro Echenique
Risto Nieminen

Philip W. Anderson: monipuolinen ja poikkeuksellinen tiedemies

Philip Warren Anderson, PWA, oli 1900-luvun jälkipuoliskon suurimpia teoreettisia fyysikkoja. Hän kuoli 29.3.2020 96 vuoden ikäisenä. Phil Anderson syntyi 13.12.1923 Indianapolisissa Yhdysvalloissa ja varttui Urbanassa, Illinoisissa vakaassa akateemisessa, mutta Andersonin mukaan ”rahattomassa” perheessä. Phil Anderson valmistui Harvardista ja oli lyhyen jakson toisen maailmansodan aikana Yhdysvaltain laivaston laboratoriossa antennija rakentamassa. Hän palasi Harvardiin ja suoritti tohtorin tutkinnon **John H. Van Vleckin** ohjauksessa. Anderson siirtyi Bell-puhelinyhtiön tutkimuslaboratorioon (”Bell Labs”), missä hän oli suuren osan urastaan, jakaen aikansa Bellin ja Cambridgen yliopiston Cavendish-laboratorion välillä vuosina 1967–1975 (hän oli aiemmin ollut Churchill Collegen *Overseas Fellow* vuonna 1962) ja myöhemmin Bellin ja Princetonin yliopiston välillä (1975–1984). Hän siirtyi

kokonaan Princetonin professuuriin vuonna 1984 ja jäi emeritukseksi 1997. Hän jatkoi aktiivista työtään lähes kuolemaansa asti.

Pienimpien ja suurimpien mittakaavojen fysiikalla on erityinen, äärimmäisyyksiin liittyvä viehätyksensä, joka kiehtoo kauneudellaan, syvyydellään ja salaperäisyydellään. *Kondensoituneen aineen fysiikka* on yhtä kiehtova ja vähintään yhtä kaunis: se pyrkii ymmärtämään monimutkaisuuden äärettömyyttä ja sitä kautta ”tavallisten” fysikaalisten objektien todellista luonnetta. Tämän alueen teoreettisen tutkimuksen, jolle Anderson omisti elämänsä (unohtamatta muille fysiikan alueille suuntautuneita retkiä, joiden joukossa on mm. Higgsin mekanismin tunnistaminen), viehätykseen liittyy tinkimätön vaatimus sopusoinnusta kokeellisten tulosten ja todellisuuden kanssa. Phil Anderson oli kondensoidun aineen fysiikan jättiläinen, joka antoi myös nimen tutkimusalueelleen, muutettuaan (yhdessä **Volker Heinen** kanssa) Cambridgen *Solid State Theory* -ryhmän nimeksi *Condensed Matter Theory* (TCM). Hänen originelli, syvälinen ja intuitiivinen lähestymistapansa, usein eri näkökulmista, muutti suuresti aiempaa tutkimuskäytäntöä ja puoltaa hänestä käytettyä termiä ”Dean of Condensed Matter Physics”.

Andersonin aikalaisia Bell-laboratoriossa, missä hän teki monet ensimmäisistä urauurtavista töistään, olivat mm. **Charles Kittel**, jota Anderson piti kiinteän olomuodon mestarina, sekä transistorin keksijä **William Shockley**, jota Anderson ihaili intellektuaalina. Anderson oli aina ylpeä työstään ja vuosistaan Bell-laboratoriossa. ”Olimme hyvin itsetietoisia, mutta siihen oli perusteita. Noina vuosina keksimme modernin teknologian”.

Tieteelliset saavutukset

Andersonin tieteelliset saavutukset ovat innoittaneet useita fyysikkosukupolvia. Monet niistä ovat Nobel-palkinnon arvoisia: antiferromagnetismi, *superexchange*, vahva ja heikko lokalisatio, Kondo-ilmiö, spinlasit, resonantti valenssidos, ortogonaalisuuskatastrofi, Higgsin mekanismi, ³He-suprajuoksevuus, korkean lämpötilan suprajohteet jne. Phil Anderson jakoi vuoden 1977 fysiikan Nobel-palkinnon kollegansa **Sir Nevill Mottin** ja väitöstyönsä ohjaajan Van Vleckin kanssa ”magneettisten ja epäjärjestyneiden systeemien elektronirakenteen teoreettisesta tutkimuksesta”.

Monet Andersonin läpimurroista liittyivät ajankohtaisiin aiheisiin, ja niiden kohdalla tunnustus tulee jakaa usealle henkilölle. Toisaalta monet, kuten lokalisatio ja spinlasit, ovat pääasiassa Andersonin ansiota. Tässä kirjoituksessa tyydymme lyhyesti kuvaamaan hänen tärkeimpiä saavutuksiaan sekä muita, kenties vähemmän tunnettuja kontribuutioita hänen ydinalueensa ulkopuolella.

Antiferromagnetismi

Lev Landau toi symmetriarikon käsitteen kondensoituneen aineen fysiikkaan osoittaen, että diskreetin symmetrian muutoksesta seuraa termodynaaminen faasimuutos. Vuoden 1952 artikkelissa Anderson kuvaa antiferromagnetismin uudenlaisena symmetrian rikkoutumisena, jossa perustila ei ole edes Hamiltonin operaattorin ominaistila, toisin kuin ferromagnetismin tapauksessa mutta

samoin kuin suprajohtavuuden tapauksessa. Sekä ferro- että antiferromagnetismissä perustila rikkoo Hamiltonin operaattorin täyden symmetrian, mistä seuraa Goldstonen moodien (spinaaltojen), massattomien eksitaatioiden olemassaolo, yleisenä seurauksena jatkuvan symmetrian spontaanina rikkoutumisena.

Anderson osoitti ensimmäisenä (1952), että jatkuvan symmetrian rikkoutumiseen liittyy välttämättä massaton bosoni. Tämä johtuu siitä, että symmetrian palautumiseen vaaditaan amplitudiltaan divergoiva ja energialtaan häviävä nollapisteen liike. Anderson osoitti myös, että koska antiferromagneetin Néel-perustila ei ole ominaistila, tarvitaan dynaaminen symmetrian palautuminen. Hän kuvaili sille efektiivisen Hamiltonin operaattorin ja arvioi, että symmetrian palautumisaika on vuosia. Tämä varhainen artikkeli, Andersonin sanoin, ”sisältää kaikkien myöhempien symmetriarikkoo ja Goldstonen moodeja koskevien ideoideni siemenen, samoin kuin mikroskooppisen ja mesoskooppisen fysiikan yhteyden”.

Superexchange

Elektronien identtisydestä johtuva vaihtovuorovaikutus (*exchange*) on ferromagneettinen ja liittyy metallisuuteen, kuten **Werner Heisenberg** ensimmäisenä osoitti. Useimmat magneettisia ioneja sisältävät eristeet ovat kuitenkin antiferromagneettisia. **Hans Kramers** selitti tämän johtuvan siitä, että transitiometalli-ionien vajaan *d*-kuoret sitoutuvat diamagneettisten ionien kanssa (esim. Mn-O-Mn). *Superexchange* on nimi mekanismille, jossa toisistaan etäällä

olevien atomien spinit kytkeytyvät, kun niiden aaltofunktiot menevät päällekkäin niiden välissä olevien atomien aaltofunktioiden kanssa. Happi on silta mangaanin *d*-orbitaalien väliselle vuorovaikutukselle. Tämän välittää tila, jonka energia on korkea elektronien välisen repulsion takia. Andersonin työ 1950-luvulla kulmineituu vuoden 1959 artikkeliin, jossa hän kuvaa mekanismin yksityiskohtaisesti, arvioi termin voimakkuuden ja vertaa sitä neutronisironnattauksiin. Kramers-Anderson-mekanismi on materiaalfysiikan klassikko, joka ilmenee yleisesti ferriiteissä, transitiometallioksidoissa, fluoridoissa jne.

Lokalisaatio

Andersonin tunnetuimpia tuloksia on hänen vuoden 1958 ennustuksensa, että vapaat elektronitilat voivat lokalisoitua, jos elektronit liikkuvat potentiaalitentässä, jonka epäjärjestys on riittävän suuri. Partikkelin liike kiinteässä potentiaalissa kuviteltiin asiaksi, josta kaikki tiedetään. Liikkeen pysähtyminen epäjärjestyksen johdosta on oiva esimerkki emergenssinä tunnetusta ilmiöstä. Harva fyysikko (Anderson itse kyllä, mutta ei Sir Nevill) oivalsi asian merkityksen. Vuoden 1958 artikkeli, jota Anderson luonnehti ”more profound than clear”, jäi aluksi huomiotta: se sai vuoteen 1968 mennessä vain 30 viittausta. Myöhemmin Anderson totesi sen olevan ”more quoted than read”. Siihen on nyt jo lähes 9000 Web of Science -viittausta.

1970-luvun lopulla ”Gang of Four” (Anderson, Abrahams, Licciardello, Ramakrishnan) esitti lokalisaatiomallin,

joka perustuu johtavuuden käyttäytymiseen systeemin koon ja dimension funktiona, ja yhdisti sen Thoulessin johtavuuteen. He esittivät mekanismin lokalisaation ilmestymiselle epäjärjestyksen kasvaessa ja mahdollistivat kokeellisesti testattavat ennusteet.

Lokalisaation käsite liittyi aluksi elektronien liikkeeseen, mutta se voidaan yleistää myös muihin aaltoihin. Se on yleinen aalto-optiikassa ja jopa valtameren aalloissa, joiden aallonpituudet ovat kilometrejä. Monet pitävät vuoden 1958 artikkelia Andersonin tärkeimpänä kontribuutiona sen yleisen tieteellisen merkityksen takia. Anderson itse, kenties ajatellen mieliprojektiaan Santa Fe -instituuttia (josta lisää myöhemmin), taisi asettaa etusijalle spinlasitutkimuksen monipuolisuuden ja impaktin.

Magneettiset momentit

1960-luvulla Anderson esitti metallien magneettisille epäpuhtauksille nimeään kantavan mallin, johon hän tiivisti mm. **Jacques Friedelin** ja **André Blandinin** esittämiä ideoita. Andersonin malli sisältää Mottin metalli-eriste-transition ja mielenkiintoisia yhteyksiä Kondon malliin. Andersonin ja Kondon mallit vaikuttivat myös renormalisaatioryhmäideoiden kehitykseen ja numeeriseen soveltamiseen. Kysymys lokaalien magneettisten momenttien syntymisestä, vaikka käsitteellisesti erilainen kuin elektronien lokalisaatio, on kuitenkin siihen yhteydessä, kuten Anderson huomautti Nobel-luennossaan. Lokalisaation ja momentin tasapainottuminen edellyttää elektronien kulkua

useiden polkujen kautta. Tilannetta kuvasi 1800-luvun matemaatikko **Charles Dodgson** (tunnetaan kirjailijanimellä **Lewis Carroll**), jonka kirjassa Kuningatar toteaa Liisalle, että hänen maassaan ”on juostava kovaa pysyäkseen samassa paikassa”.

Spinlasit

Anderson tutki yhdessä **Sir Sam Edwardsin** kanssa vuorovaikuttavia spinsysteemejä käyttäen yksinkertaista Hamiltonin funktiota, jossa vuorovaikutusten etumerkki ja voimakkuus vaihtelevat satunnaisesti. Työ on Andersonin arvostetuimpia ja kauaskantoisimpia.

Vuosina 1988-1990 Anderson kirjoitti *Physics Today* -lehteen yhteensä seitsemän kolumnia spinlaseista, osoitti niihin liittyvän teorian vaikeusasteen sekä alleviivasi, kuinka aluksi vähäpätöiseltä näyttänyt kokeellinen havainto, terävä piikki magneettisten metalliseosten susceptibiliteetin lämpötilariippuvuudessa, on paljastanut yhteydet koko joukkoon näennäisesti erillisiä ongelmia matemaatikassa, tietojenkäsittelytieteessä, neuroverkoissa ja hajautetuissa muisteissa, proteiinien laskostumisessa sekä yleisemmin kaikissa tilanteissa, joita dominoi satunnainen frustraatio ja kilpailu eri konfiguraatioiden välillä. Spinlasien teoria on innoittanut myös ison joukon käyttökelpoisia menetelmiä koneoppimisessa ja optimointitehtävissä.

Spinlasitutkimuksen aikana 1970-luvun puolivälissä Cambridgen professori Sam Edwards oli British Science Research Councilin (silloin SRC) puheenjohtaja ja matkusti Lontooseen päivittäin. Junamat-

kan aikana hän työskenteli spinlasien parissa, samoin kuin monissa SRC:n kokouksissa, joissa hän näytti tekevän muistiinpanoja, kun itse asiassa työsti spinlaseja käsitteleviä muistiinpanojaan. Joka lauantai Anderson ja Edwards tapasivat Cavendishin TCM-kahvihuooneessa ja keskustelivat tutkimuksen seuraavista askelista muiden TCM:n jäsenten kuunnellessa. Lauantaiset aamusessiot tarjosivat harvinaisen mahdollisuuden ja etuoikeuden seurata huippuajattelijoiden lämminhenkistä keskustelua.

Suprajohtavuus. Suprajuoksevuus. Higgsin mekanismi

Anderson sai laajalti tunnustusta **John Bardeenin** ohella suurena suprajohtavuuden specialistina. Hänen ansiotaan on mm. teoria, joka selittää suprajohtavuuden vähäisen herkkyyden ei-magneettisille epäpuhtauksille.

John Bardeen, Leon Cooper ja Robert Schrieffer julkaisivat vuonna 1957 BCS-teorian, joka selittää monissa metalleissa havaitun suprajohtavuuden. Tämä työ kuuluu 1900-luvun fysiikan suuriin saavutuksiin. Phil Anderson oivalsi heti BCS-teorian tärkeyden, ja laajensi sen sellaisiin suprajohtaviin faaseihin, joiden symmetriat poikkeavat alkuperäisen teorian oletuksista. Vuonna 1960 **Peter Morelin** kanssa julkaistu työ loi myöhemmin pohjan ^3He -supranestefaasiin identifioinnille Cornellin yliopistossa ja Teknillisessä korkeakoulussa. ^3He -supranesteellä on nollamagneettikentässä kaksi faasia. B-faasi on stabiili matalassa

lämpötilassa ja paineessa, ja sillä on isotrooppinen energia-aukko. A-faasi stabiloituu korkeammassa lämpötilassa ja paineessa, ja sillä on kaksi energia-aukon nollakohtaa. Kahden faasin olemassaolo indikoi, että ^3He on epätavallinen supra-neste, sillä kaksi faasia edellyttää, että mittasymmetrian lisäksi toinenkin symmetria on rikkoutunut.

Brian Josephson osallistui jatko-opiskelijana Andersonin luennoille Cambridge yliopistossa, ja sai idean ohuen eristekeherroksen toisiinsa liittämistä suprajohteista. Tämä johti Josephsonin julkaisemaan artikkeliin, joka ennustaa myöhemmin monia sovelluksia saaneet Josephson-ilmiöt. Anderson innosti kollegansa **John Rowellin** Bell-laboratoriossa verifioimaan ilmiöt kokeellisesti.

Anderson käytti myös BCS-teoriaa analysoimaan suprajohteiden kollektiivisia eksitaatioita. Hän osoitti, että toisin kuin muissa faasimuutoksissa suprajohtavuuteen liittyvä symmetriarikko ei johda matalaenergiisiin eksitaatioihin. Suprajohteessa symmetriarikko johtaa kollektiivisen aaltofunktion vaiheen valintaan (mittasymmetria). Symmetriaan liittyvä kollektiivinen muuttuja on elektronien lukumäärä. Suprajohteen kollektiiviset eksitaatiot ovat varattujen elektronien oskillaatioita, joiden synnyttäminen vaatii aallonpituudesta riippumattoman minimienergian, plasmonin energian. Tämä on yhteistä kaikille transitoille, joissa mittasymmetria rikkoutuu ja joissa ei ole pitkän kantaman vuorovaikutuksia.

Suprajohteen sisällä ei ole magneettikenttää. Tämä Meissner-ilmiö osoittaa, että suprajohteen sisällä sähkömagneettisen vuorovaikutuksen kantama on lyhyt, ikään kuin fotonilla olisi äärellinen massa. Anderson osoitti epärelativistista kenttä-

teoriaa käyttäen, että elektronitiheyteen kytkeytyneet fotonit muuttuu massalliseksi. Jo vuoden 1958 artikkelissaan hän toteaa, että ”varattua Fermi-kaasulla ei ole matalaenergiisiä kollektiivisiä moodeja vahvojen plasmavaikutusten takia, kun taas neutraalilla kaasulla on”.

Vuonna 1963 Anderson oivalsi, että suprajohtavuudesta löytynyt massan generoitumisen ilmiö voidaan yleistää hiukkasfysiikkaan. Ilmiö tunnetaan nykyisin yleisesti nimellä Higgsin mekanismi. Se on tärkeä osa **Sheldon Glashown, Steven Weinbergin** ja **Abdul Salam**in formulaamaa hiukkasfysiikan standardimallia. *Physical Review Letters* -artikkelissaan vuonna 1964 Peter Higgs toteaa, että ilmiö, jossa mittabosoni saa massan symmetriarikon kautta ”on vain relativistinen analogia plasmoni-ilmiölle, jolla Anderson on osoittanut, kuinka neutraalin suprajohtavan Fermi-kaasun massattomat eksitaatiot muuttuvat longitudinaalisiksi äärellisen massan plasmoneiksi, kun kaasu on varattu”. Anderson arvosti Higgsiä, joka toistuvasti tunnusti hänen alkuperäisen kontribuutionsa.

Korkean lämpötilan suprajohtavuus löydettiin vuonna 1987. Andersonin ilmiötä koskeva teoria oli **Linus Paulingin** resonoivien valenssidosten ideoiden inspiroima. Alun perin Anderson sovelsi tätä käsitettä Mott-eristeisiin, joissa kvanttifluktuaatiot tuhoavat pitkän kantaman antiferromagneettisen järjestyksen. Hänen työnsä viittasi perustilaan, joka on kvanttispinneste. Andersonin ideat ovat johtaneet aktiiviseen kvanttimaterian tutkimukseen, vaikka korkean lämpötilan suprajohtavuuden selityksenä ne eivät ole saaneet hänen muun työnsä tapaista laajaa hyväksyntää.

Tieteen ideat: emergenssi

Fysiikan tutkimuksen lisäksi Anderson pohti laajasti ja syvällisesti tieteen yleisiä kysymyksiä ja kirjoitti niistä elegantisti. Monet hänen esseistään on koottu kirjaksi *More and Different. Memories of a Thoughtful Curmudgeon* (World Scientific 2011). Alla on joitain mainintoja hänen jättämistään merkeistä.

Anderson oli kiinnostunut emergenssistä. Vaikka tämä sana ja käsite juontaa juurensa 1800-luvun biologiaan, Andersonin lyhyt kolumni *Science*-lehdessä vuonna 1972 avasi uuden tien ajatella, kun se esitti, vastoin reduktionistisia yksinkertaistuksia, uuden näkemyksen siitä, mikä on tieteessä fundamentaalista. Näkemys voidaan lyhyesti summeerata: uudet fundamentaaliset konseptit piirtyvät esiin, kun tarkastelemme ilmiöitä kompleksisuuden eri tasoilla.

Kaikki luonnontieteilijät hyväksyvät reduktionistisen hypoteesin, mutta se ei implikoi konstruktionistista hypoteesia. ”Se, että kaikki voidaan redusoida yksinkertaisiksi fundamentaaleiksi laeiksi ei tarkoita sitä, että voimme lähteä noista laeista ja rekonstruoida universumin.” Lakien yksinkertaisuus ja symmetria eivät ilmene niiden seurauksissa, kun symmetria on rikkoutunut. Kokonaisuus on paljon enemmän ja hyvin erilainen kuin osiensa summa. Vanhakantaisen marxismin termein määrä muuntuu laaduksi, tai kuten Anderson itse kuvaa käyttäen kehityksenä **Scott Fitzgeraldin** ja **Ernst Hemingwayn** 1920-luvulle ajoitettua dialogia nyt jo myyttiseksi muuttuneen *Science*-artikkelinsa loppulauseena:

Fitzgerald: ”The rich are very different from us”.

Hemingway: ”Yes, they have more money”.

Äärimmäistä reduktionismia, jota kuvaa **Paul Diracin** lause ”the rest is chemistry”, ei tunneta vain teoreettisten hiukkasfyysikkojen joukossa. Eräät molekyylibiologit päättivät aikoinaan yrittää redusoida koko ihmisen organismin ja olemuksen, sairauksista kauneuden tajuun tai uskonnollisiin tunteuksiin, ”vain kemiaksi”.

Reduktionismi luonnontieteen menetelmänä on aikaansaanut mullistavia tuloksia. Hiukkasfysiikan standardimalli on universaalinen kulttuurin suuria tuloksia, jonka Anderson ymmärsi ja jota hän ihaili. Hän kutsui standardimallia ”yhdeksi ihmiskunnan suurimmista saavutuksista”. Anderson ei kritisoi reduktionistista ohjelmaa vaan eräitä siitä johdettuja asenteita, jotka asettavat ”kaiken teorialle” aseman jumalaisena yhtälönä ja josta kaikki tieto on suoraan johdettavissa. Andersonille ja monelle muulle maailma on hierarkia tasoja, joita erottelevat emergenssin kerrokset siten, että kukin taso on intellektuaalisesti erillinen alla olevasta.

Andersonin omin sanoin: ”On olemassa monia tasoja, ja kognitiivinen etäisyys etiikasta DNA:han on pidempi kuin DNA:sta alkeishiukkasiin. Reduktionismin todellinen arvo on siinä, että se yhdistää tieteen intellektuaalisesti ja vahvistaa sen perustusta, mutta sillä ei ole arvoa ohjelmana, jolla pyritään täysin ymmärtämään luontoa”.

Yoichiro Nambu kiteytti vastaan-ottaessaan Nobel-palkintoa Chicagon yliopistossa (hän oli sairauden takia estynyt saapumasta Tukholmaan) emergenssin ytimen briljantisti: ”Spontaanin symmetriarikon periaate on avain sen

ymmärtämiseen, miksi maailma on niin kompleksinen, vaikka sitä oletetusti kuvaavat peruslait ovat monella tapaa symmetrisiä. Peruslait ovat hyvin yksinkertaisia, mutta kuitenkin maailma ei ole tylsä, mikä on mielestäni ideaalitalanne”.

Emergenssin prosessi on avain 21. vuosisadan tieteeseen. Voidaan ennustaa, että emergenssi, ei **Leon Ledermanin** ”jumalhiukkanen” tai **Steven Weinbergin** ”lopullinen teoria”, dominoi tulevaisuutta.

Anderson oli innostuneesti mukana Santa Fe -instituutin Complexity Science -ohjelmissa, **David Pinesin, George Cowanin, Murray Gell-Mannin, Keith Arrown** ja monen muun seurassa. Hän osoitti käytännössä, että mitä kokeneempi ja osaavampi tiedemies on, sitä vähemmän hän uskoo, että hänen ammattitaitonsa kattaa kaiken tarvittavan. Santa Fe -instituutin onnistuminen sai hänet kehumaan, että ”uskomme omistavamme älyllisen poreilun maailmanennätyksen”.

Emergenssi voi ilmetä monin tavoin ja vaikuttaa monilla alueilla, ja Anderson puolsi vahvasti tarvetta käydä ”naapuri-laaksoissa vuoristoteiden kautta”. Nämä tiet ovat usein oikoteitä oman laaksomme tuntemattomiin osiin tai oman tietemme alueisiin, joita emme näe laaksostamme. Anderson kuitenkin kritisoi Bell-laboratoriossa ”Taran-ilmionä” tunnettua fyysikoiden kaikkivoipaisuuden tunnetta, jonka vallassa nopeasti sovellamme mallejamme uusiin ongelmiin, ilman että maltamme riittävästi analysoida uuden alueen kompleksisuutta, yksityiskohtia ja dataa.

Tieteen objektiivisuus, luonnon ymmärtäminen

Monien muiden tieteilijöiden tavoin Anderson vastusti vahvasti kulttuurista relativismia tieteessä. Tiede perustuu näkemykseen, että on olemassa tieteellinen totuus, joka on sama kaikille, rodusta, ideologiasta tai vakaumuksista riippumatta, ja että tämä totuus voidaan löytää rationaalisen havainnoinnin kautta. Hyväksymme maailman objektiivisen todellisuuden ja sen, että se on sama kaikille. Tämä on vastoin auktoriteetteihin perustuvia argumentteja ja abstrakteja intellektuaalisia konstruktioita, olivatpa nämä kuinka briljantteja tahansa. Tiede on empiirinen asia ja fysiikka on kokeellinen tiede. Sen fundamentaalinen tavoite ei ole matemaattinen eleganssi, vaan kyky ymmärtää ympäröivän maailman totuus. **Michael Faradayn** kokeellisia havaintoja ja nykyhetken ”säieteologiaa” tulisi kriittisesti vertailla. **Edward Wittenin** painokasta lausahdusta ”supersäieteoria on liian kaunis ollakseen väärä” tulisi verrata Faradayn kauniiseen lauseeseen laboratorionpäiväkirjassaan 18.3.1849: ”Mikään ei ole liian ihmeellistä ollakseen totta”. Kaiken on oltava luonnonlakien mukaista, ja ratkaiseva testi ovat toistettavat kokeet. ”Nullius in verba” (”ei kenenkään sanoin”), kuten kuuluu Royal Societyn motto.

Andersonille avain luonnon ymmärtämiseen eivät ole pitkät ja monimutkaiset laskelmat, vaan ilmiöiden takana olevien mekanismien ymmärtäminen. Nobel-luennossaan hän toteaa, että yksinkertaistetut mallit voivat valottaa ongelmaa paremmin kuin monimutkaiset laskut. Tehtävämme

on viime kädessä ”ymmärtää luontoa, ei toistaa sitä”.

Kondensoituneen aineen fysiikka, muun tieteen lailla, yrittää ymmärtää ongelmien oleelliset piirteet. Hyvän mallin tulee olla riittävän yksinkertainen ollakseen ratkaistavissa ja riittävän kompleksinen kertoakseen jotain oleellista. Tämä alleviivaa approksimaatioiden tärkeyttä. Iso osa tieteestä ja kondensoituneen aineen fysiikasta on approksimaatioiden taitoa.

Superconducting Super Collider

Anderson ei kaihtanut vastakkainasettelua eikä piilotellut mielipiteitään, kun näki niille tarvetta. Hän osallistui julkiseen keskusteluun vastuullisena kansalaisena. Hän vastusti presidentti **Ronald Reaganin** *Star Wars* -ohjelmaa, kuvaten sitä sanoin ”spherically stupid”, typerä kaikista suunnista katsottuna. Toinen hyvin tunnettu ja kontroversiaalinen tapaus on hänen *Superconducting Super Collider* (SSC) -hanketta kohtaan esittämänsä kritiikki. Tässä hän asettui vastatusten hyvin järjestyneen hiukkasfysiikan yhteisön kanssa ja kohtasi monet hankkeen johtajista sen rahoitusta julkisesti vastustavana fyysikkona. Hän esitti kritiikkiään selkein interventioin monilla poliittisilla foorumeilla. Tarkoituksemme ei ole ärsyttää kollegoita, joita Andersonin tavoin kunnioitamme ja ihailimme suuresti. Hiukkasfysiikoiden mielipide oli Andersonille (toisin kuin Mottille) tärkeä. **Frank Wilczek** sanoi puheessaan Andersonin 90-vuotispäivänä, että korostamalla symmetriaa ja sen rikkoutumista Anderson auttoi hiukkasfysiikoita näkemään monet

asiat, ei vain selvemmin vaan myös toisella tavalla.

Andersonin ja hiukkasfysiikoiden suhde ei parantunut, kun hän puhuessaan suprajohtavuudesta kuvasi osuuttaan seuraavasti: ”Kun antiferromagnetismin esimerkki oli valmistanut ajatteluni, kykenin analysoimaan sen kvanttifluktuaatioita ja näkemään sekä Goldstonen moodien tarpeen että sen miten ne voitaisiin eliminoida. Tämä on se mekanismi, joka nyt kantaa Peter Higgsin nimeä. Hän keksi sen uudelleen hiukkasfysiikoille kelpaavassa muodossa”. Vuonna 2010 Guralnik, Hagen, Kibble, Brout, Englert ja Higgs saivat teoreettisen hiukkasfysiikan Sakurai-palkinnon. Anderson ei ollut palkittujen joukossa.

Esiintymisessään 20.3.1990 USAn edustajainhuoneen energiakomiteassa Anderson sanoi tyypillisellä suorudellaan, että hän oli todennäköisesti ensimmäinen, joka ymmärsi Higgsin mekanismin ja Higgsin bosonin, hiukkasen, jonka rakennettava SSC- kiihdytin joko havaitsisi tai sitten ei. Hän väitti siten itsellään olevan perspektiiviä siihen, oliko Yhdysvalloille tärkeätä investoida kahdeksan miljardia dollaria vahvistaakseen yhden hänen teorioistaan, kun ilmeisesti kongressilla ei ollut halua investoida muutamaa kymmentä miljoonaa dollaria toisen hänen teoriasensa perustutkimukseen (hän tarkoitti korkean lämpötilan suprajohteita).

Phil Andersonin julkinen vastustus ja poliittinen aktivismi SSC:n rakentamista vastaan yllätti monet. Kuten hän eräässä puheessaan kysyy, ”kuinka voi tiedemies, joka on kontribuoinut kiihdyttimessä testattavien teorioiden syntyyn, vastustaa sen rakentamista?” Vastustuksellaan hän haastoi kaksi hankalasti poistettavaa tabua: pelon tulla leimatuksi filistealaiseksi ja

pelon julkisesti vastustaa rahan käyttämistä tutkimukseen, koska tiedemiehelle rahan käyttäminen tieteeseen on määritelmän mukaan hyvä asia. Mutta Anderson vastusti, koska hänen näkemyksensä mukaan tieteen investointien prioriteetit olivat jo ennestään väärät ja epätasapaino eri alojen välillä kasvaisi tuntuvasti SSC:n myötä.

Mikä oli Andersonin todellinen vaikutus SSC:n sulkemiseen? Onnistuiko hän parantamaan muiden alojen rahoitus-tilannetta? Näihin kysymyksiin emme tiedä vastausta. Totuus on, että SSC-projektin alasajo siirsi kokeellisen hiukkasfysiikan painopisteen Eurooppaan, mikä kulminoitui Higgsin bosonin havaintoon CERNissä vuonna 2012. Englert ja Higgs saivat fysiikan Nobel-palkinnon ja yhdessä CERNin kanssa Prince of Asturias -palkinnon vuonna 2013. Sen perusteluissa todetaan, että ”ihmiskunta kokosi Euroopan johdolla voimansa ymmärtääkseen”.

Andersonin argumentit eri fysiikan alojen tärkeydestä erilaisille spin-off-soveluksille ovat usein toistettuja tutkimusrahoituksesta keskusteltaessa. Eräs hänen puheistaan päättyy johtopäätökseen: ”Dollareissa mitattuna kondensoituneen aineen fysiikka on synnyttänyt monen miljardin verran enemmän liiketoimintaa (kuin hiukkasfysiikka), ja voin rehellisesti luvata näin käyvän jatkossakin.”

Mielestämme ei ole tarpeen (vaikka se voi olla avuksi) käyttää spin-off-toimintaa puolustamaan perustutkimuksen rahoituksen tärkeyttä millään alueella. Tieteen kulttuuriseen arvoon vetoamisen tulee olla riittävä peruste valistuneessa yhteiskunnassa. Modernin tieteen välinearvo toisinaan hämärtää sen kulttuurista merkitystä. Vähättelettä muiden kontribuutioiden merkitystä moderni

tiede on ihmiskunnan tärkein kollektiivinen kulttuuriteko. Se on klassisen humanismin huippu ja riemuvoitto. Perustutkimuksen kulttuurista merkitystä kuvaa mainiosti **Robert Wilsonin** vastaus Yhdysvaltain senaattori **Pastoren** kysymykseen hiukkaskiihdyttimen merkityksestä kansalliselle puolustukselle. ”Sillä ei ole mitään tekemistä maanpuolustuksen kanssa, paitsi että se tekee maastamme puolustamisen arvoisen.”

Tiede ja yhteiskunta

Anderson aloitti Cambridgessä yhdessä Volker Heinen ja **Richard Edenin** kanssa kurssin ”Science and Society” vuonna 1974. Kurssi ei käsitellyt vain yleisiä tieteen kysymyksiä vaan myös sen epistemologiaa ja ennen kaikkea kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia seurauksia.

G.H. Hardy on sanonut syitä haluta tieteentekijäksi moninaisiksi ja kompleksisiksi. Tieteen tekeminen vaatii älyllistä uteliaisuutta, halua löytää totuus, jonka uskoo olevan olemassa. Se vaatii myös käsitylöläisiin vertautuvaa ammattiyllpeyttä, halua tehdä asiat hyvin. Muita syitä ovat vallan ja rahan tavoittelu sekä varsinkin tärkeänä maineen ja kunnian tavoittelu. Andersonin sanat kurssilla tekivät nuoriin jatko-opiskelijoihin vaikutuksen: ”Tiede on verifioitavan informaation vaihtamista tunnustukseen ja arvostukseen.”

COVID-19-kriisi korosti terveen tieteen ja tiedepolitiikan tarvetta, joille Andersonin mukaan on kaksi edellytystä: politiikkojen jatkuvuus sekä luottamus hallintoon ja yhteistyö sen kanssa. Päivänpolttavat tarpeet johtavat joskus lyhyt-näköisiin ratkaisuihin, joiden seuraukset

voivat olla arvaamattomat. On tärkeää korostaa pitkän aikavälin kehitystä, jota turvaavat vakaat ja kattavat sopimukset. Kehitys tieteessä ei ole taattua. Sen mahdollistaa yhteiskunnan pitkäjänteinen, vaalittu tuki.

Hyvä yhteistyö hallinnon kanssa auttaa välttämään tehotonta byrokratiaa. Byrokratian koukeroita voidaan perustella korruption välttämiseksi, vastuullisuudella ja tehokkuudella julkisten varojen käytössä. Nämä ovat hyviä tavoitteita, mutta niihin sovellettavia instrumentteja tulee soveltaa viisaasti ja visionäärisesti. Tutkijoiden ja hallinnon välinen yhteistyö on tarpeellinen ja terveellinen hyvän tiedepolitiikan toteuttamiselle.

Maailma on globaali ja nopeasti muuttuva, ja tieteeseen perustuva päätöksenteko on avoimen yhteiskunnan välttämätön edellytys. Riippumaton tiedeneuvonta on pitkän aikavälin kestävä kehityksen kivijalka. Tulevat sukupolvet kohtaavat suuria ja vaikeita ongelmia. Tehtävämme on taata, että niillä on niiden kohtaamiseen tarvittavat käsitteelliset ja materiaaliset edellytykset. Tämä tarkoittaa solidaarisuutta tulevaisuudelle tieteen ja koulutuksen resursoinnin muodossa.

Politiikat, jotka jättävät huomiotta tieteellisen tiedon tai toimivat sitä vastaan, tulee hylätä. Tieteen tulee olla oleellinen osa päätöksenteossa. Tiedemiehet eivät tee monimutkaisia poliittisia päätöksiä, jotka vaativat useiden näkökulmien tarkastelua, vaan heidän tehtävänsä on tarjota tietonsa käytettäväksi. Tätä voi kuvata **Winston Churchillin** kyynisellä huomautuksella **Niels Bohrille** toisen maailmansodan aikana: ”Scientists should be on tap, not on top.”

Moderni tiede

Phil Anderson varoitti tieteellisissä urissa viime vuosina tapahtuneista muutoksista. Julkaisuista on tullut enemmän urakehitystä ohjaava mittari kuin aidosta uteliaisuudesta kumpuava tieteellisten tulosten kommunikointikanava. Tiede näyttäytyy usein eliittuurheiluna, jossa se, kellä on eniten ”high impact”-lehdissä julkaistuja tuloksia, voittaa. Harva pitää tästä kilpailusta, mutta olemme kaikki pakotetut osallistumaan siihen rahoituksen varmistamiseksi. Kuitenkin tiede, toisin kuin eliittuurheilu, sallii kaikkien voittavan luontoa ymmärtämään pyrkivän yhteistyön kautta.

Lyhyessä esseessään Anderson kysyy purevan ironisesti, olisiko kvanttimekaniikka voitu kehittää tämän päivän Amerikassa. Hänen vastauksensa on kielteinen. **Werner Heisenbergin** olisi pitänyt kirjoittaa vuodessa 10–15 artikkelia vanhasta kvanttiteoriasta saadakseen rahoitusta eikä **Erwin Schrödinger** olisi koskaan saavuttanut sellaista tuottavuuden tasoa, joka olisi taannut pysyvän työpaikan.

Mies neron takana

Phil Anderson oli syvälinen ajattelija, ahkera lukija, joka kirjoitti elegantisti, säkenöivä intellektuelli omalla alallaan ja sen ulkopuolella. Kirjan *More and Different* artikkelit ovat näkemyksellisiä ja kauniita: kirja-arvioita, profileja hänen idoleistaan kuten **Lev Landau**, **Fritz London** ja **Lars Onsager**. Joidenkin mielestäni Anderson oli ihmisenä hankala, mutta meille hänet tunteneina tämä oli epätarkka havainto.

Anderson tuki aina humanistista manifestia, järjen ohjaamaa, myötäelämisen inspiroimaa sekä kokemuksen ja tiedon tukemaa humanismia. Hän oli militantti, joka puolusti rationaalisuutta ja valistuksen ajan arvoja. Hän ilmaisi asian näin: ”Aikamme suuri konflikti on yhtäältä valistuneen kulttuurin, toleranssin, humanismin ja yksilön kunnioittamisen ja toisaalta kuluttavan, dogmaattisen ja fundamentalistisen kulttuurin välillä, sekä idässä että lännessä”.

Anderson oli suuri persoona, joka kykeni auttamaan monia hienovaraisesti ja anteliaasti. Hän oli hyvä opettaja, joka korosti tieteen olevan ennen muuta luovaa työtä eikä sitä voida välittää metodina tai reseptinä. Paras tapa oppia on tehdä sitä yhdessä niiden kanssa, jotka osaavat.

Phil Anderson oli myös kompleksinen persoona, jota oli helpompi ihailta kuin matkia. Hänen omintakeiseen ja intuitiiviseen ajatteluunsa yhdistyi vahva tekninen osaaminen. Hän kykeni kaivamaan esille ongelman ydinkohdat, usein uudesta perspektiivistä. Hänen vaikutuksensa fysiikan tutkimuksessa tulee näkymään pitkään. Anderson oli suuri tiedemies, oivallinen ihminen ja vastuullinen kansalainen. Kuten hän itse sanoi **Ryogo Kubosta**: ”Oli etuoikeus tuntea hänet”.

Kirjoittajat

Risto Nieminen

Risto Nieminen on Aalto-yliopiston fysiikan professori (emeritus) ja tieteen akateemikko.

Pedro Echenique

Pedro Miguel Echenique on Baskimaan yliopiston (UPV/EHU) fysiikan professori San Sebastianissa ja Donostia International Physics Center (DIPC) -tutkimuskeskuksen perustaja ja johtaja. Hän on myös toiminut Baskimaan autonomisen alueen opetusministerinä.

Echenique ja Nieminen olivat yhtäaikaa jatko-opiskelijoita Cambridgen yliopiston Cavendish-laboratoriossa 1970-luvulla.

Kirjoittajat Cambridgessä vuonna 1975

Suomalainen Tiedeakatemia

Finnish Academy of Science and Letters

Academia Scientiarum Fennica

Mariankatu 5 A, FIN-00170 Helsinki

e-mail acadsci@acadsci.fi

www.acadsci.fi